Абака (від лат. – дошка), в архітектурі верхня частина плити капітелі колони. Присутня в архітектур. ансамблі кінотеатру ім. Леніна, палацах культури, споруджених у 50-ті.

Абаканська, вулиця, розташована у захід. частині Довг. р-ну. Закладена у 20-х. Розвитку набула у 30, 50—60-х. Довж. 397 м, ширина 7 м. Має 23 приват. будинки, де проживає 46 чол. Вкрита щебенем, багата на зелені насадження. Названа на честь м. Абакан у Красноярськ. краї (Росія). Обслуговує в/з Залізничне.

Абаляєв Дмитро Петрович (26.10.1914, Тверська обл. – 3.10.1986, Владимир). Герой Рад. Союзу (22.2.1944). Зак. Тбіліське військ. уч-ще. (1941). В арм. з 1936. Уч. ВВВ з черв. 1941. Заст. комбата 186 гв. СП 62 гв. СД. Відзначився при форсуванні Дніпра і визволенні півночі Кр. Рогу. З 1965 полковник у відставці. Нагородж. орд. Леніна, Вітчизняної війни 1, 2 ст., Червоної Зірки.

Абатуров Валентин Олександрович (16.3.1932, Кіровоград. обл.). Пром. керівник. Освіта середня. Працював на з-ді алмазного буріння. З 1957-1992 конструктор, нач. рем.-мех. цеху, голов. технолог ДРРЗ. Створив дільницю верстатів з ЧПУ, впровадив термічну обробку бурових штанг. Раціоналізатор і наставник. Ударник п'ятирічок, переможець змагань.

Абвергрупи №№ 101, 103, 203 діяли у Кр. Розі з осені 1942. Кожна з них мала свою розвід.-диверсійну школу. Група № 103 складалася з жителів Серед. Азії та Кавказу. Збирала агентурну інформацію у лавах Рад. Армії, проводила каральні операції проти партизан Криворіжжя. Діями керували офіцери німецького абверу.

"Абверштелле", підрозділ німецько-фашистських розвід. органів діяв на території Криворіжжя у 1941-1943. Займався підбиранням агентури, її підготовкою і закиданням агентів у тил рад. військ, боротьбою з підпіллям та ін. Керівник підполковник фон Раутер.

Абевега, старовинна назва алфавіту. Вживалася жителями стародавнього Криворіжжя, буквар, азбука.

Абіотичні фактори, сукупність умов зовнішнього середовища, що впливають на організм. Серед А.ф. вирізняють хімічні (хім. склад атмосфери, морської та прісної вод, грунту), фізичні або кліматичні (температура, вологість, барометричний тиск, вітер тощо), орографічні (х-р рельєфу) та едафічні (грунтові).

Аблец Віктор Ілліч (1931, Вітебська обл.). Новатор виробництва. Освіта вища. З 1958 працював інж. тр-ту "Кривбасшахтопроходка". Умілий організатор виробництва. Ударник п’ятирічок, переможець змагань. Нагородж. орд. "Знак Пошани", знак. "Шахтарська слава" 2, 3 ст.

Абліцов Віктор Михайлович (4.4.1925). Новатор виробництва. Освіта середня. Уч. ВВВ. З 1963 працював бурильником ш. № 1 ім. Артема РУ ім. Кірова. Ударник п’ятирічок, переможець змагань, наставник. Брав актив. участь у громадській роботі. Нагородж. орд. Вітчизняної війни 1, 2 ст., Трудового Червоного Прапора.

Абонентське телеграфування, розповсюджене на Криворіжжі у середині та кінці ХХ ст. Вид зв’язку, служить для безпосереднього двостороннього обміну телеграфними повідомленнями між абонентами (підприємствами, організаціями, установами). Забезпечує можливість цілодобової передачі інформації. Витісняється факсовим та комп'ютерним зв'язком.

Абрамов Олексій Володимирович (15.10.1951, Моск. обл.). Засл. тренер України. Зак. Київ. ін-т фізкультури (1973). Тренер з плавання ДСТ "Локомотив" (1973-1983). У 1983-1986 голова райради ДСТ "Локомотив". В 1986 працював тренером СК "Богатир". Виховав багато спортсменів. Брав участь в організації змагань і турнірів. Серед вихованців призер Олімпійських ігор в Сеулі (1988) В.Ярощук.

Абрамов Федір Олексійович (21.3.1904, Миколаїв. обл. – 5.12.1984, Дніпропетровськ). Засл. діяч науки України (1974), чл-кор. АН України (1967). Зак. Дніпропетров. гірнич. ін-т (1930). Автор наук. праць з проблем провітрювання шахт, які широко використовувалися у Кривбасі. Держ. премія України (1976).

Абрамович Ігор Олексійович (21.8.1930, Дніпропетров. обл.) Відом. шахт. проектант. Зак. Новочеркаськ. інж.-меліорат. ін-т (1955). У 1955-1969 ст. інж., заст. нач. техвідділу тр-ту "Волгоградгідробуд". Брав участь у будівництві Волзької ГЕС. У 1969 ст. інж. тех. відділу тр-ту "Кривбасрудбуд". З берез. 1969 ст. інж., голов. інж. проектів ін-ту "Кривбаспроект". Провідний спеціаліст з проектування гідроспоруд Кривбасу. Нагородж. орд. "Знак Пошани".

Абрамович Ілля Олександрович (14.6.1930, Харків). Засл. діяч науки і техніки України (1989). Проф. (1991). Зак. Харків. інж.-буд. ін-т (1954). У 1954-1958 інж. ком-ту "Карагандашахтобуд". У 1958-1962 нач. цеху Бердичівськ. шкір. з-ду. У 1963-1991 заст. директора ін-ту "УкркомунНДІпрогрес". Відом. спеціаліст у галузі водопостачання і каналізації. Розробив першу в СРСР систему глибокої каналізації. Розробляв проекти системи каналізації Кр. Рогу. Автор наук. праць.

Абрамцев Сергій Павлович (1922, Орлов. обл. – 17.2.1944, Черкас. обл.). Герой Рад. Союзу (13.9.1944). Працював у кол-пі. Уч. ВВВ з січ. 1942. Ком-р Т-34 181 ТБ 18 ТК. Відзначився у боях жовт.-груд. 1943 на Криворіжжі. Підбив 2 танки, уч. рейду на Кр. Ріг у жовт. 1943. Загинув у бою у Лисянському р-ні. Черкас. обл. Ім'я носить вул. у Корсунь-Шевченківському. Нагородж. орд. Леніна.

Абревіатура (італ. Abbreviatura - скорочення), слово, утворене скороченням словосполучень, яке читається за алфавітною назвою першої букви. На Криворіжжі використовується для скорочення назви гірничо-збагачувальних комбінатів (ЦГЗК, НКГЗК, ПівдГЗК, ПівнГЗК, ІнГЗК), підприємств (КМЗ, КДГМК, КДЗ, АТП, АЗС, АТС тощо). Побутує у назвах вулиць та селищ (МОДР, КДЗ, КШП та ін.).

Абрикос (Armeniaca), рід рослин родини розових. Рід налічує близько 10 видів. Батьківщина – Мала та Середня Азія, Кавказ. В Україні випробувано А. маньчжурський, А. сибірський та А. звичайний з багатьма сортами. А. звичайний – дерево висотою 5-15 м з добре розвинутими гілками і розгалуженою компактною кроною. Листки еліптичні або широкояйцеподібні, загострені, дрібнопилчасті. Квітки з білими, рідше – рожевими пелюстками, поодинокі або зібрані в букети; розпускаються до появи листя. Плід – м'ясиста кістянка округлої або яйцеподібної форми, жовтого, оранжевого, оранжево-червоного кольору, опушений. М'якоть соковита, іноді з прожилками, кисло-солодка, містить – 12% цукру, 1-2,5% кислот, пектинові речовини, мінеральні солі, провітамін А. Рослина теплолюбна, росте на всіх типах грунтів. Період плодоношення настає на 3-4 рік. Поширені на Криворіжжі сорти: Іюнський ранній, Мелітопольський ранній, пізній, Краснощокий, Ананасний цюрюпинський.

Абросимов Петро Михайлович (9.6.1938, Сумська обл.). Почес. майстер металургії СРСР (1991). Зак. Криворізьк. гірничоруд. тех.-м (1967). З 1961 слюсар, ст. машиніст збагач. фаб-ки ПівдГЗК. Ударник п'ятирічок, переможець змагань, наставник.

Абросимов Семен Олексійович (1.2.1899, Воронезька обл. – 70-ті, Кр. Ріг). Актив. уч. гром. війни. Зак. Моск. курси бухгалтерів (1933). У жовт. 1917 формував загони Червоної гвардії у Царському Селі. Уч. гром. війни з лип. 1918 у скл. Окрем. Кавказ. армії, боїв з басмачами у Серед. Азії. Грамоти Реввійськради Окрем. Кавказ. армії і 1-ї Кінної армії. У 1923-1955 працював бухгалтером. У 1955-1958 ст. бухгалтер ВКБ РУ ім. К. Лібкнехта. Нагородж. орд. Червоного Прапора.

Абросимова Наталя Савеліївна (17.2.1950, Кр. Ріг). Публіцист. Зак. МДУ (1974). Працювала кор. газ. "Червоний гірник", редактором газ. "Прапор юності". Редагує газ. "Мегаполіс-експрес". Прем. ім. Петровського (1986). Автор книги "Поспішати творити добро" (1990). Живе в Дніпропетровську.

Абутилон, канатник (Abutilon), рід рослин родини мальвових. **А. Теофраста** – занесений вид з Півдн. та Півден.-Схід. Азії. М'яко опушений однорічник. 40-100 см, з великими округло-серцевидними листками і жовтими п'ятипелюстковими квітами. Плоди з 12-15 волохатих, зрослих кільцем, листянок із загорнутими назовні ріжками. Цв. VII – VIII. Зрідка зустрічається на засмічених місцях. У кімнатному квітникарстві широко

використовується криворіжцями. Кущ до 2 м. Листки великі, довжиною до 12 см, глибоконерівнозубчасті. Квіти поодинокі, в діаметрі 3 см, оранжеві з рожевими жилками.

Абхазька, вулиця у мкрн. ім. Ілліча Дзерж. р-ну закладена у середині 30-х. Віддалена частина Дзерж. р-ну. Розвитку набула у 50-х. Довж. 816 м. Пл. 3,7 тис. кв. м. Кількість приват. будинків – 18. Названа на честь Абхазії, автоном. республіки Грузії. Обслуговує 41в/з.

"Абшитований", народ. назва козака, який уже не служив у війську, у давнину на Криворіжжі.

"Аваль", акціонерного поштово-пенсійного банку Криворізька філія створена у лист. 1995. Виконує всі види банківських операцій. Директор С.А. Косяк.

"Авангард", газета Центрального гірничо-збагачувального комбінату, заснована у серп. 1966. Розповідає про проблеми колективу, передовиків виробництва, пропагує передовий досвід. Останнім часом виходить раз на тиждень тиражем 1,5 тис. екз.

"Авангард", добровільне спортивне товариство профспілок України створене у 1957. Культивувало до 30 видів спорту. У Кр. Розі діяло до 100 спорт. комплексів, які об'єднували до 80 тис. спортсменів і фізкультурників. Діяли спорт школи, проводилися змагання і турніри. Ліквідоване у 1992 шляхом приєднання до спорт. тов-ва "Україна".

"Авангард", житломасив, віддалена частина Ц.-Міськ. р-ну. Розташован. на захід від центру р-ну. Закладен. на початку 50-х. Розвитку набув із введенням силікатного з-ду. Має 4 вулиці, до 150 будинків, де проживає до 2 тис. чол.. Діють селищна рада, СШ, будинок культури, пошта, стадіон та ін.

"Авангард", садівницьке товариство дистанції захисних лісонасаджень, закладене у 70-х в Довг. р-ні. Пл. 1,2 га. Має 30 ділянок.

Авангардна, вулиця в сел. Авангард Ц.-Міськ. р-ну закладена на початку 50-х. Довж. 229,7 м. Заасфальтована. Проживають сім'ї робітників силікат. з-ду. Обслуговує 25 в/з.

Авари (у давньоруських літописах – обри), тюркомовні племена з Центр. Азії. Вели кочовий образ життя і в результаті складних етнічно-політич. процесів у V ст. з'явилися на кордоні Європи. Відзначалися винятковою хоробрістю і войовничістю. У середині VI ст. А. вдерлися у Північне Причорномор'я і мали зв'язки з Візантією. Вони зацікавили імперію як сила, що здатна протистояти слов'янському нашестю в південно-захід. Європу. У союзі з Візантією А. воювали з булгарами і з антами. У 568 на землях кол. Римської провінції Паннонії (землі сучас. Угорщини) виникає войовниче держ. утворення Аварський каганат, який проіснував до VIII ст., коли був розбитий військом Карла Великого. А. проводили набіги на землі антів, які населяли сучас. Криворіжжя і примусили їх платити данину. Після розгрому Карлом А. знову повернулися у степи Криворіжжя, де поступово розчинилися серед хазар. Археологічно А. на Криворіжжі простежуються тільки знахідками О.М. Поля під час його розкопок у кінці XIX ст.

Аварійні служби Кр. Рогу організовані для ліквідації несправностей газової мережі, водопроводу, електричного освітлення, ліфтового господарства. Несправності газової мережі ліквідує ВАТ "Криворіжгаз", електричної мережі – "Кривбассвітло" та Криворізькі електричні мережі; водопроводу – служби Управління житлово-комунального господарства та "Міськводоканал". Аварії на теплових мережах ліквідують служби ТЕЦ ім. Ілліча та "Криворіжтепломережа". У кожному районі створені та діють районні аварійні служби.

Аварійно-рятувальна служба на воді створена у верес. 2001 з метою оперативного реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру. Підпорядкована управлінню з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення міста.

Аварська, вулиця у житломасиві ПівдГЗК в Інгулецькому р-ні, забудовувалася у 60-х. До груд. 1975 називалася 1-м Аглобудівським провулком. Приват. сектор з 20 будинків. Довж. 1750 м. Названа на честь народу гірськ. частини Дагестану та Азербайджану (до 500 тис. чол.). Обслуговує 34 в/з.

Авгіт (від грец. – блиск), мінерал групи піроксенів. Блиск скляний. Колір темно-зелений, бурий, чорний. Зустрічається у високометаморфізованих породах північ. Кривбасу.

Авдаков Микола Степанович (1847 – 1915). Гірнич. підприємець. Зак. Петербурзьк. гірнич. ін-т. З кінця 60-х XIX ст. служив у Гірнич. департаменті. У 1900 – 1905 голова ради з'їздів гірничопромисловців Півдня Росії. Чл. Держ. ради (1906). З 1912 голова Рос.-франц. торг. палати. Прихильник організації пром. видобутку криворізьк. руд. Сприяв надходженню іноземн. капіталу до Кривбасу.

Авдотка, лежень (Burhinus oedicremus), птах родини леженевих ряду журавлиноподібних. Довж. до 45 см, маса бл. 500 г. Великий кулик з 3-палими ногами, коротким дзьобом і великими жовтими очима. Зверху тіло сіре, на грудях вузькі плями. Дзьоб жовтий з чорною верхівкою. У польоті на крилі 2 чіткі білі смуги. На Криворіжжі водиться на відкритій місцевості з рідкою травою. Перелітний птах. Живиться комахами. Гніздиться на піщаниках поблизу річок та водоймищ. Кладка у квіт.-трав. При наближенні людини затаюється, в разі небезпеки злітає з розбігу.

Авдотьєвське урочище Софіївського лісництва Криворізьк. лісгоспу закладене у 1947. Пл. 58 га. В основному акації. Місце гніздування птахів.

Авер'ян, назва лікарської рослини валеріани у давні часи на Криворіжжі.

Авер'янов Іван Васильович (23.9.1920, Краснодар. кр.). Герой Російськ. Федерації (1995). Зак. Єйське ав. уч-ще (1943). З 1936 працював на оборон. з-ді в Ульяновську. Уч. ВВВ. з квіт. 1943 у скл. 110 гв. ШАП 6 гв. ШАД у боях на Курськ. дузі, Донбасі, за Запоріжжя, Кр. Ріг. У небі Кр. Рогу здійснив 15 б/в. Війну закінчив під Берліном. Ком-р ескадрильї "Іл-2". Здійснив 115 б/в. У 1945 представлений до Героя Рад. Союзу. З 1957 майор у запасі. Працював в Ульяновськ. аероклубі, живе в Ульяновську. Нагороджений орд. Червоного Прапора (2), Вітчизняної війни 1 ст. (2), Червоної Зірки (2).

Авербух Соломон Львович (1911 (?) – 1975, Кр. Ріг). Мед. керівник. Зак. Міланський ун-т (Італія). Засновник мед. напрямку з охорони зору в дітей у Кр. Розі. У 1969 створив Центр охорони зору дітей на базі 2-ї дитячої міськ. лікарні. Заклав основи офтальмологіч. школи у Кр. Розі. Займався науковою діяльністю. Виховав покоління медиків. Канд. мед. наук. Автор наук. праць з проблем охорони зору дітей.

Аверичев Микола Дмитрович (9.10.1924, Кр. Ріг – 1980, там же). Відом. геолог. Зак. КГРІ (1958). У 1949-1979 гідрогеолог "Кривбасгеології". Вивчав походження підзем. вод, вплив на них тріщин у надрах, що сприяло безпеці проведення гірнич. розробок. У 1969-1973 вів пошуки мінеральних вод на Веселій Дачі, родонових джерел в р-ні ПівдГЗК. Автор фундаментальних геологіч. звітів.

Аверіна вулиця, житломасиву Веселі Терни, на схід від Першотравневого рудника, Терн. р-ну закладена у 30-х. Розвитку набула у 50-х. До 1975 мала назву Каширської. Довж. 500 м, ширина 6 м. Має 16 приват. будинків, де проживає 57 чол. Багата на зелені насадження. Вкрита відсівом. Названа на честь уч. рев. подій Аверіна Василя Кузьмича (1884–1945). Уч. рев. подій 1905, 1917 в Катеринославі. У 1917-1918 чл. комісії ВЧК. З 1923 один з керівників авіапромисловості. Чл. ВЦВК. Обслуговує 90 в/з.

Авіаколеджу сквер, закладен. у 1952 у зв'язку з відкриттям авіатех. уч-ща. Згодом розширився, піддавався реконструкції. Пл. 0,6 га. Обладнан. пішохід. доріжками, місцями відпочинку. Розташован. у житломасиві Змичка Ц.-Міськ. р-ну.

Авіамодельний спорт на Криворіжжі започаткован. у середині 30-х. Активізувався з появою у 1935 міськ. аероклубу. Мав розвиток з 70-х. Належить до технічно-прикладного виду спорту. Займаються до 200 чол. Серед відом. спортсменів майстри спорту міжнарод. класу В.Струков, О.Железко, серед кращих тренерів засл. тренер України О.Куждін, майстер спорту В.Шепеленко. Криворіжці ставали чемпіонами світу, Європи, СРСР, України. Проводяться обласні, міські, районні першості.

Авіапошта, в повоєнні роки поширений вид пошти на Криворіжжі, коли кореспонденція доставлялася літаком. Для А. були введені спеціальні конверти, які коштували трохи дорожче за звичайний. Припинила діяльність на початку 90-х.

Авіатехнічний коледж цивільної авіації створен. у лип. 1951 як авіаційне училище спецслужб Цивільного повітряного флоту на базі Криворізьк. льотного училища та Арзамаської школи авіарадистів. Перший набір склав 122 курсанти радіотехніч. і приладних спеціальностей. Працювало 33 чол. У верес. 1952 відкрите заочне відділення. У жовт. 1952 утворені курси удосконалення інженерів цивільної авіації. Вивчалася техніка літаків Лі-2, Іл-12, Іл-14. З 1957 вивчалися літаки Ту-104, Іл-18. З січ. 1960 почалася підготовка іноземних спеціалістів. У 1964 набір досяг 500 чол. Навчальна база поповнилася літаками Іл-12 (3), Іл-14, Ан-2 (3), Ту-104, Іл-18, Ан-10, Ан-24. На початку 70-х почалося вивчення матчастини Як-40, Ту-134, Ту-154, Як-42. У серп. 1974 перейменоване в авіатехнічне уч-ще цивільної авіації. Пл. 8 га. Розташовані 3 навчальних корпуси, 4 гуртожитки, бібліотека, клуб на 400 місць, їдальня на 1172 місця, зал відпочинку на 200 місць, 2 спортзали, майстерні. Сучас. назву має з квіт. 1990. З 1993 проводить підготовку за 7 спеціальностями. У 1993 увійшов до скл. учбово-наукового комплексу Харків. авіа. ін-т, Криворізьк. авіаколедж, з-д "Восход". Підготовка спеціалістів окремою групою проводиться за програмою Харків. авіа. ін-ту. Працює 124 викладачі. На денних відділеннях навчається 1,4 тис., на заочному 125 чол. Має 60 аудиторій, 15 кабінетів, 41 лабораторію, радіополігон, 5 комп'ютерних класів, 16 повітряних суден. Діють чоловічий і жіночий танц. колективи, ВІА, КВВ, школа сучас. танцю, клуб "Ерудит", футбол., волейбол., теніс., баскетбол. секції. У 1967 нагородж. перехідним Прапором Міністерства Цивільного повітряного флоту. Начальники М.А. Овсієнко, С.М. Савченков, А.М. Голяк, В.О. Шачков, А.О. Андрусевич.

Авіатехнічного коледжу стадіон відкрит. у 1977. Пл. 1,5 га. Має футбольне поле, спортзал, трибуни, бігову доріжку. Відбуваються заняття з фізкультури, змагання з футболу, легкої атлетики. Розташован. по вул. Туполєва у Ц.-Міськ. р-ні.

"Авіатор", будівельний загін авіатехнічного уч-ща створен. у 1971. Діяв до кінця 80-х. Займався будівництвом у Тюменськ. обл. У 1973 удостоєн. звання кращого у Дніпропетров. обл.

"Авіатор", інформаційний листок виходив у Криворізькому авіатехнічному училищі цивільної авіації у 1961-1996 тиражем 200-500 екз. щомісяця.

"Авіатор", садівницьке товариство закладене в 70-х у Довг. р-ні. Пл. 2 га. Має 28 ділянок.

Авіаційна, вулиця в мкрн. Змичка Ц.-Міськ. р-ну закладена на початку 50-х. Знаходиться поблизу авіатехніч. коледжу, звідси і носить назву. Довжина 400 м. Заасфальтована. Обслуговує 45 в/з.

Авіаційно-технічний спортивний клуб ім. Л.В. Бородича створен. у лют. 2001 за ініціативою О. Бондаря. Діє як громадська молодіжна організація. У програмі підготовка пілотів, парашутистів.

Авілова, вулиця житломасиву ім. Горького Терн. р-ну закладена за часів С.Колачевського у вигляді гірнич. селища. Розвитку набула у 30-50-х. Розташована на півд. сході від кол. РУ ім. Леніна. До 1975 мала назву провулку Раскової. Довж. 400 м, ширина 6 м. Має 7 приват. будинків, де проживають 25 чол. Багата на зелені насадження, вкрита відсівом. Обслуговує 17 в/з. Названа на честь художника Авілова Михайла Івановича (1882-1954, Москва). Акад. Академії худ. наук. Держ премія СРСР.

Аводь, у стародавні часи на Криворіжжі клятва, закляття, заговір.

Авраменко Віктор Григорович (24.10.1950, Кр. Ріг). Буд. керівник. Зак. КГРІ (1977). У 1969-1989 слюсар, майстер, ст. технолог, у 1989-1990 голов. інж. комплексу. У 1990-1998 нач. відділу, заст. начальника, голов. інж. ДБК. З 1998 голов. інж., з квітня 2001 нач. УЖКГ міськвиконкому. Умілий організатор виробництва, брав участь у введенні нових технологій будівництва.

Авраменко Віра Павлівна (15.6.1924, Дніпропетров. обл.). Діяч культури. Освіта н/середня. Уч. ВВВ у скл. військ. госпіталю. Після війни працювала у кінотеатрі. Проводила військ.-патріотичну роботу. Нагородж. знак. "За заслуги перед містом".

Авраменко Володимир Петрович (14.11.1932, Полтав. обл.) Чл. СХУ (1967). Зак. Ін-т живопису ім. Рєпіна (1957). Станк. і книж. живопис. Уч. виставок з 1963. Персонал. вистка у Дніпропетровську (1982). З 1979 ст. викладач кафедри образотворч. мистецтва педін-ту. Володар диплому Міністерства освіти РРФСР (1979). Роботи "За мотивами Кобзаря" (1963), "Рокові сорокові" (1966), "Жовтень" (1969), "Сільські будні" (1974), ілюстр. до повісті Г. Луча "Ми - солдати" (1970), М. Прилєжаєвої "Три тижні спокою" (1972), Ю. Вір'яка "Качине озеро" (1985), "Дороги" (1983), "Визволення Кр. Рогу" (1987) та ін.

Авраменко Григорій Іванович (1923, Кр. Ріг). Засл. будівельник України (1960). Освіта н/середня. З 1953 працював бригадиром арматурників БУ № 2 тр-ту "Криворіжбуд". Ударник п'ятирічок, переможець змагань. Брав участь у будівництві промоб'єктів.

Авраменко Іван Гаврилович (5.6.1923, Полтав. обл.) Чл. СХУ (1975). Зак. Кишинів. худ. уч-ще (1957). Уч. ВВВ. У 1949 репресован. і до 1954 перебував у ГУЛАЗі. Реабілітован. у 1992. У 1954-1955 працював на будовах. У 1957-1958 асист. голов. художника кіностудії "Молдова-фільм". У 1958-1983 художник-оформлювач Криворізьк. худ. майстерень. Уч. худ. виставок. Станкова графіка і живопис. Серед робіт "Кривбас індустріальний" (1972), "Комплекс ДП-9" (1973), "Перший промінь" (1979), "ПівнГЗК вночі" (1982), "Остання цілина" (1983). Оспівує красу і велич Кривбасу. Картини зберігаються у міськ. краєзнавчому музеї, інших музеях України, у приватних колекціях Варшави, Лондона, Сеула. Нагородж. орд. Вітчизняної війни 2 ст.

Авраменко Іван Сергійович (28.6.1926, Миколаїв. обл.). Публіцист. Зак. Дніпропетров. індустр. тех-м (1956). У 1947-1949 працював у радгоспі. У 1951-1992 працював в СПЦ-1, блюмінг-1, цеху благоустрою КМЗ. З 1956 робкор газ. "Металлург". З 1975 чл. літоб'єднання "Рудана". Обл. прем. ім. Бабушкіна (1973), журналу "Рабоче-крестьянский корреспондент" (1986, 1991). У своїх публікаціях в міськ., обл., республік. пресі розповідав про заслужених людей КМК, піднімав гострі проблеми. Один з перших брав участь в екологіч. русі.

Аврамія-Вівчара, народна назва 12 листопада у сільському Криворіжжі. У цей день здійснюють останню перевірку вівчарень перед зимівлею худоби.

Авринія скельна (Aurinia saxatilis), рослина родини хрестоцвітих. Півкущик висотою 15-30 см з розеткою сіруватоповстистих листків. Квіти дрібні, жовті, зібрані у щитковидні суцвіття. Зустрічається часто на відслоненнях гранітів та пісковиків по берегах Саксагані, Інгульця, а також у балках, що впадають в долини цих річок. Охороняється в межах Дніпропетров. обл.

2Аврора", дитячий оздоровчий табір тр-ту "Кривбасшахтопроходка" відкрит. у червні 1969 на березі Чорного моря в р-ні м. Скадовськ Херсон. обл. Приймає за зміну 450-560 дітей. Має 3 корпуси, басейн, спорт. майданчик, пляж, будинок культури. У 1998 передан. в оренду ЦГЗК.

2Аврора", клуб школяра діяв у Ц.-Міськ. р-ні у 80-90-х. Об'єднував школярів, які відвідували гуртки і секції за інтересами. Вихованці брали участь у виставках, фестивалях і конкурсах.

"Аврори", вулиця у житломасиві ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну. Забудова почалася у 1959 у зв'язку з будівництвом НКГЗК. Довж. 1600 м. Має 39 будинків, з них 9 ЖКК тр-ту "Криворіжаглобуд", 13 приват. сектора. Названа на честь крейсера "Аврора". Обслуговує 34 в/з.

Авсень, язичницький слов'янський бог весняного сонця, що сходить. Покровитель землі Криворіжжя.

Австро-німецька окупація Кр. Рогу тривала з берез. по груд. 1918. Після запеклих боїв Червона Армія залишила Кр. Ріг 23 березня. З першого дня почались масові арешти, тортури, розстріли. Окупанти знищили багато рудників, вивезли до Німеччини руду, майно, хліб, худобу. В місті панував жорстокий режим. В результаті терору загинуло більше 1 тисячі криворіжців. Велася підпільна боротьба з окупантами, поширювався партизан. рух на Криворіжжі. Сформовано 30 партизан. загонів з 5 тис. багнетів.

Автобаза № 20 відкритого акціонерного товариства "Криворіжбудтранс" утворена у лист. 1961 на базі Ленінської майстерні капремонтів Криворізьк. р-ну. У 1962 передана голов. теруправлінню будівництва України. Автопарк нараховував 370 одиниць техніки, загальною вантажоспроможністю 2096 т. Колектив брав участь у спорудженні Центрального, Північного, Інгулецького ГЗК, 8-ї, 9-ї домен. печей КМЗ. За роки існування підготовлено 1,2 тис. водіїв, 250 слюсарів. Має гаражі, корпуси ремонту і техобслуговування. Сучас. статус має з 1984. Працює 110 чол., діє 70 одиниць техніки. 85 чол. нагороджені орденами і медалями. Серед кращих спеціалістів М.В. Мензаренко, В.Г. Білик, Л.В. Хільченко, Г.М. Бегма, В.Т. Нещерет, В.Т. Будько, В.В. Жилєєв, Л.П. Фінько, М.І. Чернишов. Директори І.Є. Паршиков, В.В. Мальцев, В.А. Замотайло.

Автобаза № 28 організована у сел. Широке у скл. Криворізьк. автотресту. Мала 800 автомобілів, де працювало 1 тис. чол. Обслуговувала ПівдГЗК і НКГЗК. У 1961 ліквідована шляхом утворення автобаз №№ 20 і 22.

Автобаза виробничого об'єднання "Кривбасруда" створена у лют. 1946 на базі автотехніки автобатальйону № 384 та автобази № 2. Мала марки "ЗІС-5", "ГАЗ-АА", "ГАЗ-67" і трофейні авто, обслуговувала шахти і будови Кривбасу. У 1951 розділена на автобази тр-тів "Ленінруда" і "Дзержинськруда". У 1973 знову об'єдналися в єдину. Складається з 7 колон, авторемдільниці. Має 552 одиниці техніки, працює більше 1 тис. чол. Проводиться перевезення гірнич. маси, будматеріалів. Серед директорів М.Є. Власенко, М.А. Зуєнко, М.В. Скрипник.

Автобус (від **авто**(мобіль) та (омні)**бус**), багатомісний (9-200 пасажирів) автомобіль з кузовом вагонного типу. Швидкість 60-150 км/год. Довжина до 24 м. Один з основних видів міського, громадського та міжміського транспорту Криворіжжя.

Автовокзал, центральний діє з січ. 1965. Пл. 1,2 тис. кв. м. Здійснює міжобласні перевезення пасажирів автобусами. Серед основних напрямків Дніпропетровськ, Харків, Одеса, Ялта, Кіровоград, Суми, Іловайськ, Херсон та ін. В останні роки обслуговується в основному автобусами "Ікарус", "Турист". Діють зал очікування з касами, довідкове бюро, камера схову , під'їзні платформи, місце для відстою, кафе.

Автовокзалу сквер заснований у кінці 1964 у Довг. р-ні. Пл. 0,5 га. Майдан для очікування автобусів міжміськ. сполучень. Обладнан. пішохідними доріжками, місцями відпочинку, торг. мережею.

Автогрейдер (тех.), машина, з допомогою якої профілюють земляне полотно, насипи, розчищення кюветів ін. Переміщують грунт і буд. матеріали. Широко використовують у Кр. Розі на будівництві і ремонті автошляхів.

Автогужовий транспорт, змішаний вид транспорту. Діяв на Криворіжжі до початку 70-х, хліб доставлявся у торговельні точки міста А.т. У великі крамниці – автомобілями, у малі – кіньми.

"Автодизель", відкрите акціонерне товариство бере початок від автобази № 19, створеної у червні 1963. Згодом вона розділена на автобазу № 6 і № 7. На їх основі створене АТП-21269, у груд. 1987 АТП-11269, у лют. 1991 АТП-14169. У верес. 1995 засноване ВАТ "Автодизель". Працює до 500 чол., 299 одиниць транспорту. Здійснює перевезення народногосподарських вантажів. Представники колективу брали участь у ліквідації аварії на ЧАЕС та наслідків землетрусу у Вірменії. Керівники І.А. Степко, В.І. Позняков, С.Ф. Дмитренко, М.Д. Єрмак, В.І. Гордєєв, В.Т. Лук'яненко.

"Автодор", у 1927-1935 добровільне товариство сприяння розвитку автомобілізму та покращення доріг на Криворіжжі. Серед колективних членів перебували підприємства Кр. Рогу.

Автодром (від грец. – місця для змагань з бігу), земельна ділянка, споруди, об'єднані для навчання курсантів автошкіл, змагань з автоспорту, випробування автомобілів. Складається з треку, "вісімки", "змійки", "воріт", "естакад", "перешкод". У Кр. Розі вперше діяли у кінці 40-х. Існують практично в усіх р-нах.

Автозаводська, вулиця у мкрн. КДЗ Ц.-Міськ. р-ну, закладена у 50-х у зв'язку з розширенням потужностей каменедробильного з-ду. Довж. 163 м. Складається з приват. сектора. Відсипана відсівом. Обслуговує 70 в/з.

Автозаправочні станції Кр. Рогу розташовані переважно по основних магістралях, поблизу транспортних підприємств. Вперше з'явилися на Криворіжжі у 30-х. Сьогодні по місту діють 49 АЗС різної форми власності.

Автокран, підйомний механізм, встановлений на самохідну платформу. Широко використовується на Криворіжжі при будівництві невисоких споруд, прокладанні водо- та газопроводів, трамвайної колії тощо.

Автол, мастило, що використовується на транспорт. підприємствах Криворіжжя для змащування механізмів, машин та агрегатів.

Автоматизації виробничих процесів кафедра Криворізького технічного університету створена у 1961 у скл. КГРІ. Перший завідувач В.Д. Бондар. Готує інженерів з автоматизації широкого профілю. Працювали професори В.М. Чермалих, Д.І. Родькін.

Автоматизація, поступова заміна ручної праці на автоматичну. Набула поширення на Криворіжжі на початку 30-х ХХ ст.

Автоматизована система диспетчерського контролю та управління енергоспоживанням розроблена науковцями КГРІ під керівництвом В.В. Базуткіна у середині 70-х. Призначена для контролю процесу енергоспоживання на промпідприємствах. Маса 150 кг. Впроваджена на КМЗ.

Автоматизована система управління технологічними процесами бере початок від теплотехніч. відділу з-ду "Криворіжсталь", утворен. у верес. 1934. У 1939 реорганізован. у теплотехніч. лабораторію, у квіт. 1952 - у цех контрольно-вимірювальних приладів та автоматики, у серп. – у відділ автоматизован. систем управління технологіч. процесами. Діє 302 одиниці обчислювальної техніки. Забезпечує інформацією цехи і підрозділи, яка необхідна у технологіч. процесах. У 1972 на вічне зберігання передан. Червоний прапор ЦК КПРС, Радміну СРСР, ВЦРПС. Начальники А.В. Веріго, О.В. Чаленко, Р.О. Попович, В.І. Овчинніков.

Автоматизоване визначення утримання корисного компонента у мінеральній сировині розроблене науковцями КГРІ під керівництвом А.А. Азаряна на початку 80-х. Призначене для геолог. дослідження гірнич. масивів, проведення експрес-аналізу руд. Вперше впроваджене на Донськ. ГЗК. Демонструвалося на ВДНГ України (1985).

Автоматизований тиристорний електропривод розроблен. науковцями КГРІ під керівництвом Д.Й. Родькіна на початку 70-х. Призначен. для приводу шахтної підйомної установки. Впроваджен. на ш. ім. Леніна.

Автоматизованого електроприводу кафедра Криворізького технічного університету створена у верес. 1961 у скл. КГРІ як кафедра автоматизації виробничого процесу. Вивчає проблеми енергетики систем електроприводу, автоматизації, випробування електрич. машин, управління енергопостачанням. Сучас. назву має з 1982. Співробітники ведуть активну наук. діяльність. Працювали професори В.М. Чермалих, Д.І. Родькін, В.П. Хорольський.

Автоматизованої системи виробництва центр бере початок від машинорахівного бюро при бухгалтерії з-ду "Криворіжсталь", створеної у 1953. Використовувалися клавішні обчислювальні машини електромеханіч. дії. У кінці 50-х з'явилися перфораційні обчислювальні машини і бюро реорганізоване у машинообчислювальну станцію. У 1970 утворена центральна лабораторія обчислювальної техніки. У 1974 організован. відділ автоматизованих систем управління. З верес. 1996 має сучас. назву. Займається обслуговуванням засобів обчислювальної та оргтехніки. Начальники І.Либенко, Б.Бінкін, Ю.Бургутін, В.Венгрус.

Автоматична система управління (АСУ), на підприємствах Криворіжжя провідний об'єкт у вимірювальній та контролюючій апаратурі, об'єднаний у систему, в якій обробка

інформації, формування команд та їх перетворення в дію на керуючий об'єкт проходить без участі людини. Закладена на початку 60-х.

Автоматична, вулиця розташована у житломасиві Верабове Жовт. р-ну. Закладена у 20-х. Довж. 351 м, ширина 7 м. Має 5 приват. будинків. Багата на зелені насадження. Обслуговує 40 в/з.

Автоматичний прилад для відбору пило-газових проб створен. науковцями ін-ту ВНДІБПГ під керівництвом П.В. Бересневича і В.Б. Дердіященка на початку 70-х. Призначен. для дистанційного відбору пилових і газових проб у важкодоступних місцях. Використовується у кар'єрах після масових вибухів. Бронз. медаль ВДНГ СРСР.

Автомобілів та автомобільного господарства кафедра Криворізького технічного університету створена у верес. 1990. Готує спеціалістів для транспорт. індустрії Кривбасу. Діють 6 сучас. лабораторій. Основу працівників складають досвідчені інженери-практики транспорт. сфери.

"Автомобіліст", пансіонат відпочинку ВАТ "Криворіжбудтранс" відкрит. у 1969 на березі Чорного моря в м. Скадовськ Херсон. обл. Приймає 400 чол. за зміну. Має 2 корпуси, літній кінотеатр, їдальню, спорт. майданчик. З 2000 не діє через відсутність коштів для утримання.

Автомобілістів, вулиця у центр. частині Ц.-Міськ. р-ну закладена у 50-х. До 1975 носила назву провулок Сиволапа. Довж. 95 м, ширина 4,7 м. Пл. 446,5 кв. м. Має 4 приват. будинки. Обслуговує 99 в/з.

Автомобільний кар'єрний транспорт, частина технологічного процесу видобутку і переміщення гірнич. маси (порода, руда) з кар'єрів на відвали, перевантажуючі пункти, збагач. фабрики. Складає комплекс транспорт. засобів, допоміж. обладнання, кар'єрні автошляхи, техніч. засоби по обслуговуванню і ремонту автомобілів і доріг. Як правило, використовуються самоскиди БєлАЗи, японські "Камацу", екскаватори для завантаження руди і породи.

"Автоплюс", газета виходить з квіт. 2002. Засновник С.П. Браганець. Друкує корис. поради автомобілістам, рекламу. Щотижневик. Тираж 10 тис. екз.

Автопоїлка, механізм для самостійної подачі води для напування худоби на сільському Криворіжжі.

Автопробіг за маршрутом Кр. Ріг – Казанка – Новий Буг – Єланець – Вознесенськ – Нова Одеса – Миколаїв – Баштанка – Кр. Ріг проведен. за місцями бойового шляху 394-ї Криворізької стрілецької дивізії за ініціативою молоді РУ ім. Кірова влітку 1984. Ветерани ВВВ і молодь побували у містах, які визволяли частини дивізії, зустрілися з фронтовиками, ровесниками, поклали квіти до монументів. У поході брали участь до 30 чол.

Автопробіг Нижній Тагіл – Кривий Ріг проведен. за ініціативою адміністрації Ниж. Тагілу 2-7 трав. 1998. 13 учасників подолали близько 4-х тис. км за маршрутом Ниж. Тагіл – Єкатеринбург – Уфа – Пенза – Тула – Смоленськ – Курськ – Бєлгород – Харків – Дніпропетровськ – Кр. Ріг. Від Театральної площі у Ниж. Тагілі до монументу "Перемога" у Кр. Розі. Учасники пронесли факел дружби, запалений від 3-ї домни НТМК. Відбулися зустрічі з жителями міст, відвідування священних для двох братніх народів місць. Пробігом керував заст. глави Ниж. Тагілу Л.О. Задорін.

Авторемонтний завод відкрит. у верес. 1952 у мкрн. Карачуни на базі авторемзаводу тр-ту "Кривбасруда". Проводив ремонт автомобілів ЗІС-150, двигунів до них, кап. ремонт дизельн. двигунів для різних моделей автомобілів. У 1954 на територ. з-ду тр-т "Дзержинськруда" побудував центр. бурозаправочні майстерні, які займалися ремонтом екскаваторів, шахт. вагонеток, вантаж. агрегатів. У 1957 ліквідован. шляхом створення на його базі рудоремонтного з-ду. Директор Л.О. Батулін.

Авторемонтний завод тр-ту "Кривбасруда" діяв у жовт. 1944 – верес. 1952 на базі цеху запчастин з-ду "Комуніст". Розташован. на території кол. з-ду "Пневматик" по вул. К.Маркса. З 1951 займався ремонтом двигунів вітчизнян. автомобілів, що належали тр-ту

"Кривбасруда". Став базою для створення авторемзаводу на мкрн. Карачуни. Директор І.К. Расторгуєв.

Авторинок діє з 1988 в р-ні Дніпропетровського шосе у Довг. р-ні. У жовт. 1998 перейшов у приват. власність кооперативу "Сатурн". Пл. 25 тис. кв. м. Має 500 місць для торгівлі запчастинами і 800 – автомобілями. Діє автостоянка на 1 тис. одиниць техніки.

Авторська, вулиця у мкрн. Весела Дача Ц.-Міськ. р-ну закладена на початку 60-х. Довжина 220 м. Заасфальтована. Складається з приват. будинків. Обслуговує 25 в/з.

Автотехнікуму сквер закладен. у 1962 у зв'язку з відкриттям цього навчального закладу. Пл. 1,2 га. Обладнан. пішохід. доріжками, клумбами, місцями відпочинку. Має вихід на вул. Тухачевського у Жовт. р-ні.

Автотранспортне підприємство № 14100 бере початок від автобази прокату та службового користування, утворен. у січ. 1960. Займалася обслуговуванням підприємств легковими авто, мало 115 одиниць транспорту. Розташовувалося на пр. Дзержинського. У розпорядженні були автомобілі "ЗІМ", "Побєда", М-21, "Волга". Бригада водіїв "ЗІМ" обслуговувала маршрут Кр. Ріг – Дніпропетровськ. Працювало 300 чол. У 1962 база прокату перейменована у таксопарк. У верес. 1966 утворене АТП № 0302. Автопарк поступово замінювався авто "ГАЗ-24". Утворюються маршрутні таксі. У лип. 1986 утворилося АТП № 31202, яке у лист. 1988 одержало нумерацію АТП № 11202, а у січ. 1991 перейменоване в АТП № 14102. У 1993 увійшло до складу територ.-виробнич. об'єднання автотранспорту. У квіт. 1998 одержало назву АТП № 14100. Мало 219 одиниць техніки, бензозаправку, виробнич. базу. Щорічно перевозило більше 1 млн. пасажирів. Розвиток мала мережа мікроавтобусів. Директори О.Д. Сергієнко, О.М. Лебединський, Т.І. Остапенко, В.М. Нестеров, А.Т. Шаріпов, М.Г. Босняк. Припинило діяльність.

Автотранспортне підприємство № 14116 утворене у квіт. 1968 на базі Інгулецької автоколони, яка з верес. 1958 входила до скл. автопарку № 1. У 1968 мало 50 одиниць транспорту, працювало 150 чол. Позначалося як АТП-03142. У 1978 обслуговувало 6 міських, 20 приміських, 2 міжміських маршрутів. У квіт. 1981 одержує індекс АТП № 30430. На той час працювало 500 чоловік. У 1988 одержує нумерацію АТП № 11216. У квіт. 1996 утворене ВАТ АТП № 14116. Працює 140 чол. Обслуговує автобус. маршрути Інгульця, Широківськ. та Інгулецьк. р-нів.

Автотранспортне підприємство № 14129 бере початок від верес. 1966 і створене на базі 1-го автобус. парку. З черв. 1967 одержує майданчик у сел. ім. Артема. Мало 420 автобусів і номер 03023. У квіт. 1962 відокремлена Інгулецьк. автоколона і залиш. 333 автобуси. У черв. 1986 перейменован. в АТП-31229. У 1989 дістає номер 11229 і входить до складу Дніпропетров. облуправління пас. тран-ту. У 1991 перейменован. в АТП-14129 з підпорядкуванням Криворізьк. територ.-виробничому об'єднанню автотресту. Обслуговує основні міські і міжміські маршрути.

Автотранспортне підприємство № 14130 бере початок від кінного двору "Гужтранс", який діяв з 1930 по 1941. У жовт. 1944 на його базі утворюється Дніпропетров. відділення транспорту, як Криворізька контора. Парк складався із вантажівок ГАЗ-А, ЗІС-5, трофейних авто, автобусів ГАЗ-АА, ЗІС. Вони і поклали основу перевезень пасажирів і вантажів у Кр. Розі. У берез. 1956 контора перейменовується у Криворізький автобусно-таксомоторний парк. У верес. 1958 він отримав статус автобус. парку № 1. Мав 115 одиниць рух. складу, 4 автоколони, 2 у межах парку, в Інгульці та житломасиві РУ ім. XX партз'їзду. У квіт. 1966 перейменован. в АТП-03124. З квіт. 1986 № 31230, з лип. 1988 № 11230, з лют. 1992 АТП-14130. Має 147 одиниць техніки, обслуговує 19 міських і приміськ. мар-тів. У жовт. 1997 перетворене на ВАТ. Працює 390 чол. 26 чол. нагородж. орд. і медалями.

Автотранспортне підприємство № 14136 створене у верес. 1981, у серп. 1997 перетворене у ВАТ АТП № 14136. Обслуговувало 8 міськ. маршрутів. Довж. 176 км. Працювало 335 чол., мало 80 одиниць рух. складу, потуж. рембазу. Припинило діяльність.

Автотранспортне підприємство № 14156 бере початок від серп. 1938, коли була створена транспорт. контора для перевезення вантажів до промислового Кр. Рогу. До скл. входили невеликий автопарк з автомобілів ГАЗ-АА ("полуторки") і ЗІС-5 та гужового транспорту. Розташовувалася у сел. Гданцівці на пл. 0,8 га. Підпорядковувалася Дніпропетров. автотресту. У серп. 1941 ліквідована шляхом передачі техніки на потреби армії. У квіт. 1944 відновила діяльність як авторота "Союззаготтрансу". Комплектувалася німецьк. трофейними автомобілями, американськ. "студебекерами", "фордами-6", бензовозами "Джеммі", радянськ. "ГАЗ-51". Здійснювала перевезення сільгосп. вантажів з областей України до Кр. Рогу. Взвод у 1952 брав участь у спорудженні Волго-Донського каналу. Підпорядковувалася Криворізьк. райвиконкому. У квіт. 1956 на базі утворен. Криворізьк. вантажний парк на базі Дніпропетров. автотресту. Почав перевозити різні вантажі. У 1957 одержав території в р-ні мкрн. Змички Ц.-Міськ. р-ну. Поступово площа розширилася від 3,2 до 5,6 га. У серп. 1961 реорганізован. в автоколону № 2192. У лип. 1968 утворене АТП-03773 у скл. автотресту. До скл. входили автоколони №№ 2192 і 2248. АТП-03773 ліквідоване і колона № 2192 підпорядковувалася Дніпропетров. вантаж. автоуправлінню. У лип. 1986 на базі автоколони № 2192 утворилося АТП-21256. У січ. 1988 перейменоване на АТП-11256. У січ. одержало порядкову нумерацію АТП-14156. Діяло 500 одиниць техніки, працювало понад 1 тис. чол. Серед автомобілів - КамАЗ, ГАЗ, ЗІЛ. На початку 90-х кількість техніки скоротилася до 150 одиниць, працювало до 250 чол. У серп. 1997 перейменоване у ВАТ "АТП-14156". У жовт. 1998 відбулася реструктуризація, в результаті якої утворені 3 самостійні підприємства – ВАТ "АТП-14156", ЗАТ "Євротранссервіс" і ЗАТ "Каштан". У ВАТ "АТП-14156" залишилося 46 автомобілів, працює 48 чол. Керівники М.О. Генін, А.Д. Межеріцин, О.Д. Нелюба, Ф.В. Шаблій, І.І. Захаренко, В.Ф. Острась, Ю.М. Шупіков, М.К. Іванов, В.І. Михайленко, М.П. Кучер, М.Т. Чернець, М.Х. Козак, О.А. Алексєєв.

Автотранспортне підприємство № 14158 бере початок з січ. 1962 від автотранспорт. контори № 21. У черв. 1963 перейменоване в автобазу № 8 автотресту. У квіт. 1964 перейменована в автобазу № 2248. У 1986 перейменоване в АТП № 21258. У груд. 1987 дістало назву АТП № 11258. У лют. 1991 перейменоване в АТП № 14158. Здійснює обслуговування торг. мережі міста.

Автотранспортне управління ком-ту "Криворіжсталь" бере початок від кранового цеху, створеного у 1961. У 1972 реорганізоване у цех безрейкового транспорту. У 1989 транспорт перевели у кооператив "Автомобіліст". З 1996 має сучас. назву. У верес. 2000 створені цехи пасажир. і технологіч. транспорту. Має 564 одиниці техніки. Здійснює пасажирські і промислові перевезення. Начальники Горлов, Мігачов, Вівчарик.

Автотранспортний технікум відкрит. у лист. 1962 з метою підготовки спеціалістів з техніч. обслуговування та ремонту автомобілів. 1-й набір розпочав заняття у верес. 1963 в приміщенні кол. гуртожитку РУ ім. К.Лібкнехта. Згодом побудовані 3 навчальні корпуси, спорт. комплекс, гуртожиток, гараж. Середній конкурс складає 2-3 чол. на місце. Готує фахівців з 4-х основних спеціальностей – тех. облуговування і ремонт автомобілів, організація перевезень та управління руху на транспорті, експлуатація засобів механізації, експлуатація і ремонт підйомно-транспорт., будівельних та шляхових машин. Готує водіїв категорії А, В, С. Діє підготовче відділення з контингентом 300-450 чол. Має 69 аудиторій, 20 лабораторій, майстерні, спортзали, актов. зал, 7 автомобілів, 2 мотоцикли, тренаж. клас. Щорічний випуск складає 230-260 чол. За роки існування підготовлено більше 15,5 тис. спеціалістів. Відкрит. один з кращих народ. музеїв у Кр. Розі. Існують колективи худ. самодіяльності, спортсекції, команди КВВ. Розташован. по вул. Тухачевського Жовт. р-ну. Директори І.К. В’язовський, В.І. Ніколаєв.

Автотраса кільцева для авто-мотогонок розташована у балці Тимошовій (Зарічний) Жовт. р-ну. З 80-х проводяться чемпіонати України. Вважається однією з кращих в Україні.

Автотрофи, організми, що синтезують усі необхідні для їхнього життя органічні речовини з неорганічними речовинами. До А. належать фотосинтезуючі (див. фотосинтез) та хемосинтезуючі (див. хемосинтез) організми.

Агава (Agave), рід рослин родини агавових. Батьківщина – Центр. Америка. Великі сукулентні рослини з м‘ясистими соковитими листками. Листки розлогі, вигнуті, довгі (до 175 см), від яскраво- до темно-голубувато-зеленого кольору, часто з жовтими смугами. Квітконіс вертикальний, міцний, до 10-12 м висотою, суцвіття волоть або китиця з багаточисельними квітками. Квітки лійкоподібні, жовтуваті. Плід – тригнізда коробочка. Зацвітає на 25-30 році життя. Цвіте один раз, після чого протягом року усі надземні частини відмирають. Використовується в озелененні закритих приміщень. В культурі поширені А. американська, А. мексиканська, А. відтягнута. Деякі види використовуються як технічні та харчові.

Агапантія (Agapanthia), жук довж. 8-13 мм. Колір металево-синій, темно-фіолетовий або зеленуватий, блискучий. Передня спинка з білими волосками. Личинки живуть у стайнях. На Криворіжжі зустрічається один вид.

Агапов Василь Кирилович (26.10.1911, Баранович. обл. – 16.4.1990, Кр. Ріг). Відом. проектант. Зак. КГРІ (1953). У 1928-1930 інж. з-ду ім. К.Лібкнехта (Дніпропетровськ). У 1930-1931 конструктор з-ду ім. Дзержинського (Кам’янське). У 1931-1935 технік тр-ту "Криворіжбуд". У 1935-1936 технік КМЗ. У 1936-1941 проектувальник ін-ту "Кривбаспроект". У 1941-1944 ст. конструктор ін-ту "Уралдіпроруда". У 1944-1978 кер. групи, нач. відділу ін-ту "Кривбаспроект". Один із будівельників КМЗ, провідний спеціаліст "Кривбаспроекту". Складав проекти відбудови шахт Кривбасу. Нагороджений орд. Трудового Червоного Прапора.

Агарик великоспоровий, печериця великоспорова (Agaricus macrocarpus (Moel.) Moell), гриб. Шапка 10-12(25) см у діаметрі. Щільном’ясиста, напівкуляста, згодом опукло-розпростерта, інколи злегка увігнута, брудно-біла, іноді з лимонно-жовтим відтінком, згодом іноді вохряно-жовта, гола, до краю тонкопластинчасто-луската, при підсиханні сірувато-рудувато-бурувата або кольору бронзи, з підігнутим, згодом опущеним краєм з залишками покривала. Пластинки спочатку кремові, з часом пурпурово-коричневі, до чорнувато-коричневих. Спори 8-12(14) х 5,5-6,5(7) мкм. Ніжка 5-10 (12) х 2,5-3,5(5,5) см, кольору шапки, б.-м. пластівчастолуската з білим (пізніше з жовтуватими лусками, товстим кільцем). М’якуш білий, на зламі інколи червоніє, у нижній частині ніжки кольору м’яса або іржавий. На Криворіжжі зустрічається на луках, у степах, полезахисних лісосмугах, лісонасадженнях, парках, V-X. Дані про їстівність суперечливі, від їстівного до умовно їстівного.

Агарик двоспоровий, печериця двоспорова (Agaricus bisporus (Zge) Sing), гриб. Шапка 4,5-10 см у діаметрі, спочатку напівкругла потім випуклорозпростерта, інколи в центрі луската, блискуча, шовковиста, при висиханні біла, від білуватої до брудно-коричневої з різними відтінками, при натискуванні забарвлюється в червонуватий колір. Пластинки вільні, часті, спочатку розувато-сірі, потім темно-коричневі. Спорова маса темно-коричнева. Спори 5,5-7 х 4,9-5,5 мкм, широкоокруглі, яйцеподібні, гладенькі, світло-коричневі. Ніжка кольору шапки, коротша за діаметр шапки, циліндрична. Кільце тонке, нестійке, яке згодом зникає. М’якуш білий, на зламі не змінюється або злегка червоніє. На Криворіжжі зустрічається в степах, на полях, луках, полезахисних лісосмугах, парках, групами, на багатих перегноєм грунтах, купах гною, VI-X. Введений в промислове культивування більш як в 70 країнах світу.

Агарик їстівний, печериця їстівна (Agaricus bitorguis (Quel.) Sacc), гриб. Шапка товста, щільном’ясиста, 6-15 см у діаметрі, біла, брудно-біла, гладенька, матова, в центрі з малопомітними притиснутими лусочками, з коркуватою шкіркою, до краю волокниста. Ніжка кольору шапки, коротша за діаметр шапки, товста, 3-10 х 3-5 см. Кільце подвійне, щільне, на середині або в нижній половині ніжки. М’якуш білий, змінюється на зламі – злегка рожевіє. Спори майже кулясті, 4-15 х 4-5 мкм (5-7 х 3,5-5 мкм), коричнюваті. На

Криворіжжі зустрічається у полезахисних лісосмугах, лісонасадженнях вздовж водосховищ, садибах, на дорогах, у степах, найчастіше на добре угноєних грунтах, особливо у місцях випасання худоби. Великими групами, V-XI. Смачний.

Агарик лісовий, печериця лісова (Agaricus silvicola (Vitt.) Sacc), гриб. Шапка 5-10 см у діаметрі, плоско-розпростерта, часто з горбочком, рожевувато-сіро-коричнева, горіхова, з пурпуровим відтінком, тріщинкувата, з темними відстовбурченими лусками, розміщеними концентричними колами, при підсиханні горіхово-бура. Пластинки вільні, часті, рожеві, при дозріванні темно-коричневі. Спори 6-7 х 3-4 мкм, яйцеподібно-еліпсоподібні, гладенькі, світло-коричневі. Ніжка довша за діаметр шапки, кольору шапки. Кільце біле, при підсиханні рожевувато-сірувате, нестійке, зникає. М'якуш білий, на зламі червоніє, сухий червонувато-бежевий або коричнюватий. На Криворіжжі зустрічається у лісонасадженнях, полезахисних лісосмугах, парках, насадженнях вздовж водосховищ. Невеликими групами, VII-X. Маловідомий їстівний гриб. Вживається в свіжому виді.

Агарик польовий, печериця польова (Agaricus arvensis Schff. ex Fr), гриб. Шапка 6-12-20 см, напівсферична, згодом розпростерта, з горбочком, біла, гладенька або притиснолуската, іноді радіально-волокниста, тріщинувата, при підсиханні бурувато-жовта, жовто-коричнювата, оранжево-коричнювата, світло-каштанова. На дотик жовтіє. Ніжка 8-20 х 1-3 см, циліндрична, потовщена до основи, у молодих грибів суцільна, а згодом з вузькою порожниною, від шапки легко відділяється, гладенька, гола, при натискуванні жовтіє. У верхній третині крупне повисле кільце. М'якуш білий, на зломі вохряно-жовтий, з запахом анісу, смак солодкуватий. Спорова маса темно-коричнева. Спори 6,3-9-9,5 х 4,5-5,5 мкм, еліпсоподібні, яйцеподібні, гладенькі, коричнюваті. На Криворіжжі зустрічається у полезахисних лісосмугах, лісонасадженнях вздовж водосховищ, на пасовищах, луках, в степу, V-X. Добрий їстівний гриб.

Агарик степовий, печериця степова (Agaricus campestris (L.) Fr), гриб Плодові тіла м'ясисті, середнього розміру. Шапка 5-15 см у діаметрі, біла, брудно-біла, гладенька або з малопомітними притиснутими лусочками, блискуча, шовковиста, при висиханні залишається білою. Ніжка 3-8 х 1-2 см, циліндрична або оберненобулавоподібна, біла, волокниста. Кільце тонке, нестійке, у старих плодових тіл зникає. М'якуш білий на зламі не змінюється або злегка червоніє. Спори еліпсоподібні, 8-9 (10) х 5,5-6,5-7 мкм. Споровий порошок темно-коричневий (пластинки спочатку рожеві, потім темно-шоколадно-бурі). На Криворіжжі зростає на грунті, луках, у лісонасадженнях, парках, скверах, городах, садах, степах. Групами, V-X. Цінний їстівний гриб. Подібний зі смертельно отруйною блідою поганкою (Amanita phalloides(Vaill.) Secr.) для якої характерні білого кольору пластинки, білий споровий порошок та наявність добре розвиненої вольви (цибулиноподібного потовщення) біля основи ніжки.

Агафії-Коров'ятниці, народна назва 5 лютого. Ознаки проблем з продуктами харчування. Існує можливість падіння худоби від нестачі кормів.

Агафона-Огуменника, народна назва 22 серпня. Лісовик виходить у поле, розкидає снопи по сусікам та клуням.

Агафонов Яків Михайлович (6.11.1918, Калузька обл. – 4.7.1983, Кр. Ріг). Герой Рад. Союзу (27.2.1945). Зак. Ризьке військ. уч-ще (1942). Будував Моск. метро. Уч. війни з Фінляндією. Уч. ВВВ з черв. 1941. Воював на Воронезьк., Півд.-Захід., 3-му Укр., 1-му Білоруськ. фр. Комбат 101 гв. СП. 35 гв. СД. Брав участь у визволенні південного Криворіжжя. Відзначився у боях за Магнушевський плацдарм на Віслі. З 1955 майор у запасі. У 1957-1981 працював в СПЦ № 1 КМК. Нагороджений орд. Леніна, Жовтневої Революції, Червоного Прапора (2), О. Невського, Червоної Зірки (2). Ім'я на стелі Героїв.

Агафонова, вулиця у мкрн. Перемоги Дзерж. р-ну закладена у кінці 40-х. Розвитку набула у 50-60-х. До 1985 мала назву вулиця Жертв революції. Довж. 1,1 тис. м. Пл. 6,6 тис. кв. м. Має 32 приват. будинки. Обслуговує 7 в/з. Названа на честь Героя Рад. Союзу Я.М. Агафонова.

Аггел, у стародавні часи на Криворіжжі злий дух, диявол, сатана. Побутувало у церковній термінології.

Агератум (Ageratum), рослина родини айстрових. Батьківщина – тропічні р-ни Америки. Найбільш поширений А. Хоустона, або А. мексиканський. Стебло прямостояче, гіллясте, 10-60 см заввишки. Листки трикутні, ромбічні, овальні, по краю зубчасті, пилчасті, городчасті. квітки дрібні, вузькотрубчасті, запашні, голубі, бузково-голубі, сині, білі. Цвіте VI – X. Розмножуються насінням та живцями. Використовують для квітників та букетів.

Агєєнко Сергій Валентинович (1964, Кр. Ріг). Художник. Зак. Криворізьк. педін-т. Вихованець худстудії ПК ЦГЗК. Працює в галузі станк. живопису та портрету. Уч. виставок. Персональна виставка у Кр. Розі (1999). Уч. осіннього вернісажу у Кр. Розі (1998-1999). Серед робіт триптих "Мона Ліза-Множественість" (1998).

Агіасма, у стародавні часи на Криворіжжі освячення, свято води на Богоявлення та Святого Хрещення. Побутувало у церковній термінології.

Агієнко Іван Дем'янович (1911 – лют. 1943, Криворіжжя). Уч. підпілля. Залишен. у тилу ворога Дзерж. райкомом КП(б)У для організації підпілля. Пропав безвісти у лют. 1943. Докладних відомостей не виявлено.

Агітаційно-художні бригади (агітбригади), постійно діючі колективи художньої самодіяльності при клубах, будинках та палацах культури. Виникли у роки гром. війни. В 30-х отримали широке розповсюдження. Діяли на Криворіжжі до початку 90-х.

Агітація (від лат. – приведення в рух). 1. У стародавні часи на Криворіжжі підбурювання, наговори, спонукання до дій. Ознаки тривоги, хвилювання. 2. Важливий засіб політ. впливу на маси. Проводиться шляхом поширення ідеологічних ідей з допомогою засобів масової інформації. Активізується під час передвиборних кампаній.

Агітпоїзди часів гром. війни побували на Криворіжжі у серп. 1920 на ст. Карнаватка у складі поїздів "Жовтнева революція" та ім. ВУЦВК. Останній очолював Г.І. Петровський. Він відвідав рудник Галковського, Інгулець, Широке, Лозуватку. Мова йшла про початок відбудови рудників Кривбасу, формування загонів для боротьби з Врангелем.

Агітфільм, кінофільм, як правило, документальний та короткометражний, що на якихось конкретних прикладах агітував маси. Мали поширення на Криворіжжі у 30-70-х XX ст.

Аглаонема (Aglaonema), рід родини ароїдних. Батьківщина - Індія, Малайський архіпелаг. Вічнозелені кореневищні трави тропічних лісів. Багаторічні декоративно-листяні рослини з розгалуженим стеблом. Листки щільні, овальнояйцеподібні або ланцетоподібні, зелені або строкаті. Квітки зібрані у суцвіття, початок до 15 см завдовжки, який виходить з пазухи листків, обгорнутий покривалом кремово-зелених відтінків. Плід червоно-оранжева ягода. В культурі поширені А. мінлива, А. строката. Оранжерейні кімнатні рослини. Зустрічаються на Криворіжжі.

Аглобудівська, вулиця житломасиву ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну. Забудова почалася у 1959 у зв'язку з пуском НКГЗК. Довж. 1600 м. Має 72 будинки. Названа на честь будівельників аглофабрики, що тут проживають. Обслуговується 34 в/з.

Агломерат, 1. Скупчення уламків гірничих порід і мінералів, не скріплених поміж собою. 2. У металургії спечена у грудки дрібнозерниста, пилувата руда, рудний концентрат.

"Агломератник", садівницьке товариство ПівдГЗК закладене у 70-х в Інгулецьк. р-ні. Пл. 6,8 га. Має 93 ділянки.

Агломератників сквер закладен. в середині 60-х в Інгулецьк. р-ні. Пл. 2,5 га. Багатий на зелені насадження. Обладнан. клумбами, місцями для відпочинку, малими формами, пішохідними доріжками.

Агломераційний цех ком-ту "Криворіжсталь" введен. в експлуатацію у жовт. 1951. До скл. входили рудний двір, відділення підготовки вапняку, палива, шихти, спікальний корпус. Діяли 4 агломашини площею спікання 50 кв. м. У груд. 1959 – лют. 1960 введен. ще 2 агломашини . У 1961-1963 площа спікання кожної машини доведена до 62,5 кв. м. Готує сировину для домен. печей із суміші залізоруд. концентратів, аглоруди,

залізоутримуючих відходів. У 1993 агломашина № 6 виведена з експлуатації. Випускає 3,5 млн. т агломерату щорічно, 25 чол. нагородж. орд. за працю, 31 – засл. металурги і працівники промисловості України. Начальники В.О. Захармін, М.Є. Рябчий, М.Є. Захаров, І.Л. Халмецький, В.С. Кисельов, В.О. Шидловський, В.П. Кочерга, М.І. Старчак, М.І. Котляр.

Агломерація населених пунктів, компактне угруповання поселень, які об'єднані інтенсивним господарством, трудовими та культурними зв'язками. На Криворіжжі відбувалася моноцентрична агломерація крупного міста, яке утворилося з окремих гірнич. селищ.

Агломерація, термічний процес спікання великих грудок руди з подрібнених, пилуватих сполук з метою надання їм властивостей, необхід. для плавки. У чорн. металургії – огрудкування пиловидних заліз. руд, їх концентратів. Огрудкування відбувається внаслідок злипання окремих нагрітих частинок шихти. Головні складові частини шихти: руда, концентрат, додатки, паливо для одержання тепла. А. має важливе значення для металург. промисловості.

Аграфени-Купальниці, народна назва 23 червня, переддень Івана Купали. Відкриття купального сезону на стародавньому Криворіжжі. Пісні, свято біля багаття, колективне споживання каші. За станом посівів гречки прогнозується врожай вівса, якщо гречка квола, бути вівсу.

Агрегат для вантажу кріплення з затяжкою АМК-1,3 створен. колективом ін-ту ВНДПрудмаш у 80-ті. Призначен. для монтажу металевого арочного кріплення гірнич. виробок. Маса 8 т. Дослід. зразок виготовл. дослід. з-дом ВНДПрудмаш.

Агрегат монтажний шахтний АМШ створен. колективом ін-ту ВНДПрудмаш у 80-ті. Призначен. для механізації підйомно-транспортних і монтажних робіт під час будівництва шахт. Маса 13 т.

Агрегати тяглові перетворювачі серії АТП створені колективом ін-ту ВНДПрудмаш у 80-ті. Призначені для перетворення трьохфазового струму у постійний під час шахтних розробок. Виготовляло об'єднання "Електроперетворювач".

Агресивні води активно вступають у хім. реакцію, руйнують споруди з бетону, металу. Негативно впливають на рослинність і тварин. світ внаслідок впливу солей і газів. Виявляють себе у процесі гірнич. виробок.

Агриков Роман Петрович (29.7.1921). Військ. керівник. Зак. Військ. арт. акад. ім. Дзержинського. Уч. ВВВ з лип. 1941. Під час визволення Кр. Рогу ком-р артдивізіону 15 гв. СД. Уміло керував підрозділом у боях за ст. Пічугіне, ст. Довгинцеве, ст. Мудрьону, при форсуванні Інгульця. Служив в арм., полковник. Проживає в Одесі. Кілька разів відвідав Кр. Ріг. Нагородж. орд. Леніна, Червоного Прапора (3), Вітчизняної війни 1 ст., Червоної Зірки (3), "Легіон офіцерської честі" (США).

Агробіогеоценоз, екосистема із штучно створеним біотичним угрупованням для одержання сільськогосподарської продукції. Характеризується нестійкістю, нездатністю до тривалого існування без підтримки діяльністю людини.

"Агроджанайт", сільськогосподарська єврейська організація США мала своє представництво в Україні з 1929. За статутом надавала технологіч. допомогу робітникам єврейських сільгоспколоній. Подібне представництво діяло на Криворіжжі. Відкликане у 1931 у зв'язку з тим, що деякі місіонери збирали інформацію про військові об'єкти в Одес. воєн. округзі.

Агрокліматичні ресурси являють собою кліматичні ресурси та умови території відповідні до потреб с/госп. виробництва. Це вивчає наука агрокліматологія. Згідно з агрокліматичним районуванням територія Криворіжжя входить до складу посушливої, дуже теплої агрокліматич. зони. Сума актив. температури вище t + 10° С. Територія Криворіжжя добре забезпечена тепловими агрокліматичними ресурсами. Сума актив. температури становить 3100° С, що дозволяє впроваджувати майже всі культури, крім тропічних. Тривалість безморозного періоду визначає час, протягом якого ніколи не

спостерігаються заморозки, що пригнічують розвиток рослин або повністю їх знищують. До безморозного періоду відноситься термін між середніми датами весняних і осінніх приморозків. На Криворіжжі безмороз. період триває 170-180 діб. Цього вистачає для розвитку і визрівання плодів. При характеристиці вологозабезпеченості найбільша увага приділяється кількості атмосфер. опадів, режиму їх випадання. Криворіжжя відзначається посушливими умовами, опадів випадає недостатньо, режим їх нерегулярний, часто спостерігаються посухи. Все це призводить до необхідності організації штучного зрошування. При оцінці умов перезимування рослин беруться показники середній з абсолютних річних мінімумів температури повітря та грунту. Ці умови на Криворіжжі сприятливі, хоча в окремі часи спостерігаються аномалії, що призводять до вимерзання посівів озимих. Регіональні відмінності агрокліматич. показників зумовлює те, що сільське господарство Кривбасу має ризикований характер.

Агрономічна, вулиця в мкрн. ім. Ілліча Дзерж. р-ну. Віддалена частина р-ну. Закладена у 30-х. Розвитку набула у 50-ті. Довж. 865 м. Пл. 1,4 тис. кв. м. Багата на зелені насадження. Кількість приват. будинків – 14. Обслуговує 41 в/з.

Агрономія (від агро і грец. – закон), комплекс наук, як основа сільгосп. виробництва, сукупність правил, практичних знань про вирощування рослин, утримання тварин, переробки продукції агропром. комплексу. Провідна роль належить процесу сільгосп. виробництва на Криворіжжі.

Агропромислова інтеграція Криворіжжя, організаційно-технологічне об'єднання різних видів діяльності з виробництва, переробки і реалізації с/г продукції.

"Агропромтехніка", Криворізьке районне виробниче підприємство бере початок від 1932 від товариства спільного обробітку землі. У 1932-1958 діяла МТС. У 1958-1964 районна тракторна станція. У 1964 перейменоване на районне відділення "Сільгоптехніка". Проводило ремонт техніки, обслуговування ферми, вивезення добрив на поля. У 1986 перейменоване на ремонтно-транспортне підприємство. У 1991 одержало назву об'єднання "Агропромтехніка", з серп. 1994 підприємство тієї ж назви. Обслуговує 20 господарств з пл. 63 тис. га землі. Ремонтує до 300 комбайнів, 1,3 тис. тракторів.

Агротехніка, система прийомів вирощування сільгоспкультур, технології рослинництва на Криворіжжі. Враховує місцеві кліматич. та екологіч. особливості. Включає обробіток грунтів, внесення добрив, сівбу, насадження, догляд за посівами, збирання врожаю.

Агрофізика, наука про використання в сільгоспвиробництві фізич. методів впливу на грунт і рослини. Вивчає умови зовнішнього середовища і зміни їх відповідно до потреб вирощування культур, освітлення рослин, структури грунту, його режиму. Основи широко використовують спеціалісти сільського Криворіжжя.

Агрохімія, комплекс правил і знань про штучне підтримання рослин. Вивчає круговорот речовин у землеробстві, особливості грунту, умови застосування добрив, гербіцидів та ін. Широко використовується на Криворіжжі.

Агрус з роду ягідних рослин. В грунті поширен. А. звичайний. Урожайність 8-12 кг з куща. Плоди вміщують 6-12% цукру, каротин, вітамін А, С. Медонос. Розводять на присадибних ділянках і дачах. Дозріває у кінці червня – на початку липня. Плоди округлі білого, жовтого, рожевого, червоного, чорного кольорів. З зелених напівстиглих ягід виготовляють компоти, варення. Плодоносить на 2-3 рік.

Агрусова вогнівка (Zophodia convolutella), метелик родини вогнівкових. Передні крила видовжені, мають сірий колір з темно-бурою плямою посередині і 2-ма білуватими поперечними смугами, задні – світло-бурі з сірою бахромою. Протягом сезону дає одне покоління. Ушкоджує агрус та смородину. На Криворіжжі ведуть боротьбу шляхом обприскування грунту навколо куща навесні 0,2% розчином хлорофосу перед цвітінням і відразу після заквітчення.

Агрусові пильщики, вид перетинчасторилі комахи з роду справжніх пильщиків. На Криворіжжі зустрічаються 2 види. **Жовтий**, тіло жовте, довж. 5-8 мм. Плодючість до 100 яєць. Відкладаються на нижній частині листків агрусу. Через 10-20 діб стають дорослими.

Блідоногий, тіло чорного кольору, довж. 4,5-5,5 мм. Яйця відкладаються у кишенькоподібних надрізах по краях листків агрусових. Шкідник агрусу. Знищують шляхом обприскування кущів після цвітіння 0,2 % розчином хлорофосу і перекопуванням ґрунту.

Агрютенкова Зінаїда Пантеліївна (1937, Дніпропетров. обл.) Відом. будівельник. Освіта н/середня. З 1954 працювала на об'єктах будов. З 1958 такелажниця БУ № 11 тр-ту "Криворіжжитлобуд". Стояла у витоків тр-ту. Брала участь у будівництві багатьох об'єктах Кривбасу. Наставник. Нагородж. орд. "Знак Пошани".

Адамаш, назва тканини у давні часи на Криворіжжі.

Адаменко Василь Степанович (17.3.1948, Криворіжжя). Почес. металург (1991). Зак. Дніпропетров. металург. ін-т (1974). У 1970-1989 газівник домен. цеху. З 1989 ст. майстер газового господарства ком-ту "Криворіжсталь". Новатор виробництва. Ударник п'ятирічок, переможець змагань. Нагородж. орд. "За заслуги" 3 ст., Трудової Слави 3 ст.

Адаменко Дмитро Дмитрович (20.2.1937, Кр. Ріг – 7.5.1997, там же).Почес. металург СРСР. Зак. Криворізьк. металургійний тех-м (1969). У 1959-1992 оператор, ст.. вальцювальник, майстер прокат. стану СПЦ № 1 ком-ту "Криворіжсталь". Ударник п'ятирічок, переможець змагань. Брав актив. участь у громадській роботі. У 1984 отримав почес. звання кращого у Мінчорметі СРСР. Кращий прокатник СРСР (1984). Нагородж. орд. Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора.

Адаменко Сергій Валерійович (22.8.1983, Кр. Ріг). Майстер спорту України. Навчається у Криворізьк. економіч. ін-ті. Займається карате-до з 1994 у СК "Цунамі", тренер С.В. Петренко. Чемпіон світу серед юніорів (Угорщина, 2001). Чемпіон Євразії (Феодосія, 2000). Сріб., бронз. призер Кубка світу (Угорщина, Україна, 2000). Чемпіон (2000), сріб. призер (2000, 2001), бронз. призер (1999-2001) чемпіонатів України.

Адамчук Володимир Андрійович (початок XX ст., Дніпропетровськ – кінець 80-х, Москва). Пром. керівник. Освіта вища. Перший директор НДГРІ з 1933. У 1933-1935 проживав у Кр. Розі. Рішуче виступав проти "теорії затухання" Кривбасу. Один з організаторів Всесоюз. конференції з проблем збагачення бідних руд (Кр. Ріг, 1935). Автор наук. праць із проблем гірнич. справи. Згодом виїхав до Москви. Вичерпаних біографіч. даних не виявлено.

Адвентивний вид, рослини, що занесені на конкретну територію людиною або різними природними агентами (імігранти), які акліматизувались та зайняли стале положення у рослинному покриві даного району. У флорі Кривбасу налічується понад 50 адвентивних видів рослин, серед яких є злісні карантинні бур'яни: амброзія полинолиста, чорнощир нетреболистий, ценхрус малоквітковий та ін., що викликає тривогу "засмічення" природної флори Кривбасу.

Адельгейм Євген Георгійович (14.11.1907, Київ – 13.1.1983, там же). Член СПУ. Зак. Київ. ун-т. Працював на кінофабриці, викладав в ін-ті. Уч. ВВВ з лип. 1941. Кор. газ. "Знамя Родины" (18А), "Вперед" (24А), "Герой Родины" (46А). Уч. визволення Кр. Рогу, писав перші репортажі про бійців 46А і бої за Кр. Ріг. У 1945-1946 редактор ж. "Вітчизна". Потім на творчій роботі. У 1958 відвідав Кр. Ріг. Нагородж. орд. Вітчизняної війни 1 ст., Червоної Зірки.

Аджарський, провулок у центр. частині Ц.-Міськ. р-ну закладен. у 30-х, складається з приват. будинків. Довж. 250 м. Відсипан. відсівом. Обслуговує 99 в/з.

Адіантум венерин волос (Agiantum capilius veneris), папороть родини адіантових. Наземна рослина з повзучим кореневищем, густо вкритим лусками. Листки двічіперисті з клиновидними сегментами, довж. 40 см. Високодекоративна кімнатна, оранжерейна рослина. Зустрічається на Криворіжжі.

Адміністративно-територіальне підпорядкування Криворіжжя бере початок від часів польськ. короля Сигізмунда I у першій половині XVI ст. Землі сучас. Криворіжжя відійшли у володіння Запорозької Січі, яка мала обов'язок захищати російсько-польські землі від нападу турок і татар. Під час визвольної війни укр. народу на чолі з

Б.Хмельницьким (1648-1654) територія відійшла до скл. Рос. імперії, а землі Криворіжжя залишалися у володінні Запорозької Січі. У 1711 згідно з Прутським мирним договором степи Криворіжжя потрапили під владу Туреччини, але фактично територією володіли запорожці без права будувати стаціонарне житло. У 1734 землі знову відійшли у підпорядкування Росії. Одночасно почалося будівництво зимівників, які стали основою козацьких володінь. Один з 38 куренів – Рогівський – знаходився на території сучас. Криворіжжя. У 1734-1768 Криворіжжя поділялося на 3 паланки – Інгульську або Перевізну, Кодацьку і Буго-Гардівську. Очевидно, у 1769 зимівник Рогівського був зруйнован. під час татарськ. походу на Україну. У 1775 після поразки Запорозької Січі землі Криворіжжя відійшли до скл. Новоросійської губ. На ці часи припав період масового заселення краю. Півд. частину Криворіжжя передано до скл. Херсонського повіту. У 1783 на місці Інгульського повіту утворився Криворізький у скл. Новоросійської губ. До скл. повіту увійшло 137 населен. пунктів, де проживало більше 40 тис. чол. У берез. 1783 створене Катеринославське намісництво, яке включило у себе території кол. Азовської і Новоросійської губ. До скл. увійшло 15 повітів. Криворіжжя адміністративно підпорядковувалося Катеринославському і Херсонському. У 1795 Херсонський повіт увійшов до скл. Вознесенського намісництва. У груд. 1796 Катеринославське намісництво реорганізоване у Новоросійську губ. Північ. р-ни сучас. Криворіжжя відійшли до скл. Новоросійської губ., півд. – до Херсонської губ. У жовтні 1802 на базі Новоросійської губ. утворилися Миколаївська, Катеринославська, Таврійська. Криворіжжя було поділене на північне у скл. Катеринославської губ. та південне у скл. Миколаївської губ. У трав. 1803 Миколаївська губ. перейменована у Херсонську. У лист. 1805 створен. Верхньодніпровський повіт і до його складу увійшли землі півн. Криворіжжя до сучас. ст. Мудрьона. На поч. 90-х XIX ст. сучас. Криворіжжя входило до скл. Херсонського, Олександрійського, Верхньодніпровського повітів. До скл. Херсонського входили землі Криворізької і Широківської (сучас. ІнГЗК) волостей; Олександрійсько-Мусіївська, Софіє-Гейківська, Григорівська волості; Верхньодніпровсько-Веселотернівська, Ганнівська, Лозуватська та Ордовасилівська волості. Станом на 1896 Криворізька волость мала пл. 385,9 кв. верст, 2 тис. дворів, 14,2 тис. жителів. Кр. Ріг став центром 2-го стану, що включав 6 волостей і 7 єврейських колоній. За адміністративно-територіальним принципом Кр. Ріг став центром 4-ї земської дільниці, яка об'єднувала Криворізьку, Новомиколаївську-І, Широківську волості, Інгулецьку і Новожитомирську єврейські колонії. До скл. Криворізької волості входило 24 населених пунктів, Веселотернівської волості – 8 сіл. У квіт. 1919 Криворізький повіт у скл. 9 волостей увійшов до скл. Катеринославської губ. У берез. 1923 – лют. 1932 Кр. Ріг входив до скл. Криворізьк. округу і був його центром. У лют. 1932 Криворіжжя у повному обсязі увійшло до скл. Дніпропетров. обл.

Адміністративно-територіальний розподіл Криворіжжя. Основні адміністративно-територіальні одиниці – райони. Місто Кр. Ріг має 7 районів (Дзержинський, Довгинцівський, Жовтневий, Інгулецький, Саксаганський, Тернівський, Центрально-Міський). До Криворіжжя також належить Криворізький сільський район. Започатковано у 1936 із створенням Дзерж., Жовт. і Єжовськ. (Ц.-Міськ.) р-нів. У 1963 утворен. Інгулецьк. р-н. У 1969 – Терн. р-н, у 1975 – Сакс. р-н, у 1979 – Довг. р-н. На чолі р-нів стоять райради і райвиконкоми.

Адмірал (Pyrameis atalanta), денний метелик родини німфалідових. Розмах крил 5-6 см. Пошир. в Європі й Азії, часто трапляється на Криворіжжі. Нешкідливий.

Адмірала Головка А.Г. меморіальна дошка встановлена у 1985 на будинку № 2 по вул.. Адмірала Головка. Напис на граніті свідчить, що вулиця названа на честь адмірала А.Г. Головка.

Адмірала Головка, вулиця житломасиву Даманський Терн. р-ну закладена на початку 70-х. Розвитку набула у 80-90-х. Охоплює територію 12, 12А мікрорайонів, розташована східніше Приворотної балки. Довж. 2,7 тис. м, ширина 12-14 м. Має 53 багатоповерхових

будинки, де проживає 10 тис. чол. Розташовані МПП "Селіна", "Рубікон", 7-ма міськ. лікарня, АТС-38, ПП "Наталка", ТОВ "Палас" та ін. Вкрита асфальтобетоном. Обслуговує 89 в/з. Названа на честь флотоводця Головка Арсенія Григоровича (23.6.1906, Кавказ – 17.5.1962, Москва). Адмірал (1944). Під час ВВВ командував Півн. флотом. Після ВВВ очолював Морський штаб, командував Балт. флотом.

Адоба, див. **Саман.**

Адокса (Adoxa), рід трав'янистих рослин родини адоксових з єдиним видом А. мускусною. Невеличкий багаторічник (5-15 см вис.) з коротким, вкритим лусками кореневищем та трійчасто-складними листками. Квітки жовто-зеленуваті, зібрані в дрібні головчасті суцвіття. Цвіте - IV. Рідко зустрічається на залишках байрачних лісків Криворіжжя.

Адров Борис Олексійович (10.6.1921, Волгоград). Відом. проектант. Зак. Дніпропетров. гірнич. ін-т (1951). Уч. ВВВ з лип. 1941 у скл. Півд. і Сталінград. фр. У 1951-1976 інж., кер. групи, голов. спеціаліст ін-ту "Кривбаспроект". Керував проектами гідроспоруд ЦГЗК, ІнГЗК, РУ ім. Кірова, Леніна. Нагороджений орд. Вітчизняної війни 1 ст.

Адстрат (лат. AD – при, біля та STRATUM – пласт), 1. Мовні прояви в мові корінного населення, які виникли на Криворіжжі під впливом російської та ін. мов. 2. Різновид білінгівізму, пов'язаний із впливом чужих мов на мову корінного населення Криворіжжя.

Аерації станції, комплекси споруд на Криворіжжі для повної біологічної очистки міських каналізаційних стоків методом аерації з активним мулом.

Аерація (від аеро), 1. Штучна насиченість різного середовища повітрям для окислення органічних речовин. Застосовується, наприклад, для очищення питної та стічних вод; 2. Регульований природний повітрообмін у промислових спорудах через отвори (вікна) у стінах та вентиляційні ліхтарі. Використовується переважно у "гарячих" цехах ком-ту "Криворіжсталь" (доменні, ливарні, прокатні та ін.).

Аерація води, процес збагачення води киснем і вилучення з неї шкідливих домішок у вигляді колоїдів, газів, іонів заліза. Проводять з допомогою дощування, каскадування, перемішування. Проводиться частіше взимку, коли скуті льодом ставки можуть спричинити загибель рибних запасів. Використовують аератори. Дозволяє збільшити кількість риби у ставках і водоймищах Криворіжжя.

Аерація грунту, процес газообміну ґрунтового повітря з атмосферним. Необхідний для успішного росту і розвитку рослин. В результаті ґрунтове повітря збагачується на кисень.

"Аеродромна" або об'єкт № 90, місце розташування військ. аеродрому поміж с. Катеринівка і ш. № 2 ім. Валявка ШУ ім. Ілліча. Будівництво тривало у берез. – серп. 1941. Призначався для базування важких бомбардувальників. У лип. 1941 сідали літаки 4-го авіакорпусу, які літали у глибокий ворож. тил на бомбардування Плоєшті. У серп. 1941 сапери підірвали всі споруди, злітну смугу. У лют. 1944 відновлений, місце базування авіації 17 ПА. Тепер на цьому місці кар'єри ПівдГЗК, НКГЗК.

Аероклуб Тсоавіахіму створен. у Кр. Розі у 1935 з аеродромом поблизу радгоспу "Червоний шахтар". За часи існування підготовлено 500 льотчиків, з них 10 – Героїв Рад. Союзу. З 1932 діяла парашутна вежа поблизу шахти "Комунар" і планерний гурток. Курсанти літали на "У-2". Серед інструкторів В.Кучер, Л.Кульбіда, В.Чернишов, О.Оводенко та ін. З початком ВВВ розформований.

Аероліт, кам'яна маса, що потрапляє на землю із Всесвіту. На Криворіжжі відомі знахідки подібного явища.

"Аероплан", популярна рок-група створена у 1998 на базі групи "Менталблок" у скл. О.Чеха (бас-гітарист), В.Переверзєва (барабанщик), О.Степаненка (соліст-вокаліст), К.Ткаченка (гітарист), М.Мачинського (трубач і клавішник). Програма складається із власних творів. Автор текстів О.Степаненко. В основі програми 20 пісень. Альбом "Неіснуюча земля" (1999). Брали участь у музфестивалях "Червона рута", "Перлини сезону", "Майбутнє України", "Музичний простір", "Кривий Рок" та ін.

Аеропорт Криворізький бере початок від 1926, коли виконувалися перші авіарейси з Кр. Рогу на Харків та Одесу. Польоти здійснювали на літаку По-2 з військ. аеродрому в р-ні ш. ім. Валявка. У 1944 використовувався учбовий аеродром авіауч-ща. У 1954 створена злітна смуга виключно для пасажирських перевезень. Розташовувалася праворуч від автошляху на Кіровоград. У 1956 споруджена невелика будова аеропорту "Змичка". Перший начальник В.М. Богатинський. Використовувалися літаки АН-2, Лі-2, Іл.-14, АН-24. Щорічно перевозилося до 5,8 тис. чол. Польоти здійснювалися у світлий період доби, при ясній погоді і сухому грунті. У січ. 1979 відкрит. сучас. аеропорт "Кр. Ріг – Лозуватка", що розташован. за 22 км від центру Кр. Рогу. Пл. 175,6 га. Має імпульсну злітно-посадкову смугу із армобетону для прийняття повітряних суден. Пл. аеровокзалу 5,4 тис. кв. м, пропускна спроможність 400 чол./год. Для прийому вантажів діє склад із спроможністю 120 т/добу. У 1980 активізувалася діяльність агентства Аерофлоту. У 1986 присвоєно статус міжнародного. Розташован. підрозділ "Укравиробрух", який обслуговує повітряний простір. Діють прикордонний контрольно-пропускний пункт, відділ міліції, готель на 220 місць. Першими зарубіжними пасажирами були будівельники Криворізьк. ГЗК окислених руд. Виконує роль запасного для аеропортів Борисполя і Дніпропетровська. Працювало 225 чол. Має 14 стоянок для літаків, може приймати Ту-154, Іл.-62, АН-74, АН-72, АН-22, АН-124, Іл.-76 та ін. У черв. 2001 перетворен. на комунальне підприємство "Міжнародний аеропорт Кр. Ріг".

Аеропорту сквер закладен. у 1983 у зв'язку з підготовкою введення нового міжнародного аеропорту Кр. Рогу. Пл. 1,5 га. Обладнан. пішохідними доріжками, клумбами, місцями відпочинку.

Аеростат (від **аеро** і **стат**), літальний апарат, легший за повітря. Має оболонку, наповнену легким газом (водень, гелій). Розрізняють прив'язні, вільні, такі, якими керують (дирижаблі) і А. для польотів у стратосферу (стратостати). До 40-х і після ВВВ А. на Криворіжжі використовувалися для стрибків з парашутом, для занять повітроплаванням та розваг.

Ажищев Володимир Родіонович (2.9.1935, Крим). Відом. педагог. Зак. Кримськ. педін-т (1964). У 1963-1968 учитель в Криму. У 1968-1971 директор СШ № 94. У 1971-1986 зав. Дзерж. райвно. З 1986 директор СШ № 26. Вивчає проблеми керівної роботи в освіті. Райвно посідало перші місця в області. Досвід керівництва райвно вивчався на колегії Міносвіти України. Плідно співпрацював з Акад. педнаук України. Очолює одну з передових шкіл Дзерж. р-ну. Обл. пед. премія (1995). Медаль ім. Макаренка. Учитель-наставник, методист. Відмінник народної освіти. Знак за заслуги в галузі освіти і педнауки (1984). Має наук. праці з проблем педагогіки. Нагородж. знак. "За заслуги перед містом".

Азалія індійська, рододендрон індійський (Azalia indicum), рослина родини вересових. Вічнозелений або напіввічнозелений кущ, висотою 1,5 м. Молоді пагони вкриті густими волосками. Листки лінійно-ланцетні 2-3,5 см довжиною. Квітки рожево-червоні, 5-7 см в діаметрі, широколійкоподібні. Цвіте I-III. Високодекоративна оранжерейна культура на Криворіжжі. Найпоширеніші сорти Сузір'я, Героям Війни, Київський Вальс.

Азаренков Анатолій Олександрович (4.5.1938, Одеса). Засл. тренер України (1983). Майстер спорту (1960). Зак. Миколаїв. педін-т, Вищу тренер. шк. (1980). У футболі з 1957. У 1957-1964 у скл. "Чорноморця" (Одеса) , у 1964-1967 – "Суднобудівельника" (Миколаїв), у 1967-1980 – "Кривбасу" (Кр. Ріг). У 1971-1974 тренер "Кривбасу", у 1974-1976 нач. ком-ди "Суднобудівельник", у 1976-1978 тренер "Чорноморця", у 1981-1985 тренер "Дніпра". У 1985 голов. тренер "Кривбасу". У 1986-1990 тренер нац. збірної Сирії. У 1983-1998 тренер збірної Кувейту. Нагородж. орд. Сирії, Йорданії, Кувейту.

Азаркін Святослав Олександрович (24.11.1951, Київ). Відом. спортжурналіст. Зак. Дніпропетров. ун-т (1986). У 1968-1970 токар КМЗ. У 1972-1986 кор. газ. "Металлург", редактор радіомовлення КЦРЗ, обл. телекомпанії. У 1986-1998 редактор газ. "Флаг Родины" Чорномор. пароплавства. Здійснив 5 подорожей навколо Земної кулі, побував у

100 країнах світу. Чл. Федерації морських журналістів (1991), Міжнародного клубу охорони білих ведмедів (Норвегія), міськ. федерації футболу (1976). У 1998-1999 прес-аташе СК "Кривбас". Автор книг "Криворізький футбол: історія і сучасність" (2000). Засновник і голов. редактор газ. "П'ять С". Переможець Всеукр. конкурсу ім. П.Римаренка (2002).

Азарнов Василь Данилович (1923, Моск. обл. – 5.12.1943, Криворіжжя). Військ. пілот. Зак. Борисоглебське ав. уч-ще. (1942), Молодший лейтенант, пілот 951 ШАП 306 ШАД. Визволяв Донбас. Здійснив 11 б/в. 5.12.1943 з аеродрому Синельникове повів пару Іл-2 в р-н Христофорівки. Виліт мав завдання розвідати розташування ворож. танків. Їх виявили, нанесли удар. Літак А. був підбитий і вибухнув у повітрі. Штурмовик врізався у колону техніки. Ім'я носить школа у м. Любліно. Нагородж. орд. Вітчизняної війни 1 ст., Червоної Зірки.

Азарян Альберт Арамаїсович (3.6.1941, Азербайджан). Засл. винахідник СРСР. Проф. (1994). Д.Т.Н. (1993). Зак. Одес. електротех. ін-т (1966). У 1957-1961 працював на Вірмен. радіоцентрі. У 1966-1967 нач. радіорелейної ст. у Кр. Розі. З 1968 асистент, ст. викладач, доцент, з 1994 проф. кафедри моделювання і програмного забезпечення КГРІ / КТУ. У 1987 організував галузеву лабораторію Мінчормету СРСР. Автор 80 наук. праць, 3 монографій, 8 патентів, 15 винаходів, які реалізовані на шахтах Кривбасу.

Азафідіон (Asaphidion), вид жуків. Надкрила без борідок з правильними крапками та плямами з ніжних волосків. На Криворіжжі представлен. одним видом.

Азбест (від грец. Asbestos – незгасимий), гірський льон, загальна назва мінералів класу силікатів, які утворюють тонковапнисті агрегати. Вогнетривні вироби (азбестоцемент, азбоволокніт, азбопластини, азботекстоліт) використовуються на багатьох підприємствах Криворіжжя, в першу чергу на гірничо-металургійних.

Азинеума (Asyneuma), рід трав'янистих рослин родини дзвоникових. А. сірувата – багаторічник висотою 30-100 см, густо улиснений довгастими листками. Віночок 8-10 мм завдовжки, яскраво-фіолетовий, глибоко - 5-роздільний, з лінійними долями. Звичайно росте на кам'янистих місцях, по балках, що відносяться до басейнів р. Інгулець та р. Саксагань.

Азіатська, вулиця у житломасиві ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну закладена у 1956. До 1975 носила назву 3-го Алуштинського провулку. Довж. 120 м. Має 7 приват. будинків. Названа на честь континенту Азія. Обслуговує 34 в/з.

Азізбекова, вулиця розташована у житломасиві ЖКК № 16 Жовт. р-ну. Закладена у 50-х. Розвитку набула у 60-х. До 1975 мала назву вулиця Автоматична. Довж. до 300 м, ширина 8 м. Має 12 будинків. Багата на зелені насадження. Названа на честь уч. рев. подій в Азербайджані Азізбекова Мешаді Азім-бек-огли (18.1.1876, Баку – 20.9.1918). Розстрілян. у Закаспії разом з ін. бакинськими комісарами. Обслуговує 61 в/з.

Азіна, вулиця розташована у півн. частині Довг. р-ну. Закладена у 20-х. Розвитку набула у 30, 50-60-х. До 1975 мала назву провулок Ольховський. Довж. 140 м, ширина 7 м. Має 28 приват. будинків, де проживає 47 чол. Вкрита щебенем, багата на зелені насадження. Названа на честь героя гром. війни Азіна Вольдемара Мартиновича (1895-1920). Уч. 1-ї світ. війни, з лют. 1918 – командир Червоної Армії. Командував Латиським загоном, В'ятським батальйоном, Арською групою військ 2-ї армії Схід. фронту. 18 лютого захоплен. білими і страчений. Нагородж. орд. Червоного Прапора РРФСР. Обслуговує 48 в/з.

Азіятка, 1. Вид жіночого одягу у селян у вигляді сарафана у XVI – XVII ст. на Криворіжжі. 2. Сорт пшениці або жита, завезеного в Україну козаками з походів.

Азово-Дніпровська культура представлена періодом неоліту, що набула поширення в степовому Придніпров'ї, Криму та Приазов'ї. Названа за регіонами розселення. Датується V-IV тис. до н.е. Утворилася з появою у Придніпров'ї носіїв нижньодонської культури та її співіснуванням з місцевим населенням. На Криворіжжі представлена орнаментом

ліпних плоскодонних слоїнь, прикрашених орнаментом. Уламки знайдені в р-ні Веселих Тернів. Житла мали легку конструкцію круглої та овальної форми, відкрите вогнище.

Азово-Донський комерційний банк з кінця XIX ст. мав значний вплив на розвиток видобутку руди на Криворіжжі, фінансував будівництво шахт, у Кр. Розі мав філію по вул. Миколаївській (Леніна).

Азовська губернія створена у 1708 за царським указом. До скл. входили території Центр.-Чорноземної зони, землі Війська Донського та Слобідської України. У 1725 перейменована на Воронезьку губ. У 1785 включена до Катеринослав. намісництва. Входила територія сучас. Криворіжжя.

Азовська Інна Ничипорівна (18.7.1931, Кіровоград. обл.). Новатор виробництва. Освіта н/середня. У 1944-1950 поштар, пом. тракториста. У 1950-1986 доярка кол-пу ім. Маленкова, рад-пу "Гвардієць". Уч. ВДНГ СРСР. Ударник п'ятирічок, переможець змагань. Нагороджений орд. Трудової Слави 3 ст.

Азовська провінція створена у 1775 у скл. Азовської губ. Входила територія сучас. Криворіжжя. Ліквідована у 1782.

Азовська, вулиця у центрі Ц.-Міськ. р-ну закладена на початку XX ст. у зв'язку із зростанням кількості жителів. Довж. 731 м. Названа на честь Азовського моря. Обслуговує 99 в/з.

Азотні добрива, неорганічні, органічні речовини, які вносяться як підживлення рослин з метою підвищення врожайності. Вихідним продуктом для виробництва служить синтетичний аміак. Норми і пропорції залежать від особливостей грунту, біологіч. властивостей рослин, кліматич. умов. Широко використовується у сільському Криворіжжі.

Аїр звичайний, лепеха звичайна, татарське зілля (Acorus calamus), багаторічна трав'яниста рослина родини ароїдних. Кореневище товсте, циліндричне, розташоване горизонтально, майже на поверхні. Стебло прямостояче, гостроребристе 80-125 см. Листки мечоподібні. Квітки дрібні, зеленувато-жовті, двостатеві, суцвіття - початок. Росте по берегах р. Інгулець. Цінна лікарська рослина. Використовують як тонізуючий, протизапальний, знеболюючий, жовчогінний, антибактеріальний засіб.

Айва довгаста (Cydonia oblonoa), плодова рослина родини розових. Батьківщина – Кавказ, Мала та Серед. Азія. Заввишки від 2 до 8 м з розлогими гілками. Листки м'ясисті цілокраї чи зубчасті, знизу вкриті білим повстяним нальотом. Квітки крупні, поодинокі, блідо-рожеві, утворюються на однорічних коротких пагонах. В пору плодоношення вступає на 3-4-й рік. Плоди грушо-, яблукоподібні, часто ребристі, великі, вагою 200-1200 г, лимонно-жовтого забарвлення, вкриті білим повстяним нальотом. М'якоть щільна, на смак терпка, досить запашна, містить цукру 5,4 – 14,8%, кислот 0,22 – 1,44%, пектинових речовин 0,36 – 1,6%. У м'якоті багато кам'янистих клітин. Теплолюбна, потребує родючих, достатньо зволожених грунтів. Розмножується насінням та щепленням. На Криворіжжі зустрічаються сорти: Анжерська, Студєнчєская, Школьніца, Обільна.

"Айва", "Айва-1", садівницькі товариства тр-ту "Криворіжстальконструкція" закладені у Ц.-Міськ. р-ні. Пл. 3,8 і 4,8 га. Мають 64 і 109 ділянок.

Айвазовського, вулиця у житломасиві ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну. Забудова почалася у 1959 у зв'язку з пуском НКГЗК. Довж. 1170 м. Має 45 будинків. Названа на честь видат. художника Айвазовського (Гайвазовський) Івана Костянтиновича (29.7.1817, Феодосія – 2.5.1900, там же). Зак. Петербурзьк. школу мистецтв (1837). Творчість присвятив морській тематиці. У 1880 заснував галерею у Феодосії. Обслуговує 22 в/з.

Айденьян Габріель Христофорович (1895 – 1.5.1934, Кр. Ріг). Гірнич. керівник. Зак. Моск. гірнич. акад. (1928). У 1928-1933 інж. проект. відділу ШУ ім. Дзержинського, зав. шахтою ім. МОДРу ШУ ім. Ілліча. У 1933-1934 голов. інж. ШУ ім. Артема. З берез. 1934 нач. техвідділу, заст. голов. інж. тр-ту "Руда". Один з керівників відбудови Кривбасу. Ініціатор впровадження нової техніки, сучас. методів розробок. Шахта під керівництвом

володіла перехідним прапором басейну. Загинув у результаті обвалення грунту на територ. ш. "Профінтер" ШУ ім. Кагановича після дослід. вибуху. Встановлен. пам'ятник.

Айзенштейна і Строгіна акціонерне товариство створене на кошти цих підприємців у кінці 90-х XIX ст. з участю М.С. Копилова. Мало 2 рудники на Тарапаківськ. пласту. Розробка велася невеликими кар'єрами з кінними барабанами. Розпалося з початком гром. війни.

"Айкідо Уні-бос", спортклуб створен. у квіт. 1996. Проводить змагання. Налічує 25 чол. Голова О.Є. Пашкуров.

Айлант найвищий (Ailanthus altissima), рослина родини симарубових. Батьківщина – Китай. Листопадне дерево до 30 м з рівним стовбуром. Молоді пагони злегка опущені, жовто-коричневі. Листки складні, непарноперисті, 45-60 см довжиною. Квітки зеленувато-жовті, 7-8 мм в діаметрі. Плід – продовгувата, плоска, солом'яно-жовта або червоно-коричнева летючка. Цвіте VI-VII, плодоносить X-XI. У культурі в Україні з 1809. Культивується в ботсадах, оранжереях і парках Криворіжжя.

"Айсик-студент", міжнародна система банку даних підприємств та організацій, які випускають продукцію і надають знижки в оплаті. В Європі діє з 1969 під проводом ЮНЕСКО. Спеціальні карти друкуються в Амстердамі і мають надійні ступені захисту. Впроваджується у Кр. Розі.

Айстра (Aster), рід багаторічних трав'янистих рослин родини айстрових. На Криворіжжі зустрічається А. заміщуюча – сіруватоопушена рослина 30-60 см висотою. Кошики численні, язичкові квітки голубувато-фіолетові. Цвіте VIII – IX. Часто зустрічається по степах, балкових схилах в басейнах рр. Саксагань та Інгулець. В культурі найбільш поширені А. альпійська, А. італійська, А. новоанглійська, А. новобельгійська. Стебла прямостоячі, розгалужені, 20-150 см заввишки. Листки червоні, видовжені або ланцетні. Суцвіття кошики, поодинокі або численні. Язичкові квітки білі, блакитні, рожеві, сині, бузкові, червоні або фіолетові. Використовують для створення клумб, рабаток.

Академіка Губкіна, вулиця у житломасиві Веселі Терни Терн. р-ну закладена на землях С.Колачевського у дореволюційні часи як гірниче селище. До 1975 носила назву 3-ї Шадринської вул. Довж. до 800 м, названа на честь геолога Губкіна Івана Михайловича (21.9.1871, Нижегород. обл. – 24.4.1939). Акад. АН СРСР (1929). Автор наук. праць з проблем використання корис. копалин. Обслуговує 90 в/з.

Академіка Павлова, вулиця р-ну Качанової балки Терн. р-ну закладена у кінці XIX ст. на землях С.Колачевського як гірниче селище. Розвитку і формування набула у 30, 50-60-х. Довж. 1 тис. м, ширина 10 м. Має 53 приват. будинки, де проживає 180 чол. Вулиця вкрита відсівом. Багата на зелені насадження. Названа на честь видатного вченого Павлова Івана Петровича (26.9.1849, Рязань – 27.2.1936, Ленінград). Акад. з 1907. Засновник рос. школи фізіологів. Працював у Військ.-мед. акад. (1896-1924). Вивчав проблеми вищої нервової діяльності. Нобелівська премія (1904). Обслуговує 78 в/з.

Академічна, вулиця у мкрн. Весела Дача Ц.-Міськ. р-ну закладена на початку 50-х. Довж. 163 м. Відсипана відсівом. Складається з приват. будинків. Обслуговує 25 в/з.

Академія гірничих наук України заснована у Кр. Розі в лют. 1991 Установчим з'їздом гірників і металургів України. Серед засновників Міносвіти України, Держкомітет з вугільної промисловості, об'єднання "Південруда", гірничі підприємства України. Серед завдань - розробка рекомендацій з основних напрямків розвитку техніки, впровадження перспективних рішень у виробництво, наукова допомога виробничим галузям, підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації. До скл. входять відділення металевих корис. копалин, вугілля, торфу, горючих сланців, металургії, нафти і газу, гірничо-хімічної сировини, неметалевих корис. копалин, геології, екології, геодезії, комплексного опанування підземним простором. Налічує 14 регіональних відділень. У відділеннях працюють 350 науковців. Опубліковано 1,6 тис. наук. праць. Вчені побували на 300 конгресах, конференціях. Одержано 540 винаходів, зроблено 2 відкриття. Діють Центр гірничих спеціалістів, Укр.-Європейськ. центр підвищення кваліфікації. Підготовлено 35 докторів,

40 канд. тех. наук, 12 професорів. 15 чол. удостоєні держ. премій України. Діє видавництво "Мінерал". Видано 35 монографій, опубліковано 290 статей. Президент В.Ф. Бизов.

"Академія руху", муніципальний дитячий театр музично-пластичних мистецтв створен. у серп. 1994 на базі театру-студії пантоміми при Палаці культури ЦГЗК, яка виникла у 1975. Засновник О.Г. Бєльський. Колектив у 1982 одержав звання "Народний", у 1987 став Молодіжним театром-студією пантоміми Кривбасу. Володар дипломів газ. "Красная Звезда", Малого театру СРСР, фестивалю народної творчості СРСР, спілок худож., журнал., кінематограф. СРСР. Лауреат 1-го Укр. фестивалю пантоміми (1987), фестивалів "Театральна весна". У 1984 на базі театру відбувся семінар Лабораторії Спілки театр. діячів Росії під керівництвом Г.Мацкявічуса. У 1990 уч. у Міжнарод. фестивалі вулич. театрів "Караван Миру-90". Ініціатор проведення вулич. карнавалів "Чудорина-90, 91" у Кр. Розі, конкурсів ляльок "Міс Україна", "Містер Кр. Ріг", "Міс Весна", "Гран-прі" Міжнарод. театр. фестивалю "Підводна фантазії" (Донецьк, 1994), 1-ша премія XXI Всесвіт. фестивалю (Антій, Франція, 1994), дипломант Міжнарод. театр. фестивалю (1995, 1997). Уч. IV Всесвіт. фестивалю дитяч. театрів (Копенгаген, Данія, 1996). З 1996 чл. Міжнарод. асоціації театрів АІТА при ЮНЕСКО. Діють театр. школи естет. виховання, сучас. балету, образотворчого мистецтва. Відвідують 20 дітей. Щоріч. до 100 спектаклів. Театр має своє приміщення.

"Академія", баскетбольний клуб створен. у лист. 1998. Нараховує 18 активістів. Пропагує баскетбол, проводить змагання. Голова В.С. Непийвода.

"Академія-КТУ", баскетбольна команда створена у 1980 у скл. спортклубу КГРІ за ініціативою В.Ф. Бизова і В.С. Непийводи. Постійний склад до 20 чол. Базова збірної Кр. Рогу з баскетболу. 8-разовий чемпіон України серед студентів, 6-разовий сріб. призер, 2-разовий чемпіон Універсіади гірничих вузів СРСР. Виступає у вищій лізі чемпіонату України. З 1985 виступала у першій групі вузів України. З 1994 уч. чемпіонату України у 1-й лізі. З 1985 у вищій лізі. Серед кращих гравців В.Максимчук, Ю.Кірєєв, О.Романов, О.Мичковський, І.Нізкошапко, А.Кристенко, О.Громенко, О.Пазенко, В.Бондаренко. Підготовлено 3 майстри спорту, більше 65 першорозрядників. До скл. входять 45 чол. Має сучас. базу для тренувань. Голов. тренер В.С. Непийвода.

Акайкін В'ячеслав Сергійович (13.6.1938, Чита). Пром. керівник. Зак. Далекосхід. політех. ін-т (1963). З 1953 майстер, виконроб. У 1965-1969 ст. інж., нач. виробнич. відділу ком-ту "Кривбасбуд". У 1969-1977 голов. інж. тр-ту "Криворіжаглобуд". Автор винаходів і рацпропозицій. Вніс корективи у технологію збагач. фабрики ІнГЗК, що дало змогу скоротити строк будівництва на 1,5 місяця. Прем. Ради Міністрів СРСР (1971). З 1977 керуючий тр-том "Марганецьрудбуд". Нагороджений орд. "Знак Пошани".

Акаліфа (Acalypha L.), рослина родини молочайних. Батьківщина – тропічні ліси обох півкуль. Вічнозелений кущ до 2-3 м. Листки різні за формою, строкаті, різнокольорові. Квітки дуже дрібні, зелено-червоні, зібрані в пазушні колосовидні суцвіття довж. 5-10 см. Деякі види мають крупні суцвіття з малиново-червоними квітками, довж. суцвіття до 50 см. Цвіте круглий рік. На Криворіжжі використовують в озелененні добре освітлених приміщень. Розмножується живцями.

Акафіст, християнське церковне співання пісень. Виконується стоячи усіма присутніми під час богослужіння.

Акаціева вогнівка, метелик сімейства вогнівок, шкідник акацій та зернобобових культур. Широко розповсюджена на Криворіжжі. Передні крила жовті або коричнево-сірі, задні – світло-сірі. Поїдає насіння (гусениці).

Акація, рід дерев, переважно сімейства бобових. Існує 750 видів. На Криворіжжі зустрічається часто у вигляді дерев та кущів. Має цінну деревину, у корі А. дубильні речовини та камідь. А. буває біла, жовта, сріблясta (мімоза), шовкова та ін. Використовується у вигляді декоративних насаджень.

"Акація", садівницьке товариство рад-пу Декоративних культур закладене у 70-х у Ц.-Міськ. р-ні. Пл. 9 га. Має 170 ділянок.

Акваланг (комбінована лат. та англ. вода і легені), автономний ранцевий апарат для дихання людини під водою. Винайдений Ж.І. Кусто у 1943. Використовується для занурення на глибину до 40 м водолазами міськводоканалу, цеху водопостачання "Криворіжсталі", рятувальниками, спортсменами. Для вдиху використовується стиснене повітря. Час перебування під водою від 10 хв. до 1 год.

Акварель (франц. aguarelle, від латин. agua – вода), вид живопису написаний фарбами, розведених водою. Основні якості А. – прозорість фарб, крізь які просвічують тон та фактуру основи, чистоту кольору. А. пишуть в художніх школах міста. А. захоплюються деякі відомі криворізькі художники, зокрема, Т.Боброва, Ю.Сич та ін.

Акваріум (від лат. – вода), посудина зі скла або прозорих матеріалів для розведення та утримання рослин і риб. Використовується у Кр. Розі в інтер'єрі офісів, місць відпочинку, у вигляді наукових посібників у навчальних закладах, в домашніх умовах.

Акваріумне рибництво, широко поширене на Криворіжжі. Акваріуми як частина інтер'єру присутні на багатьох підприємствах, в установах, у дошкільних закладах, школах міста. А.р. як об'єкт вивчення зоології.

Акваріумні риби, розводять у акваріумах для декоративних та наукових цілей. На Криворіжжі найпоширеніші гурамі, мечоносці, неони, гупі, сомики, барбуси, даніо, скалярії, золота рибка та її форми: вуалехвіст, телескоп, шубункін та ін. Деякі любителі тримають у акваріумах прісноводних риб сімейства коропових з місцевих водоймищ (короп, карась тощо).

Акватинга (від лат. – офорт і забарвлений), вид гравюри. Метод основан. на травленні кислотою металевої платівки, вкритої тонким прошарком каніфолі, на яку голкою нанесене зображення. Техніка використовується криворізьк. художниками.

"Акваторія", міське товариство рятування на воді створене у квіт. 1996. Голова В.В. Швайба.

Акименко Анатолій Максимович (12.5.1925, Кр. Ріг- ?, там же). Відом. геолог. Зак. Моск. вищу шк. профспілок (1970). У 1940-1941 геолог-бурильник. У 1941-1945 в'язень концтабору Брауншвейг в Німеччині. У 1945-1980 ст. бур. майстер, нач. загону, заст. нач. експедиції, голова профспілки тр-ту "Кривбасгеологія". У 1952 брав участь у випробуванні сталевої дробі-січки, впровадив новий метод монтажу бурових копрів. Делегат XII з'їзду ВЦРПС. Відмінник розвідки надр СРСР (1967). Нагородж. орд. "Знак Пошани".

Акименко Віктор Максимович (10.7.1927, Кр. Ріг). Засл. геолог України (1975). Зак. Криворізьк. гірничоруд. тех-м (1960). У 1945-1947 ст. бур. робітник Центр. геологіч. партії. У 1951-1953 ст. бур. майстер Артемівськ. геологіч. партії. У 1953-1987 ст. бур. майстер Жовт. геологіч. партії. Бригада посідала перше місце в Мінгеології СРСР. Вперше застосував снаряд прямовисного буріння. Бурив свердловини до 2 тис. м. Новатор виробництва. Нагородж. Грамотою Президії Верх. Ради України.

Акименко Данило Арсентійович (1846 – 1922, Кр. Ріг). Промисловець. Один із засновників промислового видобутку заліз. руди у Кривбасі. З 1880 брав участь у будівництві кар'єрів. Послідовник О.М. Поля. Штейгер, машиніст парової машини. Мав власну частку на утриманні кар'єру. Засновник династії геологів і гірників у Кривбасі. За благодійну діяльність удостоєн. срібного жетона від імператорського тов-ва.

Акименко Максим Данилович (1864, Кр. Ріг – 1934, там же). Пром. керівник. З 1884 штейгер Лихманівського рудника. Вів геологіч. розвідку. Серед перших використовував шпури, вів буровибухові роботи. В 1913 керував бурінням на 200 м, що було на той період рекордом. Один з організаторів геологіч. розвідки після гром. війни. Актив. труд. діяльність вів до 1930.

Акименко Максим Максимович (1902, Кр. Ріг – 22.8.1973, там же). Відом. геолог. Зак. Ленінград. гірнич. ін-т (1924). З 1924 буровий майстер Ленінград. геологіч. ком-ту. У

1924-1928 бурив свердовину № 1 на руднику "Дубова Балка" на рекорд. глибину 802 м. Серед перших опановував шведські верстати. Один з перших бурових майстрів Кривбасу. З 1930 ст. бур. майстер. Ізотовець. Раціоналізатор. Удосконалив техніку діамантового буріння, що підвищило швидкість буріння. Створив пристрій для захисту буровиків, що був впроваджен. на всіх бурових СРСР. Створив школу криворізьк. бурильників. Актив. труд. діяльність вів до 1967.

Акименко Микола Матвійович (19.1.1908, Київ. обл. – 30.5. 1995, Кр. Ріг). Пром. керівник. Відом. геолог. Зак. Дніпропетров. гірнич. ін-т (1933). У 1927-1929 слюсар на Собачевськ. цукрозаводі. У 1933-1934 нач. Кваркінськ. геопартії Серед.-Схід. геотр-ту. У 1934-1935 ст. геолог ШУ ім. газ. "Правда", ім. Леніна. У 1939-1941 голов. геолог тр-ту "Ленінруда". У 1941-1944 нач. Алапаївськ. геологіч. партії. У 1944-1958 керуючий Криворізьк. геотрестом. У 1958-1960 керуючий тр-том "Дніпрогеологія". У 1961-1974 доцент, зав. кафедрою, декан геолого-збагач. ф-ту КГРІ. Вивчав Білозерське родовище заліз. руд. Організатор геологорозвідки у Кривбасі у післявоєнні часи. Склав методику глибин. розвідки родовищ Кривбасу. Автор наук. праць з проблем перспектив розвідки руд Кривбасу.

Акінак, короткий залізний меч скіфів довж. від 40 до 60 см. Кілька примірників знайдені під час розкопок на Криворіжжі. Поділяються на царський і звичайний. Останній представлен. в експозиції міськ. музею.

Акінітова Марина Олександрівна (11.07.1931, Ленінград). Поетеса. Зак. Ленінград. ін-т культури (1954). З 1960 працювала у бібліотеці ком-ту "Криворіжсталь". Пише вірші, автор збірок: "Аллея старых тополей" (1997), "На кончике пера" (2001).

Акінфієв Іван Якович (29.5.1851, Ставропольськ. кр. – 1919, Катеринослав). Географ, флорист. Зак. Новоросійськ. ін-т (1879). Викладав в Катеринослав. реальн. уч-щі. Досліджував флору Криворіжжя, здійснив кілька експедицій по краю. Доцент мед. фак-ту Катеринослав. ун-ту. Склав гербарій Катеринослав. губ-нії. Виставка в Парижі (1900). Вивчав біоклімат України. Чл. Моск., Новоросійськ., Харків. тов-в випробовувачів природи. Вивчив 1120 видів рослинності Придніпров'я. Вперше описав кілька видів рослин. Серед праць "Нарис флори Катеринослава" (1884), "Клімат Катеринослава" (1894), "Природа Катеринослава і півдня Росії"(1902) та ін.

Акіншева Наталя Іванівна (9.10.1958, Дніпропетров. обл.). Мед. керівник. Зак. Дніпропетров. медін-т (1982). У 1982-1983 лікар 2-ї дитячої міськ. лікарні. У 1983-1996 лікар, зав. відділенням 1-ї дитячої міськ. лікарні. З 1996 голов. лікар дитячого кістково-туберкульозного санаторію. Умілий організатор і керівник лікуванням хворих дітей.

АКЛ (Асоціація криворізьких літераторів), нова спілка криворізьких літераторів, яких об'єднав директор видавництва "Видавничий дім" В.В. Стецюк. Почала діяти у січ. 2001, зареєстрована у січні 2002. До скл. входять криворізькі літератори Л.Баранова, Г.Гусейнов, Л.Сидоровська, Л.Савонін, О.Мельник, О.Шмарін та ін.

Акліматизація, пристосування організмів до нових умов існування. Буквально під цим терміном розуміють пристосування до кліматичних, фізико-хімічних і грунтових умов нового середовища та нових біоценозів. А. буває природною і штучною (спрямоване розведення тварин або рослин при активній участі людини). Акліматизованими можна вважати організми, які в нових умовах нормально розвиваються і дають життєздатне потомство. З сільгосп. рослин акліматизовано кукурудзу, соняшник, картоплю та ін., з декоративних – кінський каштан, гледичію, бузок та ін., із ссавців – єнотовидну собаку, птахів – фазана, риб – товстолобика, амура та ін. А. проводять ботсади і дендропарки, а тварин деякі заповідники, зоопарки.

Акмеопс (Acmaeps), жук довж. 6,5-9 мм, тіло чорного кольору, передня спинка і черевце червоно-жовте, надкрила темно-сині з рідкими темними волосками. Личинки живуть під корою. На Криворіжжі розповсюджен. один вид.

Акмолінська, вулиця в мкрн. ім. Ілліча Дзерж. р-ну. Віддалена частина р-ну. Закладена у 30-х. Розвитку набула у 50-х. Довж. 1,1 тис. м. Пл. 5,7 тис. кв. м. Багата на зелені

насадження. Має 45 приват. будивнків. Названа на честь м. Акмолінськ в Казахстані. Обслуговує 41 в/з.

АКОВ, агрегат комплексного очищення повітря від пилу та отруйних газів розроблен. Д.Т.Н. О.П. Яновим (ін-т ВНДІБПГ) на початку 70-х. Призначен. для очищення повітря в результаті вибухів при проведенні гірнич. виробок. Продуктивність 1,2 куб/м. Дозволяє проводити вибухи без зупинки праці в забої.

Акопян Світлана Семенівна (8.3.1947, Берлін). Пром. керівник. Зак. Дніпропетров. гірнич. ін-т (1971). У 1971-1992 інж., голова комітету профспілки, нач. тех. відділу, заст. ген. директора, з лют. 2000 ген. директор ЗАТ "Дніпроелектромонтаж". Умілий організатор виробництва. Керує монтажем електрообладнання на пром. підприємствах Кривбасу.

Акопяна, вулиця у мкрн. МОДР Ц.-Міськ. р-ну закладена у 20-х. Жили гірники РУ ім. Ілліча. Названа на честь народ. поета Вірменії і Грузії Акопяна Акопа (29.5.1866, Єлизавегюль - 13.11.1937, Тбілісі). Автор поем "Новий ранок", "Червоні хвилі", "Волховбуд". На укр. мову перекладали Л.Первомайський, П.Тичина. Заасфальтована. Довж. 1тис. м. Складається з приват. будинків. Обслуговує 19 в/з.

Акробатика (від грец. akrobateo – ходжу навшпиньках, лізу верхи), 1. Вид фізичних вправ типу гімнастичних; 2. Один з основних жанрів циркового мистецтва (демонстрація гнучкості тіла артиста, розвиток мускулатури). Динамічна А. – різноманітні прийоми перевертання тіла (сальто, піруети); статична А. – збереження рівноваги у стійках, колонах та ін. Виконавців акробатичних номерів називають акробатами; 3. Вид спорту, популярний серед криворіжців.

Аксакова, вулиця знаходиться у старій частині Інгульця. Виникла як гірницьке поселення поблизу ш. "Магістраль". Розвитку набула у 30-ті у зв'язку з розширенням РУ "Інгулець". До груд. 1975 носила назву вулиця Артема. Знесена у серед. 80-х у зв'язку з розвитком кар'єру ІнГЗК. Носила ім'я письменника Аксакова Сергія Тимофійовича (1.10.1791, Уфа – 12.5.1859, Москва). Товаришував з Т.Г. Шевченком. У творах зображав побут на початку XIX ст.

Акселерація (акцелерація) (від лат. Acceleratio – прискорення), прискорення росту та статевого розвитку дітей у порівнянні з минулими поколіннями. Простежується на Криворіжжі за останні 100 років.

Аксиніт (від грец. – сокира), мінерал класу силікатних. Колір коричнювато-сірий, червоний, рожевий, білий. Блиск скляний. У Кривбасі дуже рідкісний. Виявлен. Т.Ю. Ріко, описан. В.С. Федорченком в ш. ім. Леніна на глибині 1050 м у зеленувато-сірих міндалекам'яних піроксенітах.

Аксьонов Олексій Іванович (1908 (?) - ?). Гірнич. керівник. промисловості з початку 20-х. У 1950-1955 керуючий РУ "Більшовик". Умілий організатор процесу видобутку руди, керував будівництвом житла, об'єктів соцкультпобуту. У 1955 виїхав до Москви у розпорядження Мінчормету СРСР. Вичерпних біографіч. відомостей не виявлено.

Актинідія гостра (Actinidia arguta), рослина родини актинідієвих. Батьківщина – південь Приморськ. кр., Півд. Сахалін, Курильські о-ви, Корейський півострів, Японія. Листопадна дводомна ліана до 25 м заввишки. Листки округлояйцеподібні, 6-15 см завдовжки, щільні, майже шкірясті. Квітки духмяні, зеленувато-білі, 1-2 см у діаметрі, у пазушних суцвіттях. Плоди кулеподібні, 12-30 мм завдовжки, темно-зелені, солодкі, запашні. Цвіте -VI, плодоносить - VIII. В культурі України з кінця XIX ст. Досить зимостійка і задовільно посухостійка. Розмножується насінням, живцями і відсадками. Цінна ліана для вертикального озеленення і як плодова та лікарська рослина.

Актиноліт (від грец. – промінь), породоутворюючий мінерал класу силікатів. Колір зелений. Блиск скляний. Зустрічається у сланцях середньої та верхньої свит. Є продуктом метаморфізму. У Кривбасі вивчали геологи В.Ю. Фоменко, К.Ф. Щербакова.

Актові селяни, окремий прошарок сільської громади, який після реформи 1861 одержав можливість за винагороду поміщику піти на волю до застосування закону про поділення земель. На Криворіжжі заснували с. Новий Кривий Ріг.

"Актур", міський спортивно-туристичний клуб створен. у лют. 1995. Розробляє маршрути подорожей, пропагує туризм. Голова М.М. Авлошенко.

Актюбінська, вулиця в мкрн. ім. Ілліча Дзерж. р-ну. Віддалена частина р-ну. Закладена у 30-х. Розвитку набула у 50-х. Довж. 427 м. Пл. 1,7 тис. кв. м. Має 38 приват. будинків. Багата на зелені насадження. Названа на честь м. Актюбінськ в Казахстані. Обслуговує 41 в/з.

Акуленко Володимир Євтихійович (1922, Чернігів. обл. – 27.10.1944, Єлгава, Латвія). Герой Рад. Союзу (23.2.1945). Зак. Луганське ав. уч-ще. (1941). Уч. ВВВ з черв. 1941. Ком. еск. 955 ШАП 305 ШАД. У небі Кр. Рогу здійснив 18 б/в. Вів розвідку. Ст. лейтенант А. здійснив 104 б/в. Знищив 6 танків, 4 літаки. Загинув під час тарану ворож. літака. Нагородж. орд. Леніна, Червоного Прапора (2), Вітчизняної війни 1 ст. (2), 2 ст., Червоної Зірки.

Акули, хижі риби з хрящовим скелетом. Довж. від 0,2 м (чорна колюча акула) до 20 м (велетенська акула). Близько 250 видів, розповсюджених у прибережних та відкритих водах океанів, деякі – прісноводні (ріки Ганг та Амазонка, озеро Нікарагуа). Живородні або відкладають крупні яйця. Багато А. – об’єкти промислу, їх м’ясо вживають у їжу (особливо цінують м’ясо катрана – колючої А., звичайної – у теплих водах, зокрема, в Чорному морі), з печінки виробляють риб’ячий жир, із скелету – клей. Крупні А. (тигрова, сіро-блакитна, А.-молот та ін.) нападають на людину. При проведенні археологічних розкопок на території Криворіжжя були знайдені скелети стародавніх А., особливо добре збереглися їх зуби, які можна побачити в експозиції міського історико-краєзнавчого музею. Найбільше знайшов Ю.Лук'янченко.

Акулін Віктор Якович (7.5.1937, Дніпропетров. обл.). Мед.керівник. Зак. Дніпропетров. медін-т (1962). Відмінник охорони здоров’я. У 1962-1966 лікар Синельників. райСЕС. У 1966-1969 лікар, 1969-1971 зав. відділу охорони здоров’я Ц.-Міськ. р-ну. У 1971 - верес. 1998 голов. лікар Ц.-Міськ. райСЕС. Вивчав проблеми охорони здоров’я у зв’язку із забрудненням повітря.

Акулов Іван Олексійович (24.4.1888, Петербург – 30.10.1937). Проф. революціонер. Зак. Петербурзьк. торг. пром. шк. (1905). Делегат II з’їзду Рад (1917). У 1917-1922 секретар Єкатеринбурзького, Уральського, В’ятського, Кримського комітетів ВКП(б). У 1922-1929 на профспілковій роботі в Україні. У 1931-1935 прокурор СРСР. У цей період відвідав Кр. Ріг у зв'язку з виникненням "теорії затухання" Криворізьк. гірничорудного басейну. Провів інспекцію і засудив прихильників зупинки шахт і рудників. У 1937 репресований. Реабілітован. у 1954.

Акультурація (англ. Acculturation, від латин. Adk та cultura – освіта, розвиток), процес взаємовпливу культур, сприйняття одним народом повністю або частково культури іншого народу. На Криворіжжі А. змішана російсько-українська, проте при детальному вивченні помічається деякий вплив польської і татарської культур.

Акуневич Ніна Іванівна (22.11.1951, Кр. Ріг). Новатор виробництва. Освіта середня. У 1962-1976 секретар у будорганізаціях. У 1976-1999 крутильниця Криворізьк. вовнопрядильної фаб-ки. Ударник п’ятирічок, переможець змагань. Нагородж. орд. Трудової Слави 3 ст.

Акустичний каротаж, метод геофізичного дослідження свердловин, оснований на вивченні акустичних властивостей гірських порід (швидкостей розповсюдження та затухання пружинних хвиль) пересічених свердловиною. Використовується на гірничих підприємствах Криворізького залізорудного басейну.

Акушерів-гінекологів наукове товариство бере початок у 1951 у зв'язку зі створенням міської акушерсько-гінекологічної служби. У 1913 у Кр. Розі працювало 5 акушерок. У 1929 діяло 50, у 1936 - 206 акушерських ліжок. У 1941 існувало 7 пологових відділень на

307 ліжок, 11 жіночих консультацій. У Кр. Розі діють 2 пологових будинки, 2 відділення, 7 гінекологіч. відділень, 15 жіночих консультацій, 360 акушерських ліжок, де працює 175 лікарів-гінекологів.

Акціонерна, вулиця Сакс. р-ну. Таку назву дістала у червні 2000. Розташовані пром. підприємства та торг. бази.

Акціонерне товариство криворізьких залізних руд Дубової Балки створене у 1892 в Парижі. Заснувало один з Вечірньокутських рудників. Значна частина прибутків від видобутку криворізьк. руд осідала у франц. банках. Ліквідоване з початком гром. війни.

Акціонерне товариство криворізьких залізних руд засноване в Парижі у 1881 (за пропозицією О.М. Поля) з метою розробки надр Кривбасу. Стартовий капітал складав 5 млн. франків. Акціонери викупили у землевласників 600 га землі, а 20 тис. га взяли у довгострокову оренду. Тов-во дало перший поштовх розвитку гірничо-заводської промисловості на півдні Росії, сприяло розвитку Катеринославської залізниці, накладенню мита на імпортні чавун і вугілля. Перші 9 років тов-во не одержувало прибутків і всі кошти використовувало на розвиток шахт і рудників. Велася ретельна розвідка родовища. Першим споживачем криворізьк. руди став Новоросійськ. з-д. Д. Юз купував руду за низькими цінами. Поступово криворізька руда завоювала південний ринок. У цьому значна заслуга Французького товариства. Мало 3 родовища - № № 1, 2 (лівий берег р.Саксагані), № 3. Видобуток вівся горизонтальними ярусами з допомогою порохових вибухів. Руду вивозили на тачках і складали у штабелі. З 1887 введені парові підйомники. Кількість робітників у 1885 200, у 1886 – 60, у 1887 – 70. У 1885 видобуто 2,5, 1886 – 3,3, у 1887 – 4,1 млн. пудів руди. У 1887 один робітник видобував 58,8 тис. пудів руди щорічно. Руда використовувалася на з-дах Юза (Донбас), Гута Банкова, Пастухова, Олександрівському, Тульському. Існувало до 1918.

Акція, цінний папір, що випускається акціонерним товариством. Поширені на Криворіжжі з початку 90-х у зв'язку з акціонуванням підприємств.

Акче, срібна монета Кримського ханства XV-XVIII ст. дрібного гатунку. На аверсі відбивали зображення хана, на реверсі – атрибути ханської влади, місце і рік карбування. Перебувала в обігу на Криворіжжі за часів козацтва.

Аладкін Сергій Іванович (17.8.1901, Ростов. обл. - ?). Пед. керівник. Зак. курси пропагандистів при ЦК КП(б)У (1928). У 1922-1925 політрук прикордон. застави в Очакові. У 1925-1926 секретар Попівської сільради Ростов. обл. У 1928-1934 інструктор, редактор газ. Сватовськ. р-ну. У 1934-1939 директор СШ у м. Дергачи, СШ у Харкові, інструктор відділу освіти Харків. облвиконкому. З груд. 1939 директор Криворізьк. педін-ту. Подальша доля невідома.

Алакін Євген Павлович (1.5.1951, Кр. Ріг). Спортстатистик. Зак. Дніпропетров. ун-т (1980), КГРІ (1989). Працював слюсарем, редактором радіо, кор. газ. "Авангард", нач. лабораторії, пом. гендиректора ЦГЗК. Знавець футболу, статист ФК "Кривбас". Упорядник спортдовідників. Засновник і директор газ. "Тайм-аут". Коментатор, суддя-інформатор. Чл. СЖУ (1980).

Алакін Сергій Тимофійович (1935, Миколаїв. обл. – 5.7.1985, Кр. Ріг). Засл. працівник промисловості України (1980). У 1959-1995 електрослюсар дробильної фаб-ки ПівдГЗК. Новатор виробництва. Ударник п'ятирічок, актив. раціоналізатор.

Аламаха Іван Олексійович (19.1.1908, Дніпропетров. обл. - ?). Гірнич. керівник. Зак. Дніпропетров. гірнич. ін-т (1938). У гірнич. промисловості з кінця 20-х. Ударник перших п'ятирічок, стахановець. У 1952-1969 працював майстром, нач. дільниці, нач. ш. "Об'єднана" Першотравневого РУ. Умілий організатор процесу видобутку руди.

Аламаха Микола Лукич (21.8.1929, Дніпропетров. обл. – 19.8.1997, Кр. Ріг). Відом. проектант. Зак. Харків. політех. ін-т (1956). У 1947-1948 тесля ШУ ім.Орджонікідзе, Запорізьк. алюміній. з-ду. У 1956-1990 конструктор, ст. інж., кер. групи, голов. енергетик ін-ту "Кривбаспроект". Канд. техн. наук (1978). Керував проектуванням та будівництвом шахт. Автор винаходів з підвищення ефективності систем електропостачання гірнич.

підприємств. Один із засновників впровадження обчислювальної техніки у проектуваннях. Уч. всесоюз., республік., наук. семінарів. Писав наук. статті.

Алача, шовкова тканина турецького походження мала поширення на Криворіжжі за часів козаччини.

"Алгея", зразковий театр дитячої естрадної пісні створен. у 1995 у скл. ПК ЦГЗК за ініціативою Л.В. Жемелінської. Почес. звання у 1999. Відвідує 20 дітей віком 8-12 років. У репертуарі естрадні пісні. Переможець багатьох фестивалів і конкурсів.

Алдошин Олексій Дмитрович (1.7.1930, Курська обл.). Почес. металург. Освіта середня. У 1948-1957 електрик блюмінгу Макіївськ. металург. з-ду. У 1957-1964 електрик блюмінгу, у 1964-1981 ст. оператор блюмінгу-2 ком-ту "Криворіжсталь". Брав участь у запуску потужностей блюмінгу. У 1981-1997 працював в учбово-виробнич. підрозділі КМК. Новатор виробництва. Ударник п'ятирічок, переможець змагань. Наставник. Кращий за професією. Ім'я у Книзі Трудової Слави Дніпропетров. обл. Вів актив. громадську діяльність. Делегат XXIV з'їзду КПРС, XXV з'їзду КПУ. Нагородж. орд. Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора (2).

Алебарда, різновидність колючо-рубаючої холодної зброї у вигляді списа з бойовою сокирою на вістрі. Спеціальним гаком стягувався ворож. вершник. Перебувала на озброєнні козаків криворізьк. зимівок.

Алейников Володимир Дмитрович (28.1.1946, Кр. Ріг). Відом. поет. Навчався у МДУ. З середини 60-х перебуває на творчій роботі в Москві. У 1965 один з організаторів творчої групи поетів "СМОГ". Піддавався переслідуванням. Друкувався у самвидавах, за кордоном. Працював в експедиціях, школах, редакціях. Вірші проникнуті глибокою філософською думкою про зміст життя. Займався перекладом. В СРСР друкувався з 1990. Автор збірок "Путешествие памяти Рембо", "Возвращение", "Отзвуки праздников", "Звезды островитян" (1990), "Скифские хроники" (1993), "Ночное окно в окне" (1994), "Здесь и повсюду" (Кр. Ріг, 1994) ін. Чл. міжнарод. пен-клубів. Підтримує творчі зв'язки з літераторами Криворіжжя.

Алейников Дмитро Григорович (1916, Кр. Ріг - 1994, там же). Художник. Зак. Моск. ун-т народ. творчості (1965). Уч. ВВВ. У 1946-1983 художник-оформлювач з-ду "Комуніст", у 1984-1987 працював в ін-ті ВНДПрудмаш. Працював у галузі пейзажу. Уч. виставок з 1936. Уч. виставок у Москві (1936, 1938). Персональні виставки у Кр. Розі (1954, 1962, 1970, 1982, 1986). Захоплювався пейзажами Кривбасу, Поволжя, Уралу, Кавказу, Підмосков'я. Роботи в музеях, приват. колекціях. Лауреат Всесоюз. огляду (1985). Нагородж. орд. Вітчизняної війни 1 ст., Червоної Зірки.

"Александрійка", червона тканина з тонкими смугами іншого кольору, з якої селяни Криворіжжя у XVII – XVIII ст. шили натільний одяг.

Александров Анатолій Семенович (29.11.1937, Новгород. обл. – 4.12.1999, Кр. Ріг). Гірнич. керівник. Зак. КГРІ (1965). У 1955-1960 бутовий кріпильник, гірнич. майстер, нач. дільниці ш. ім. Валявка. У 1960-1976 нач. дільниці, заст. голов. інж., у 1976-1983 нач. ш. "Північна" РУ ім. Іллча. У 1983-1988 голов. інж., нач. техвідділу РУ ім. Ілліча. У 1988-1996 гірник ш. "Північна" РУ ім. Дзержинського. Умілий організатор процесу видобутку руди.

Алексєєв Анатолій Іванович (29.11.1909, Ростов. обл. - ? там же). Герой Рад. Союзу (13.9.1944). Освіта середня. Працював в редакції районної газети. Уч. ВВВ з верес. 1941 у скл. 136 СД. Під час боїв на Криворіжжі нач. розвідки 50 гв. СП 15 гв. СД. Уміло організував розвідку в р-ні ст. Довгинцеве, на Інгулецьк. плацдармі. 8 поранень і 4 контузії. Проживав у м. Красний Сулін. Нагородж. орд. Леніна, Червоного Прапора, О.Невського, Вітчизняної війни 1, 2 ст., Червоної Зірки.

Алексєєв Андрій Корнійович (11.11.1920, Сумська обл. – 22.12.1943, Черкаська обл.). Герой Рад. Союзу (22.2.1944). Освіта н/середня. Артист Ленінград. цирку. В арм. з 1937. Уч. рад.-фін. війни, ВВВ у верес. 1941. У посаді заст. ком-ра батальйону 182 гв. СП 62 гв. СД відзначився у боях на Дніпровськ. плацдармі в р-ні с. Дерiївка Кіровоград. обл., за

Недайволу, Лозуватку на Криворіжжі. Загинув у бою. Похован. у с. Дубієвка, перепохован. у Львові на Пагорбі Слави. Бюст в с. Локія Сумської обл. Нагородж. орд. Леніна, Червоного Прапора.

Алексєєв Борис Петрович (13.9.1926 – 25.9.1996, Кр. Ріг). Герой Соц. Праці (1971). Зак. Сакс. шк. механізації с/господарства (1952). У верес. 1942 насильно вивезен. до Німеччини. У неволі поводив себе мужньо і гідно. У 1952-1954 ст. механік Дрогобицьк. мехколони. У 1954-1961 водій тр-ту "Криворіжбуд". У 1961-1972 водій РУ "Інгулець", ІнГЗК. Новатор виробництва. Серед перших опанував марки вантажівок КрАЗ-222, БєлАЗ-540, БєлАЗ-548. Ініціатор трудових починів. Норми вивозу руди перевиконував на 180-200%. Раціоналізатор і наставник. Нагородж. орд. Леніна, Трудового Червоного Прапора, знак. "Шахтарська слава" 3 ст.

Алексєєв Віталій Федорович (29.2.1940, Кр. Ріг). Відом. проектант. Зак. КГРІ (1967). У 1958-1959 електрик ш. "Північна" РУ ім. Ілліча. З 1967 інж., кер. бригади, голов. конструктор проектів ін-ту ВНДПРудмаш. Розробив системи самохід. шахт. машин.

Алексєєв Володимир Трохимович (1926). Засл. гірник України (1958). Освіта середня. Уч. ВВВ з лют. 1944. У 1951-1961 прохідник, у 1961-1976 диспетчер РУ ім. К.Лібкнехта. Передовик виробництва. Наставник. Нагородж. орд. Вітчизняної війни 2 ст., знак. "Шахтарська слава" 3 ст.

Алексєєв Петро Власович (1.2.1945, Дніпропетров. обл.). Почес. майстер металургії СРСР (1991). Зак. Криворізьк. гірнич. тех.-м (1963). З 1963 машиніст вакуум. фільтрів, майстер виробнич. дільниці збагач. фаб-ки ПівдГЗК. Ударник п’ятирічок, переможець змагань, наставник.

Алексєєв Федір Климентійович (15.2.1918, Свердлов. обл. – 27.2.2000, Кр. Ріг). Засл. винахідник СРСР. Зак. КГРІ (1946). У 1931-1941 слюсар військ. з-ду на Уралі. У 1946-1948 інж. золотих копалень, у 1948-1956 техкерівник, нач. цеху Лебяжівськ. РУ. У 1956-1960 наук. співробітник НДГРІ. У 1961-1966 голов. інж., у 1966-1990 заст. директора ІнГЗК. Автор 7 винаходів. Нагородж. орд. "Знак Пошани".

Алексєєв Юрій Васильович (29.4.1936, Новгород. обл.). Засл. діяч мистецтв України (1984). Зак. Уральськ. консерваторію (1963). У 1963-1968 у Свердловськ. театрі оперети. З 1968 голов. диригент Криворізьк. т-ру драми і муз. комедії ім. Т.Г. Шевченка. Керував оркестром у спектаклях "Вільний вітер", "Севастопольський вальс", "Маріца", "Летюча миша" та ін.

Алексєєва А.К. геологічна експедиція діяла на Криворіжжі у середині 30-х. У 1934 підготовлена геологіч. зйомка Кривбасу 1:126000, описані поклади в р-нах Олександродара і Широкого, третичні і четвертичні поклади. Вивчалися умови залягання кварцитів в р-ні Інгульця. Результати мали велике практичне значення.

Алексєєва Олена Семенівна (25.4.1926, Інгулець). Д.С/Г Н. (1971). Проф. (1973). Засл. діяч науки і техніки України (1992). Зак. Київ. с/г ін-т (1950). У 1950-1971 селекціонер Тернопільськ. дослід. станції. З 1971 зав. кафедрою, директор Подільськ. аграрної акад. Вивела 30 сортів гречки. Автор наук. праць з проблем селекції гречаних культур.

Алексєєвське гірничо-промислове товариство створене у 1879 для забезпечення вугіллям і коксом підприємств Донбасу. Основний капітал 2 млн. крб. У 1890 спорудило перші коксові батареї. Співробітничало з Донецько-Юріївськ. металург. тов-вом. На Криворіжжі мало у власності рудники. Націоналізоване у 1918. Серед власників О.Алчевський, Е. Мейєр, М.Авдаков, М. Шкафф.

Алексєєнко Валентина Олександрівна (12.3.1932, Казахстан). Новатор сільгосп. виробництва. Освіта н/середня. У 1946-1987 телятниця рад-пу/держплемзаводу "Червоний шахтар". Відгодовувала по 160-170 телят на рік. Ударник п’ятирічок, переможець змагань. Уч. зльотів переможців. 2 сріб. (1971, 1974), 2 бронз. (1975, 1976) медалі ВДНГ СРСР. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора.

Алексєєнко Григорій Євгенович (1904, Дніпропетров. обл. – лют. 1969, Москва). Ген.-майор. Зак. Військ. акад. ім. Фрунзе. Під час гром. війни служив у ВЧК. Брав актив. участь

у боротьбі з бандитизмом на Криворіжжі. В арм. з 1921. Уч. ВВВ з верес. 1941 на Ленінград. фр. Згодом на команд. посадах у Збройних силах СРСР.

Аленін Сергій Тимофійович (1935, Миколаїв. обл. – 5.07.1995, Кр. Ріг). Засл. працівник промисловості України (1980). У 1959-1995 електрослюсар дробильної фаб-ки ПівдГЗК. Новатор виробництва. Ударник п'ятирічок, актив. раціоналізатор.

Алентова Віра Валентинівна (21.2.1942, Кр. Ріг). Засл. артистка Росії (1985). Зак. школу-студію МХАТ (1965). У кіно з 1966. Знімалася у к/ф "Дні льотні", "Москва сльозам не вірить" (1980), "Час до роздумів" (1982), "Непередбачені візити". Чл. Рос. театр. товариства. Грає на сцені. Премія "Оскар", Держ. прем. СРСР (1981).

Алеутська, вулиця розташована у півн. частині Довг. р-ну. Закладена у 20-х. Розвитку набула у 30, 50-60-х. Довж. 671 м, ширина 7 м. Має 20 приват. будинків, де проживає 33 чол. Вкрита щебенем, багата на зелені насадження. До 1975 мала назву провулок 2-й Самойлова. Названа на честь Алеутських островів на півн. Тихого океану, у скл. США (штат Аляска). Обслуговує 48 в/з.

Алещенко Іван Степанович (17.2.1880, Чернігів. обл. - ?, Кр. Ріг). Держ. керівник. Уч. рев. подій. Освіта середня. У 1905 вів ревпропаганду. Втік до Кр. Рогу від переслідувань поліції. У 1906-1917 працював чоботарем, сигналістом Ростовського рудника. У квіт. 1917 очолив осередок РСДРП(б). У лист. 1917 голова виконкому Криворізької Ради. Уч. збройного повстання у січ. 1918. У 1918 голова ревтрибуналу. У 1919 заст. голови міськвиконкому. У 1920-1922 відбудовував рудники. Відповідав за відкриття шкіл. У 1923-1929 працював у системі кооперації. У 1930-1932 голова споживспілки Широківськ. р-ну. У 1933-1939 працював у ВРП тр-ту "Руда".

"Алея 200 каштанів" закладена у Дзерж. р-ні у 1975. Пл. 2,5 га. Місце відпочинку городян. Висаджена на честь 200-річчя Кр. Рогу.

Алея дружби між Кр. Рогом і Н/Тагілом висаджена у трав. 2000 на площі від міськвиконкому до універмагу Дзерж. р-ну. Чл. делегації Н/Тагілу подарували Кр. Рогу 50 берізок з Уралу. У церемонії посадження взяли участь міськ. голова Ю.В. Любоненко, заст. глави Н/Тагілу Л.О. Задорін, голова Смоленськ. міськ. ради В.В. Вовченко, заст. міськ. голови Києва В.Яловий.

Алея здоров'я, закладена у трав. 2001 від станції швидкіс. трамваю "Міська лікарня" до 2-ї міськ. лікарні, довж. до 200 м.

Алея менгірів, ряд каміння вкопаних у землю вертикально. Пам'ятник стародавньої культури, датуються неолітом та епохою бронзи. На Криворіжжі була відома А.м. поблизу с.Мусіївка (зараз територія Карачунівського водосховища).

Алея Слави, сквер закладен. у середині 60-х в сел. Залізничне Довг. р-ну. Розвитку набув у 1995. Пл. до 1 га. Фронтовики висадили алею каштанів, встановлено монумент на честь визволителів.

Алича (Prunus divaricata), плодова кісточкова порода з родини рожевих. Батьківщина – Серед. Азія. Дерево 3-12 м, досить розгалужене, з тонкими голими або опушеними пагонами. Листки еліптичні або яйцеподібні, гостропилчасті,завдовжки 3-6 см. Квітки білі, переважно поодинокі; розвиваються раніше, ніж у сливи. В пору плодоношення вступає на 2-3-й рік. Плоди різноманітні за розмірами і вагою (5-50 г), плоско-округлі та видовжено-овальні; жовті, зелені, рожеві, червоні, фіолетові; містять 4-9% цукру, 1.6-3,5% кислот, 0.3-1.5% пектину. Розмножуються щепленням та сіянцями. На Криворіжжі найбільш поширені сорти: Обільна, Піонерка, Десертна.

Аліма Солониченка, вулиця житломасиву Веселі Терни Терн. р-ну закладена у 30-х сім'ями гірників Першотравневого ШУ. Розвитку набула у 50-60-х. Попередні назви провулок Азовський, вулиця Астраханська. Довж. 1,1 тис. м, ширина 9 м. Має 54 приват. будинки, де проживає 192 чол. Розташована на півд. від Першотравневого кар'єру. Вкрита відсівом, багата на зелені насадження. Названа на честь воїна-інтернаціоналіста А.О. Солониченка. Обслуговує 90 в/з.

Алімова, вулиця розташована у житломасиві Карнаватка Ц.-Міськ. р-ну. Закладена у 20-х. До 1975 мала назву провулок Залізничний. Довж. 352,9 м, ширина 4,9 м, пл. 1,7 тис. кв. м. Має 20 приват. будинків на непарному боці. Багата на зелені насадження. Названа на честь народ. художника Таджикистану Алімова Мірзорахмата (1890-1971). Майстер орнаментального розпису по дереву. Обслуговує 72 в/з.

"Аліт", санаторій-профілакторій цементно-гірничого комбінату відрит. на березі Криворізьк. водоймища в р-ні с.Вільне Криворізьк. р-ну. Приймає 100 чол. Працює цілорічно. Має житловий корпус, профілактичні кабінети, пляж, їдальню.

Алксне Арнольд Едуардович (10.7.1932, Уфа – 21.11.1998, Кр. Ріг). Проф. (1985). Д. Г/М.Н. (1981). Зак. Саратов. ун-т (1956). У 1956-1957 геолог на Далек. Сході. У 1957-1967 нач. геологіч. партії в Башкирії. У 1967-1978 доцент Уфімськ. нафтоін-ту. У 1978-1984 нач. бюро в ін-ті "Союзморінжгеологія". З 1985 зав. кафедрою геології КГРІ/КТУ. Засновник династії геологів. Вів геологорозвідку на Уралі, в Прибалтиці. Автор 70 праць з проблем стратиграфії докембрія, палеозою, нафтової геології.

Аллаховка, селище Ц.-Міськ. р-ну. Вулиці **,** переважно посипані щебенем, деякі заасфальтовані. Знаходиться поруч із Чорногоркою на кордоні Дзержинськ., Інгулецьк. та Ц.-Міськ. р-нів.

Аллілуєв Сергій Якович (7.10.1866, Воронезьк. обл. – 27.7.1945). Уч. рев. руху. Уч. штурму Зимов. палацу, гром. війни в Україні. У 1918-1919 чл. підпілля у Кр. Розі, Харкові, Києві, Криму. У 1920 чл. Особливої комісії ВРНГ з обстеження рудників Криворізьк. басейну. У спецдоповіді довів необхідність відбудови шахт і рудників. На господарськ. роботах. Член ВЦВК (1931-1935). Піддавався репресіям. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора.

Аллілуйя (від стародав.-євр. халлелуйя – хваліть Бога), у християнстві приспів під час служби і співання церковних пісень.

Алма-Атинська, вулиця у житломасиві ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну. Забудова почалася у 1959 у зв'язку з пуском НКГЗК. Довж. 1600 м. Має 102 одно-, двоповерхових будинки. Проживають робітники ПівдГЗК, НКГЗК, будівельники. Названа на честь кол. столиці Казахстану. Обслуговує 34 в/з.

Алмаз (від грец. – твердий), мінерал класу самород. неметалів. Дуже твердий. Колір жовтий, безбарвний, блакитний. У Кривбасі рідкісний. Відомі дві знахідки. Перший 0,28 х 0,27 мм знайден. у відкладеннях неогену за 12 км на північ від Кр. Рогу в р-ні с. Мар'янівки. Другий 0,73 х 0,38 х 0,38 мм являє жовтуватий напівпрозорий кристал. Досліджені в лабораторії геології алмазів Мінгеології України. Вимірюється каратами. Використовується як прикраси і в пром-ті.

Алмазне металургійне товариство діяло з 90-х XIX ст. Статут. капітал більше 1 млн. крб. Вело розробку покладів рудників Руднєва, Добровольського. Утримувало одноймен. металург. з-д. Назва походить від залізнич. станції. У 1901 не діяли 3 рудники через економіч. кризу. За часів гром. війни розпалося.

Алмазного товариства рудник заснован. у 1897 на Червоному рудному пласту. Розробка велася невеликими кар'єрами з кінними барабанами. Потужність до 300 тис. пудів руди, яка кіньми доставлялася на роз'їзд Червоний. У 1918 затоплен. За радянськ. часів видобуток вела ш. ім. ОДПУ РУ ім. Ілліча.

Алоє, столітник (Aloe), рід рослин родини асфоделових, об'єднує більш як 300 видів. Батьківщина – Африка. Декоративно-листяні багаторічні, короткостебельні або безстебельні рослини з сукулентними листками. Листки вузькі, м'ясисті, соковиті, зібрані в розетку, розміщені дворядно чи поодиноко; зелені різних відтінків, з плямами або смугами. Найбільш поширені види А. деревовидне, А. мильне, А. пістряве. Цінні лікарські рослини. Кімнатні, оранжерейні рослини.

Алоказія (Alocasia), рослина родини ароїдних. Батьківщина – Півд.-Схід. Азія. Декоративно-листяні багаторічні рослини, листкові черешки до 1 м довжиною, зелені.

Найчастіше зустрічаються в інтер'єрах види А. клобучкова та А. крупнокоренева (арум). Перспективні для фітодизайну. Оранжерейні рослини, лікарські.

Алофан (від грец. – той, що здається іншим), мінерал класу силікатів. Колір блакитний, зеленкувато-жовтий, безбарвний. Блиск скляний. Прозорий, ламкий. В Кривбасі дуже рідкісний. Зустрічається у вигляді прошарку серед роговиків ш. № 2 Першотрав. РУ. Вивчали П.М. Каніболоцький, О.О. Білоконь.

Алтабас, перська парчова тканина у давні часи на Криворіжжі. Потрапляла як трофей козаків.

Алтанець Валентин Іванович (24.10.1936, Кр. Ріг – 27.10.1995, Одеса). Член СХУ (1992). Зак. Одес. худ. уч-ще (1962). Працював у галузі живопису і графіки. Перебував на творчій роботі в Одесі. Захоплювався сільськ. пейзажами. Персонал. виставки у Хельсінкі (1990), Торонто (1991), Парижі (1994). Серед творів "Вечір" (1977), "Пори року" (1981), "Зустріч" (1982), "Сутінки" (1984), "Вечірня зоря" (1990). Роботи зустрічаються у музеях і приват. колекціях.

Алтея (Althaia), рід рослин родини мальвових. А. лікарська – багаторічна трав'яниста рослина 50-150 см висотою. Стебла прямостоячі, разом з листками м'якоповстисто опушені. Листки лопатеві, квітки з 5 блідо-рожевими пелюстками. Цвіте VI – IX. Звичайно зустрічається на вологих луках, берегах річок, заболочених місцях. В медицині широко вживають корінь як відхаркуючий, обволікаючий, сечогінний і заспокійливий засіб.

Алтин (від татар. – золото), старовинна російська монета та розрахунково-грошова одиниця з XV ст. Пізніше А. стали називати три копійки. Монету в 15 коп. називали на Криворіжжі п'ятиалтином до 1891 р. 1 алтин дорівнює 6 московських та 3 новгородських гроша (новгородський грош отримав пізніше назву "копійка"). У 1654 були випущені мідні, у 1704 – срібні, у 1841-1916 карбувалися мідні та срібні алтини. Для монети у 15 копійок довго зберігалася назва "п'ятиалтинний".

Алтухов Володимир Юрійович (7.2.1954, Ставрополь). Авіатор. Зак. Київ. авіаін-т (1980). У 1971-1974 працював на метеостанції та авіабазі в Азербайджані. З 1980 ст. викладач авіатех. уч-ща/коледжу. Автор підручника, за яким навчаються в усіх авіазакладах кол. СРСР, 50 рацпропозицій.

Алуніт, мінерал класу сульфатів. Блиск скляний, колір білий, сіруватий, жовтуватий. У Кривбасі вперше описаний Ю.Г. Гершойгом. Зустрічається у корі вивітрювання льодистих та вуглистих піритоутворюючих сланців, сульфідних жил. Вивчали М.М. Акименко, Є.В. Дмитрієв.

Алупкінська, вулиця житломасиву ПівдГЗК закладена у 1959. До 1975 носила назву 1-го провулку Аврори. Забудова проводилася тр-том "Криворіжаглобуд". Довж. 800 м, ширина до 7 м. Має 49 приват. будинків. Названа на честь м. Алупка в Криму. Обслуговує 34в/з.

Алуштинська, вулиця у житломасиві ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну. До груд. 1975 мала назву 1-й Аглобудівський провулок. Забудова почалася у 1959 у зв'язку з пуском НКГЗК. Довж. 550 м. Має 7 будинків. Названа на честь м. Алушта, курортного міста в Криму. Обслуговує 34 в/з.

"Алферівське" рудовиявлення бідних залізних руд розташоване у П'ятихатськ. р-ні. Географічні координати: $48^{0}20^{/}$ - $48^{0}25^{/}$ півн. широти, $33^{0}55^{/}$ - 34^{0} схід. довготи. Належить до Дніпровсько-металогеничної області. Виявлене криворізьк. геологами у 1974. Приурочене до інтенсивної магніт. аномалії. Запаси руди розвідані до 1,1 км. Алферівська синкліналь виконує роль рудоконтролюючої структури. Пл. 8 км х 0,8 км. Рудні тіла – пластоподібні. Вік – 2 600 млн. років. Склад: залізисті роговини, піроксенові, амофіболові гнейси, метабазити, габбро-амфіболіти. Типи руд: хлорид-магнетитові, амфіболо-магнетитові роговини. Утримання заліза 32%. Вивчали геологи М.П. Семененко, О.Т. Агєєв, Г.І. Каляєв.

Алфілов Олександр Якович (23.2.1920, Миколаїв. обл.). Новатор виробництва. Освіта н/середня. У 1937-1940 працював трактористом у кол-пі ім. Петровського Миколаїв. обл.

Уч. ВВВ з червня 1941 у скл. крейсера "Червоний Кавказ" ЧФ. У 1948-1958 водій у військ. частині. У 1958-1980 водій автобази № 15 автотресту. Ударник п'ятирічок, переможець змагань. Нагороджений орд. Вітчизняної війни 2 ст., Трудового Червоного Прапора, Червоної Зірки, медаллю Нахімова.

Алфьоров Віктор Петрович (7.12.1946, Угорщина). Проф. (1996). Д.М.Н. (1993). Зак. Дніпропетров. мед. ін-т (1970). У 1970-1976 нач. лабораторії мікроклімату НДІ (Кр. Ріг). У 1976-1983 викладач Криворізьк. мед. уч-ща. З 1983 викладач, доцент, проф. кафедри мед. підготовки Криворізьк. пед. ін-ту/ун-ту. Спеціаліст у галузі гігієни, екології, генетики. Уч. конгресів і нарад. Автор наук. праць.

Алчевський Олексій Кирилович (1835, Суми – 1901, Харків). Укр. промисловець і банкір. У 80-х XIX ст. створив у Харкові перше в Росії Товариство Взаємного Кредиту, перший Земельний банк. Засновник Олексіївського гірничопромислового тов-ва, Донецько-Юріївського тов-ва, тов-ва "Руський Провіданс". Вклав значні кошти у розвиток гірнич. промисловості Кривбасу.

"Алые паруса", дитячий оздоровчий табір ком-ту "Криворіжсталь" відкрит. у черв. 1989 на березі Чорного моря на території сел. Лазурне Херсон. обл. Пл. 5,9 кв. м. Має 9 спальних корпусів, відео зал, бібліотеку, їдальню на 1,2 тис. місць, пляж. За сезон протягом 8 заїздів по 12 діб відпочиває 5,2 тис. чол. Обслуговує 92 чол.

"Альбатрос", оздоровчий дитячий табір ВАТ "Інгулецький комбінат" на Арабатській стрілці (30 км від Генічеська), відкритий у червні 1966. Щозміни відпочиває 400 дітей збагачувальників. Існують спальні корпуси, пляж, спортмайданчики, літній кінотеатр, їдальня.

Альбіт (від лат. – білий), породоутворюючий мінерал класу силікатів. Колір білий, зелений, безбарвний. Блиск скляний. Широко поширен. у Кривбасі. Вивчали Б.І. Пирогов, М.А. Ярощук, О.В. Бабенко, М.І. Світальський, В.Л. Онопрієнко.

Альбрут Мусій Ісакович (1906, Кр. Ріг - ?). Проф. Зак. Харків. ун-т (1936). У 1929-1931 працював у колегії адвокатів. Викладав у Дніпропетров. металург. ін-ті. Уч. ВВВ з лип. 1941 у скл. 990 СП 230 СД. У боях за Дніпропетровськ тяжко поранений. У 1942-1952 викладач Магнітогорськ. педін-ту. Згодом працював у Челябінськ. педін-ті, Всесоюз. фін.-економіч. ін-ті. Спеціаліст в галузі економіч. географії. Склав словник географічних назв України. Чл. Географічного товариства СРСР. Створив наукову школу. Автор 140 наук. праць.

Альдрованда пухирчаста, водяна рослина з роду росичкових. Плаваюче стебло без кореня, листки в кільцях, вкриті волосками. При подразненні половинки листка замикаються і заплітають здобич. Живиться дрібними водяними тваринами. Зустрічаються у річках і водоймах Кривбасу.

"Альма-матер", газета Міжрегіонального центру профпідготовки заснована у червні 1998. Розповідає про життя, проблеми Центру, його вихованців та педагогів.

Альмандин (за місцем знахідки в Альбанді, Мала Азія), мінерал класу силікатів. Блиск скляний, жирний, смоляний. Колір червоний, фіолетово-червоний. Дорогоцінний камінь. За думкою Г.Г. Бури породоутворюючий мінерал гранато-куммінгтонітових сланців. Дрібні зерна іноді зустрічаються в магнетитових і гетито-гематитових рудах. У 1951 вивчала Ю.І. Половинкіна.

Альмійська фіалка, див. **Цикламен.**

Альохіна, вулиця у сел. Рахманівка Ц.-Міськ. р-ну закладена у кінці 30-х. Розвитку набула у 40-50-х. До 1975 носила назву вулиця Суворова. Довж. 801 м, ширина 6,6 м. Пл. 5,2 тис. кв. м. У 1980 заасфальтована. Названа на честь відом. шахіста Альохіна Олександра Олександровича (1.11.1892, Москва – 24.3.1946, Париж). З 1921 жив у Франції. Чемпіон світу з шахів 1927-1935, 1937-1946. Обслуговує Рахманівський в/з.

Альпійська, вулиця житломасиву ім. Р.Люксембург (народ. назва "Роза") Терн. р-ну закладена у кінці 40-х. Довж. 200 м, ширина 6 м. Має 2 будинки, де проживає 73 чол.

Вкрита відсівом, багата на зелені насадження. Названа на честь гір Альп у Центр. Європі. Обслуговує 37 в/з.

Альпінізму міська федерація бере початок у 1949 із створенням секцій К.Г. Драчуком і В.Я. Шевцовим. До ВВВ у горах побували перші криворіжці Александровський, Саліхов і Тюленєв. У 1947-1948 сходження на вершини Кавказу здійснили Драчук, Шевцов, Хорошко, які першими у Кр. Розі одержали знаки альпіністів СРСР. У 1949 криворіжці закінчили Укр. школу альпіністів (Львів). Серед перших майстрів спорту з альпінізму М.Кашель, Г.Сьомочкін. Діяли секції альпінізму в учбових закладах. Із середини 50-х проводилися міські змагання із скелелазіння, ком-ди Кр. Рогу вигравала першість області. На початку 60-х здійснено сходження на пік "Комунізму" (7495 м), підкорено кілька безіменних вершин Кавказу, яким присвоєно криворізькі назви. Криворіжці підкорювали відомі у світі вершини. Серед помітних альпіністів К.Драчук, М.Короленко, Г.Лебедєв, Ю.Приходько, С.Павлиш, П.Швець, Г.Линецький, Є.Сьомочкін. Підготовлено 10 майстрів , 20 кандидатів у майстри спорту. Голови федерації К.Драчук, В.Біда, Г.Лебедєв.

Альпіністів, провулок розташован. у житломасиві Бажанове Жовт. р-ну. Закладен. у 20-х. Розвитку набув у 30, 50-60-х. До 1975 мав назву провулок 3-й Шухова. Довж. 460 м, ширина 7 м. Має 30 приват. будинків, де проживає 38 чол. Багатий на зелені насадження. Обслуговує 31 в/з.

Альстремерія (Alstremeria), декоративноквітучі багаторічні кущі. Батьківщина – Півд. Америка. Коріння волосисте, часто бульбоподібно потовщене. Стебло пряме, злегка звивисте. Листки зелені, червоні, оберненояйцеподібні. Суцвіття зонтикоподібна китиця. Пелюстки рожеві, жовті, оранжеві, червоні, бузкові із смугами та крапками. Цвітіння двічі на рік: весна та осінь. Форми та гібриди А. широко використовуються для букетів. Оранжерейна рослина.

"Альтаїр", міський племінний фелінологічний центр відкрит. у верес. 1997. Президент Л.В. Дружина.

"Альтаїр", студентський будзагін філії Київського інституту народного господарства сформован. у 1982. Складався з 30 чол. Працював на будівництві об’єктів сільськ. Криворіжжя.

Алюмотол, водостійка вибухова речовина, гранульована суміш литого тротилу з порошком алюмінію. Теплота вибуху 5,3 – 5,6 мдж/кг. Використовують на криворізьк. залізорудних підприємствах при відритих роботах у зневоднених міцних породах.

Алюри, види поступального руху коня. Розрізняють А. природні і штучні, вироблені шляхом тренінгу.

Аляб’єва, вулиця розташована у житломасиві Бажанове Жовт. р-ну. Закладена у 20-х. Розвитку набула у 30, 50-60-х. До 1975 мала назву вулиця 1-а Майкопська. Довж. 300 м, ширина 7 м. Має 23 приват. будинки, де проживає 34 чол. Багата на зелені насадження. Названа на честь рос. композитора Аляб’єва Олександра Олександровича (15.8.1775 – 6.3.1851, Москва). Твори: 6 опер, балет "Чарівний барабан", оркестрові твори, романси ("Іртиш", "Соловей"). Гармонізував укр. пісні (зб. "Голоси укр. пісень", 1834). Обслуговує 31 в/з.

Аляпкін Іван Матвійович (29.7.1921, Пензенська обл. – 3.8.1951, там же). Герой Рад. Союзу (10.3.1944). Працював у радгоспі. Уч. ВВВ з 1942. Старшина, мех.-водій Т-34 181 т. бр. 18ТК, відзначився у боях за Дніпро, Кр. Ріг. Врятував ком-ра батальйону. Знищив 2 гармати, 5 кулемет. гнізд. Похован. у Бєднодем’янську. Там бюст і вулиця Героя. Нагородж. орд. Леніна.

"Аляска", побутова народна назва на Криворіжжі теплої куртки з натурального чи штучного хутра з капюшоном.

Амазонки, представниці давньогрецького епосу у вигляді войовничих жінок, які не визнавали присутності чоловіків. За легендами виникли на р. Фермодонт (сучас. Туреччина). Вели війни. У Причорномор'я прибули разом з кораблями, яких прибило до берега через те, що А. не вміли керувати вітрильниками після того, як перебили варту.

Поселилися на березі Азовського моря. Від шлюбних стосунків із скіфами виникли сармати (цар-мати). Знаходження жіночих поховань, зокрема, на Криворіжжі, із зброєю, дають підставу вважати, що А. існували в реаліях.

Амазонська лілія, сухарис крупноквітковий (Eucharis grandiflora), вічнозелена, цибулинна, багаторічна рослина родини амарилісових. Батьківщина – тропічна Півд. Америка. Цибулина бура, близько 5 см в діаметрі. Листки широкояйцеподібні, довж. 25-30 см, шириною 10-15 см. Квітки білі, ароматні, 10-12 см в діаметрі, зібрані по 3-6 в зонтикоподібне суцвіття на квітконосі, висотою до 60 см. Цвітіння 2 рази на рік. Оранжерейна рослина.

Амарант (щариця), рід однолітніх трав сімейства амарантових. Близько 60 видів. В Україні більше 10 видів, у тому числі на Криворіжжі. Бур'яни, зернові, овочеві, декоративні рослини. Завдяки великій поживності і простоті вирощування широко культивується (особливо у сільській місцевості). Використовується для приготування їжі, в народній медицині, для прикраси букетів.

Амариліс прекрасний (Amaryllis belladonna), декоративно-квіткова рослина родини амарилісових. Батьківщина – Капська провінція ПАР. Цибулина велика, грушоподібна, зовнішні луски коричневі. Листки ременеподібні, до 50 см довжиною, гладенькі. Квітконос до 50-70 см висотою, на верхівці 8-12 лійкоподібних запашних квіток до 10 см довжиною. Забарвлення від білого до червоного, частіше рожево-червоне. Цвіте звичайно навесні. Поширена кімнатна рослина.

Аматер, сорт білокачанної капусти, що культивується на полях Криворіжжя.

"Аматіл", міський клуб молоді відкрит. у лист. 1996. Об'єднує творчу молодь. Проводить дискотеки, творчі вечори.

Амбербоа (Amberboa), рід рослин родини айстрових. Родом з Середземномор'я. Однорічна квітково-декоративна рослина. Найпоширеніша А. мускусна. Стебла прямостоячі, гіллясті, 60-80 см заввишки. Листки глибоконадрізані або зубчасті, яскраво-зелені. Квіти духмяні, різнокольорові: білі, рожеві, бузкові, фіолетові, сріблясто-білі, діаметром 7-8 см. Цвіте VII – VIII. Використовується для квітників, озеленення балконів, для букетів.

Амброзія (Ambrosia), рід однорічних рослин родини айстрових. Висота 20-200 см. Листки перисторозсічені, кошики дрібні у верхівкових суцвіттях. Пилок спричиняє алергічні захворювання. Дуже шкідливий карантинний бур'ян, який підлягає знищенню. Батьківщина – Півд. Америки. Адвентивна рослина. Відомо 40 видів. На Криворіжжі поширена. Дає до 1790500 дрібного насіння на рослину. Проростає з глибини 8 см. Особливо небезпечна у серп.-верес. Вперше зросла у 1914-1918 на дослід. ділянці поблизу Криничок. Агроном Кріккер вважав лікарською.

Амбросієнко Валентина Андріївна (1917 – 1986, Кр. Ріг). Діяч культури. Освіта середня. У 30-х співала у капелі "Червона зірка" (ШУ ім. Жовтневої революції). У 1944 створила хорову капелу БК РУ ім. Комінтерну. Пропагандист хорового співу на Криворіжжі. Нагородж. орд. "Знак Пошани".

Амвон, місце у храмі напроти престолу, з якого читається Євангелія, проголошуються проповіді і звернення до парафіян.

Амеби, амебоподібні, рід одноклітинних тварин класу саркодових. Розміри від 15 мкм до 1 мм. Тіло через відсутність щільної оболонки не має постійної форми. Живуть переважно у прісних водах. Серед А. немало паразитів.

Амелічкін Микола Петрович (1917, Орловська обл.). Засл. будівельник України. Зак. Київ. політех. ін-т (1940). У 1932-1941 працював на шахтах Кривбасу. Уч. ВВВ. З 1944 у системі будіндустрії України. У 1965-1984 1-й заст. міністра монтажних і спеціальних будробіт України. Керував монтаж. операціями на будівництві гірничо-збагач. ком-тів у Кр. Розі. Прем. Ради Міністрів (1976). Нагородж. орд. Жовтневої Революції, Вітчизняної війни 2 ст., Трудового Червоного Прапора (2), Червоної Зірки, Дружби народів, "Знак Пошани".

Американська адміністрація допомоги діяла з метою надання підтримки країнам, які перебували у скрутному економіч. становищі, що викликано природними катаклізмами та війнами. У 1921 мало свої представництва у Кр. Розі і Довгинцевому для підтримки дітей, які голодували.

"Американський базар", торговий заклад діяв у Кр. Розі з початку XX ст. до подій гром. війни. Реалізувалися товари імпортного виробництва, у т.ч. з США. Розташовувався по вул. Поштовій (пр. К.Маркса). Володів Ш.Лейбович.

Американський білий метелик (Hyphantria), метелик родини ведмедицевих. Крила і черевце білі, голова у довгих білих волосках. Знищує понад 200 різних культур. Гусінь має блідо-жовтий колір, спина коричнева, по боках лимонно-жовті смуги. Самка двічі на сезон дає до 2 тис. яєць. Об'їдає рослинність до повного знищення. На Криворіжжі ведуть боротьбу шляхом обприскування 0,3% препаратом ДДТ, 0,2% розчином хлорофосу.

Амі (Ammi), рід рослин родини зонтичних. Види А. велика, А. зубна. Дворічні трав'янисті рослини. Батьківщина – Середземномор'я. Стебло прямостояче, порожнисте, 100-120 см. Листки складноперисторозсічені. Суцвіття – складний зонтик. Квітки дрібні, білі, двостатеві. Плід – двосім'янка. Лікарські рослини. Ефективний засіб при лікуванні нирково-кам'яної хвороби. Виготовляють препарат келін для профілактики атеросклерозу, астми.

Аміак, газ із дуже різким запахом, використовується на промислових підприємствах Криворіжжя.

Аміачні добрива, вид азотних добрив, що містять азот в аміачній формі. Зв'язуються з грунтом у малорухомі, але доступні для рослин сполуки і не вимиваються з нього. Вносяться з осені під зяблеву оранку. Сприяє розвитку рослин.

Амік, козацька іронічна назва мусульманського бога – Аллаха на Криворіжжі за часів Запорозької Січі.

Амінь, у православній церкві останні слова молитви. Походить від богослужіння стародавніх євреїв, означає чаклунське заклинання.

Амірханов Георгій Костянтинович (1901–1972). Почес. чекіст. Освіта вища. Уч. гром. війни. Згодом на госп. роботі і на службі в органах держбезпеки. Уч. ВВВ. У 1945-1954 нач. міськ. відділення МДБ. Керував виявленням зрадників і злочинців, 150 з них піддані суду, розгромом бандитських груп. Нагороджений орд. Червоного Прапора, Червоної Зірки.

"АМО", марка автомобілів та автобусів, які використовувалися у народному господарстві Криворіжжя у 30-40-х.

Амобіум крилатий (Ammobium alatum), однорічна, квітково-декоративна рослина. Батьківщина – Австралія. Стебла розгалужені, прямостоячі, крилаті, 60-90 см заввишки. Листки прості, цільнокраї. Квітки жовті, зібрані в суцвіття кошик, 2-3 см в діаметрі. Декоративності суцвіттям надають плівчасті луски обгортки білого кольору. Цвіте VII - IX. Розмножується насінням. Використовується для сухих зимових букетів.

Амонс Анеля Миколаївна (1918, Дніпропетровськ). Відом. будівельник. Освіта середня. Працювала бригадиром малярів БУ № 2 тр-ту "Криворіжжитлобуд". Стояла у витоків тр-ту. Почес. ветеран підприємства. Наставниця. Уч. будівництва багатьох об'єктів Кр. Рогу. Відзначилася на будівництві ДП-9. Нагороджена орд. Трудового Червоного Прапора.

Аморфа чагарникова (Amorpha fruticosa), рослина родини бобових. Батьківщина – Півн. Америка. Листопадний кущ до 4 м заввишки. Листки непарноперисті, 12-25 см завдовжки, з 5-12 парами бокових листочків. Квіти у верхівкових густих китицях 7-15 см довжиною. Віночок темно-червонувато-фіолетовий. Біб видовжений, серповиднозігнутий. Цвіте V-VII. Часто культивується в садах і парках як декоративна рослина. Використовується для закріплення схилів та відвалів. Гарний медонос.

Амосов Олександр Іванович (14.9.1918, Вологодська обл. – 24.3.1944, Миколаїв. обл.). Герой Рад. Союзу (2.8.1944). Зак. Новосибір. ав. уч-ще (1943). Уч. ВВВ з серп. 1943, лейтенант, заст. ком-ра ескадрильї 672 ШАП 306 ШАД, відзначився у боях за Криворіжжя, прикривав рейд кінноти ген. І.О. Плієва від Інгульця до Березівки. Здійснив

150 б/в. Загинув у повітр. бою під Касперівкою Миколаїв. обл. Нагородж. орд. Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни 2 ст., Червоної Зірки.

Амосова, вулиця житломасиву Карнаватка Ц.-Міськ. р-ну закладена у 1960. До 1975 звалася провулком Шмідта. Довж. 1,4 тис. м, ширина 4,5 м. Пл. 6,4 тис. кв. м. Має 26 приват. будинків. Названа на честь відом. хірурга Амосова Миколи Михайловича (6.12.1913, Вологодська обл.). Герой Соц. Праці (1973). Академік. Видатний спеціаліст у серцево-судинній хірургії. Обслуговує 72 в/з.

Ампера, провулок розташован. у житломасиві Бажанове Жовт. р-ну. Закладен. у 30-х. Розвитку набув у 50-60-х. До 1975 мав назву провулок Ударний. Довж. 800 м. Має 22 приват. будинки, де проживає 33 чол. Назван. на честь франц. фізика і математика Ампера Андре Марі (22.1.1775, Леон – 10.6.1836, Марсель). Один із основоположників електродинаміки, чл. Франц., Петербург. АН (1814, 1830). Відкрив основ. закон електромагнетизму – закон взаємності електричних струмів (1820). Встановив зв'язок (вперше) між електр. і магнітн. явищами. Запропонував першу теорію магнетизму. Праці з теорії ймовірностей та ін. Обслуговує 31 в/з.

Ампір (від франц. Empire, букв. – імперія), стиль в архітектурі і декоративному мистецтві перших десятиліть XIX ст., завершальний розвиток класицизму. На Криворіжжі стиль А. зустрічався тільки в оформленні внутрішніх інтер'єрів споруд, меблів, люстр, свічників, світильників тощо.

Амулет (від латин. Amuletum – апотропей, оберіг), предмет, який, за старовинними повір'ями криворіжців, здатний оберігати його власника від біди і різних напастей і хвороб.

Амур білий, загальна назва риб сімейства карпових. Довж. до 1,2 м, вага до 32 кг. Акліматизовані у водоймищах Криворіжжя і розводяться як об'єкт рибальства промислового.

Амурська, вулиця у мкрн. Весела Дача Ц.-Міськ. р-ну, закладена на початку 60-х. Довж. 825 м. Названа на честь р. Амур на Далек. Сході. Відсипана відсівом. Складається з приват. будинків. Обслуговується 3 в/з.

Амфіболи (вуд грец. – двозначний), група породоутворюючих мінералів класу силікатів. У Кривбасі представлені у сланцях та силікатно-залізистих роговиках. Кумінгтоніт, грюнерит, тремоліт, актиноліт, парганит, рогова обманка. Вивчалася геологами Я.М. Бєлевцевим, Ю.І. Половинкіною, А.П. Нікольським, А.С. Павленком, В.Є. Куманом.

Амфіболіт, метаморфічна гірнич. порода, що складається з амфіболітів, плагіоклазів. Утворюється за рахунок середніх та основних магматичних порід. У Кривбасі дуже рідкісний. Досліджен. Б.І. Горошниковим, Л.Д. Юр'євим, Р.Г. Сизовою у 1968..

Амфіболітні виходи по р. Саксагані в р-ні ш. "Батьківщина" є пам'ятником природи місцевого значення (1975). Протяжність 380 м. Являють породу темно-зеленого і темно-сірого кольорів. Унікальні виходи метабазитів на денну поверхню криворізької серії пори докембрія. Охороняються законом.

Амфітеатр (від грец.), місця, розташовані напівкруглими уступами. У Кр. Розі таким чином обладнаний зал для глядачів у цирку, окремі аудиторії у вузах, зали засідань в наук. установах.

Амфора (лат. Amphora, грец. Amphoreus), древня глиняна (зрідка металева) посудина для рідких та сипучих матеріалів і продуктів з округлими або витягнутими формами, з двома вертикальними ручками та вузьким горлом. Фрагменти А. знаходили на Криворіжжі під час археологічних розкопок.

АМШ, агрегат монтажний шахтний розроблен. конструкторами ін-ту ВНДПІрудмаш у кінці 70-х. Призначен. для механізації підйомно-транспортних і монтажних робіт під час будівництва та експлуатації шахт. Вантажопідйомність до 6 т. Маса 13 т.

Ан-12, літак, без номера, знаходиться на навчальному аеродромі Криворізьк. авіаколеджу. Прибув до Кр. Рогу у 1977 з частин військово-транспортної авіації МО СРСР.

Ан-2, найпоширеніший на Криворіжжі літак (біплан 50-90-х). Використовувався для пасажирських перевезень на коротких відстанях до 500 км (Кр. Ріг – Полтава, Кр. Ріг – Кіровоград, Кр. Ріг – Лазурне тощо). А також для с/г робіт на Криворіжжі, для стрибків парашутистів. Зразки літака були в Криворізьк. авіаколеджі. До цього часу не збереглися.

Ан-24, літак, бортовий номер 46780, виготовлений 22.1.1965, знаходиться на навчальному аеродромі Криворізьк. авіаколеджу. Прибув до Кр. Рогу 6.8.1981 з Уральського управління цивільної авіації.

Ан-24, літак, бортовий номер 47754, виготовлений у серп. 1967, прибув до Кр. Рогу з Українськ. управління цивільної авіації СРСР (Кіровоградське уч-ще льотчиків цивільної авіації) 27.7.1977. Знаходиться на навчальному аеродромі Криворізьк. авіаколеджу.

Ан-26, літак, бортовий номер 262775, виготовлений 22.2.1976, знаходиться на навчальному аеродромі Криворізьк. авіаколеджу. Прибув до Кр. Рогу у 1988 з Українського управління цивільної авіації, Кіровоградського вищого уч-ща льотчиків цивільної авіації.

Анабіоз, одна з форм пристосування організмів до несприятливих умов існування. При анабіозі життєві процеси уповільнені, іноді зникають видимі прояви життя; якщо настають сприятливі умови, нормальна життєдіяльність відновлюється. Анабіоз відомий у мікроорганізмів, багатоклітинних рослин, безхребетних і хребетних тварин. Наприклад, дерева взимку, листогризучі комахи (листокрутки), травоїдні гризуни (полівки, ховрахи), коренеїди (сліпак, сліпушок), комахоїдні ссавці (їжаки) та ін.

Анаероби, організми, які здатні жити й розвиватись при відсутності вільного кореню. Розрізняють облігатні (безумовні) і факультативні (умовні) анаероби. До А. належать деякі види бактерій, нижчих рослин, найпростіших червів та ін.

Аналізатор гранулометричної характеристики сирих залізорудних окатишів (гранулометр) розроблен. науковцями КГРІ на початку 70-х. Призначен. для автоматич. визначення розміру окатишів.

Аналой, у православній церкві високий столик з похилою верхньою дошкою, на який кладуться богослужбові книги, ікони, хрести.

Ананас чубатий (Ananas comosus), багаторічна трав'яниста рослина родини бромелієвих. Батьківщина – Півд. Америка. Листки вузькі, до 1,5 м довжиною та 5 см шириною, шкірясті, зелені, по краях гостропильчасті. Квітконіс довгий, м'ясистий. Суплідця декоративне, велике, їстівне. Розмножується вегетативно, зрідка насінням.

Ананченко Дмитро Миронович (1919, Житомир. обл. – 30.10. 1943, Кр. Ріг). Освіта н/середня. В арм. з 1939. Уч. ВВВ з червня 1941. Воював на Північ., Захід. фр., форсував Дніпро. Сержант, пом. комвзводу 523 СП 188 СД. У бою за Веселий Кут підбив танк, а другий зупинив саморобним фугасом. Загинув під гусеницями. Нагороджений орд. Вітчизняної війни 1 ст.

Анапольський Леонід Олександрович (13.8.1939, Вінницька обл.). Буд. керівник. Зак. КГРІ (1968). Майстер з-ду "Буддеталь", заст. нач. цеху, нач. відділу, з 1960 голов. інж. тр-ту "Криворіжбуд". З 1975 голов. інж., директор, голова правління АТ "Криворіжбудіндустрія". Організатор будівництва багатьох пром. об'єктів Кр. Рогу. Уч. ВДНГ.

Анапська, вулиця у житломасиві ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну. Закладена у 1959. До 1975 мала назву 2-го провулку Аврори. Довж. 800 м. Має 43 приват. будинки. Назва походить від міста Анапи на півд. узбережжя Кавказу. Обслуговує 34 в/з.

Анархізм (від грец. Anarhia – безвладдя), дрібнобуржуазна сусп.-політ. течія, члени якої виступали за негайне знищення всякої держ. влади та створення федерації дрібних автономних асоціацій виробників, відкидає політ. боротьбу робітничого класу, диктатуру пролетаріату. На грунті А. виник анархо-синдикатизм. А. був поширений на Криворіжжі до 20-х XX ст.

Анархісти, представники дрібнобуржуазної течії, які виступали проти державної влади, порядку, політичної боротьби, проповідували нічим не обмежену свободу особистості.

Виникли на Криворіжжі напередодні Жовтневої революції. Вели пропаганду серед робітників та селян. Не маючи підтримки мас, розпалися на початку 20-х.

Анастасіївка, села курганний могильник розташован. на плато за 1,3 км у півд.-схід. напрямку від півд. околиці села. Складається з 2-х насипів. 1-й висотою 1,6 м, діаметр 35 с., 2-й - висотою 0,3 м, розораний. Оглянутий археологом О.О. Мельником у 1983.

Анастасіївка, село Грузької сільради розташоване за 3,4 км на захід від центру сільради. Рельєф хвилястий, тягнеться вздовж балки. Засноване у 30-х XIX ст. Землі належали поміщику Судерському і Невидику. Багато жителів померло від епідемії чуми. У 70-х приїхали 5 сімей з Росії. Серед першопоселенців Смирнови, Кисельови, Батички. Селяни брали участь у рев. подіях 1905, 1917. У 30-х діяв кол-п "Країна Рад". У 1940 існувало 80 дворів. 70 чол. воювали на фронтах, 45 загинуло. Відбудоване на початку 50-х. У 1956 електрифіковане. У 1965 проживало 295 чол., у 1973 – 268. Пл. 46,9 га. Має 1 вулицю, 93 двори, де проживає 168 чол. У 1989 започатковане свято – День села. Діють клуб, медпункт, 2 магазини.

Анастасіївське кладовище розташоване на схід. околиці с. Анастасіївка Грузької сільради. Закладене у середині XIX ст. До цих часів залишилися обриси давніх поховань. Пл. 0,5 га. Поховані жителі села. Кількість поховань невідома.

Анастасіївський будинок культури відкрит. у 1947. Пл. 200 кв. м. Має зал на 350 місць, 3 приміщення для занять худ. самодіяльністю. Діють 4 творчі колективи, які відвідують 21 чол. Середньорічне відвідування 1,8 тис. чол. Культурний центр жителів с. Анастасіївка. Оточен. сквером з місцями для відпочинку.

Анастасіївський меморіал на братській могилі радянських воїнів 1943–1944 і пам'ятний знак землякам, які загинули у ВВВ, встановлені у 1967 з реконструкцією у 1972. Являє постать солдата на повний зріст, який тримає у правій руці кашкета, а в лівій автомат. Фігуру утримує цегляний постамент, на якому вибито понад 30 імен загиблих.

Анастасія-узоровишивальниця, день 4 січня, святкується на Криворіжжі здавна.

Анатаз (від грец. – витягнутий), мінерал класу оксидів. Колір чорно-синій, медово-жовтий, коричневий. Блиск алмазний, жироподібний. У Кривбасі дуже рідкісний. Встановлен. М.Г. Дядченком в алювіальних відкладеннях рр. Саксагань, Жовта у вигляді дрібних кристалів до 1-2 мм.

Анатолія Жовтухи, вулиця житломасиву Карнаватка Ц.-Міськ. р-ну закладена на початку XX ст. сім'ями залізничників ст. Карнаватка. Розвитку набула у 30-40-х. Довж. 1,2 тис. м, ширина 5 м. Пл. 6 тис. кв. м. Має 20 приват. будинків на непарному боці. Відсипана відсівом. Названа на честь криворізьк. підпільника з групи М.Решетняка А.Жовтухи. Обслуговує 72 в/з.

Анатченко Іван Григорович (1919, Криворіжжя – 1943, там же). Уч. підпілля. Освіта н/середня. Уродженець с. Новоіванівка. Брав участь у підпіллі. Розстрілян. гітлерівцями після жорстоких катувань.

Анафема, у православній церкві прокляття від імені бога, відлучення від церкви, вища церковна кара.

"Ангар-18", рок-клуб створен. у берез. 2001 при Палаці молоді і студентів за ініціативою фірми "Джаз-клуб" під керівництвом М.Мельникова. Пропагує сучас. музику, влаштовує виступи муз. колективів, виїзди байкерів.

Ангарська, вулиця у житломасиві ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну. Забудова почалася у 1958. Довж. 1587 м. Має 126 будинків. Названа на честь міста в Іркутськ. обл. Обслуговується 34 в/з.

Ангели, у християнстві небесні служителі Бога, посередники між Богом і людьми.

Ангеліної, вулиця житломасиву Карнаватки Ц.-Міськ. р-ну закладена на початку XX ст. сім'ями залізничників ст. Карнаватка. Мала назву провулку Мусіївський. Довж. 230 м, ширина 3 м. Пл. 690 кв. м. Відсипана відсівом. Має 15 приват. будинків. Названа на честь новатора сільгосп. виробництва Ангеліної Парасковії Микитівни (12.1.1913, Донецьк. обл.

– 21.1.1959, Москва). Бригадир жіноч. трактор. бригади. Двічі Герой Соц. Праці (1947, 1958). Обслуговує 72 в/з.

"Англійський магазин", торговий заклад діяв у Кр. Розі з початку XX ст. до подій гром. війни. Розташовувався на вул. Поштовій (пр. К.Маркса). Володар Ф.Вепренський. В асортименті знаходилися товари, завезені з Європи, в основному з Англії.

Англійський парк закладен. у 90-х XIX ст. на садибі Чарльза Пері в р-ні Новоросійського рудника. Вважався одним з найкрасивіших у півд. частині України.

Англійської мови і літератури кафедра створена у 1999 у скл. фак-ту іноземних мов Криворізьк. пед. ун-ту. Біля витоку стояли Н.А.Ігнатюк, Н.Д.Соловйова, І.С.Зоренко, О.І.Авраменко, Л.О.Луценко, О.Г.Манигін. Підтримує зв'язки з СШ № 71. Працює 30 чол. Завідуюча І.М.Клименко.

Ангоб (франц. engobe), покриття з глини, яке наносять на керамічні вироби, що мали ходіння серед криворіжців у давнину (до випалу), для ліквідації дефектів поверхні та надання будь-якого кольору. Збільшує водостійкість і надає виробу декоративного вигляду. У разі потреби на поверхню наноситься глазур. На Криворіжжі вперше зустрічається серед культури пізньої бронзи.

Андалузит (від ісп. провінції Андалузія), мінерал класу силікатів. Блиск скляний. Колір сірий, жовтий, бурий. Супутні мінерали ставроліт, альмендін, дистен та ін. Дорогоцінне каміння. Зустрічається у глиноземистих сланцях верхньої свити. Вивчав Ю.Г. Гершойг у 1957. У Кривбасі рідкісний.

Андарак, вид спідниці з цупкої тканини у давнину на Криворіжжі.

Андезин, мінерал з групи плагіоклазів. Містить 30 – 50% анортитової молекули. Колір білий, сіруватий, блиск скляний, злом нерівний. Найчастіше зустрічається у зернах і рідко утворює кристали. Зустрічається у Кривбасі.

Андерсена, вулиця розташована у півд. частині Довг. р-ну. Закладена у 20-х. Розвитку набула у 50-60-х. До 1975 мала назву вул. 1-а Паровозна. Довж. 409 м, ширина 7 м. Має 33 приват. будинки, де проживає 63 чол. Вкрита щебенем, багата на зелені насадження. Названа на честь датськ. письменника Андерсена Ганса Крістіана (2.4.1805, Оденсе – 4.8.1875, Копенгаген). Писав вірші, поеми, п'єси, нариси. Найповніше виявив свій художній талант у казках. Серед творів "Нове вбрання короля", "Соловей", "Стійкий олов'яний солдатик", "Снігова королева", "Русалочка" та ін. Обслуговує 48 в/з.

Андибура Павло Якович (15.8.1912, Херсон. обл.). Відом. раціоналізатор. Зак. Криворізьк. електро-механіч. тех-м (1967). У 1930-1933 працював модельником з-ду "Пневматик", у 1933-1941 на з-ді місцевпрому. Уч. ВВВ. Уч. оборони Москви, Сталінграда у скл. 10 похід. мехмайстерень. У 1942 винайшов спосіб ремонту вантажівок у польових умовах. На фронт повернуто сотні авто. У 1946-1966 зав. лабораторією металів КГРІ. Власними руками обладнав лаб-рію. З 1966 нач. цеху, голов. механік м'ясокомбінату. Володар 10 автор. свідоцтв. Уч. ВДНГ України, СРСР. Нагороджений орд. Вітчизняної війни 2 ст., Червоної Зірки.

Андижанська, вулиця у житломасиві ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну. Забудова почалася у 1959. До груд. 1975 мала назву 3-го Аглобудівського провулку. Довж. 130 м. Має 16 будинків приват. сектора. Названа на честь м. Андижана у Ферган. долині. Обслуговує 34 в/з.

Андрадит (на честь португал. мінералога д'Андрада Е. Сільва). Мінерал класу силікатів. Блиск скляний до жирного. Колір коричневий, чорний. Зустрічається у Півн. руд. р-ні. Вивчався М.М. Воскресенською у 1955.

Андрєєв Іван Венедиктович (7.6.1907, Дніпропетровськ - ?). Почес. залізничник. Освіта середня. У 1925-1938 кондуктор, диспетчер ст. Дніпропетровськ. У 1938-1941 заст. нач. Довг. відділення Сталінськ. залізниці. У 1941-1943 нач. служби руху Свердловськ. відділення залізниці. У 1943-1944 нач. відділення руху ст. П'ятихатки. У 1944-1946 заст. нач. Довг. відділка залізниці. Ударник п'ятирічок, стахановець. Один із керівників відбудови залізнич. господарства Криворіжжя. Нагороджений орд. Червоної Зірки.

Андрєєв Сергій Юхимович (1881, Псков. обл. – 1964, Москва). Вчений. Зак. Петроград. гірнич. ін-т (1918). З 1922 проф. кафедри збагач. корис. копалин ЛГІ, одночас. у 1922-1930 директор ін-ту "Механобр". Вів спецкурси із збагачення. Посібником із дроблення користуються збагачувальники Кривбасу. Нагородж. орд. Леніна, Трудового Червоного Прапора, "Знак Пошани".

Андрєєва Марія Григорівна (19.1.1931, Воронезька обл.). Засл. будівельник України (1985). Освіта середня. У 1948-1958 працювала на будовах. У 1958-1962 маляр, у 1962-1985 бригадир БУ № 6 тр-ту "Кривбасрудбуд". Новатор виробництва. Переможець змагань, ударник п'ятирічок. Вперше у Кр. Розі використала водоемульсійні фарби. Профспілковий діяч. Нагородж. орд. Леніна, Трудового Червоного Прапора.

Андрєєва, вулиця знаходиться в житломасиві Дубова Гірка Інгулецьк. р-ну. Забудова почалася з 20-х. Проживали гірники РУ "Інгулець". Зникла у 80-х у зв’язку з розширенням кар'єру ІнГЗК.

Андржейовський Антон Лук’янович (1785, Волинь – 24.12. 1868, Київ. обл.). Геолог, флорист. Проф. (1839). Зак. Вілінськ. ун-т. У 1818-1823 викладач малювання Волинськ. гімназії. З 1823 чл. Моск. тов-ва випробувачів природи. У 1829 брав участь в експедиції по Херсон. обл. Вивчав флору Криворіжжя. У 1834-1841 викладач, проф. кафедри зоології Київ. ун-ту, Ніжинськ. ліцею. Закладав сади. Автор наук. праць з флористики. Золота медаль Географіч. тов-ва.

Андріанов Вадим Євстафійович (11.11.1939, Кр. Ріг). Пед. керівник. Зак. Миколаїв. педін-т (1965). У 1965-1967 інструктор, тренер з легкої атлетики ДЮСШ у Миколаєві. У 1967-1982 ст. викладач, зав. кафедрою фізвиховання Криворізьк. педін-ту. У 1982-1984 директор СДЮСШОР профкому КГРІ. У 1984-1985 викладач, зав. кафедрою фізвиховання КГРІ. З 1985 ст. викладач, зав. кафедрою фізвиховання Криворізьк. педін-ту/ун-ту. Майстер спорту. Команда педін-ту призер Спартакіади педвузів України (1987). Керував збірною Криворізьк. педін-ту з гандболу і баскетболу. Автор 50 наук. праць з проблем методики фізвиховання. Дослідник історії спорту у Кривбасі.

Андріанов Олександр Іванович (28.9.1928, Горьків. обл. – 1996, Кр. Ріг). Почес. гірник (1975). Освіта н/середня. У 1948-1954 прохідник шахти м. Красний Луч Луганськ. обл. У 1954-1978 прохідник ш. ім. Кірова РУ ім. Кірова. Новатор виробництва, переможець змагань, ударник п’ятирічок. Ім’я у Книзі Трудової Слави Дніпропетров. обл. Нагородж. орд. Леніна.

Андріанов Сергій Миколайович (1906, Москва – 1993, Київ). Держ. керівник. Зак. Моск. буд. ін-т (1934). У 1924-1929 слюсар Моск. авторем. майстерень. У 1934-1941 будував канал Москва-Волга, Істринську ГЕС. У 1950-1960 будував Новокаховську ГЕС, канал Дніпро-Кр. Ріг. У 1960-1963 голова Держбуду України. З 1963 працював заст. Голови Ради Міністрів України. Нагородж. орд. Леніна, Трудового Червоного Прапора (2), "Знак Пошани".

Андріанов Степан Назарович (14.1.1897, Кр. Ріг – 11.1.1992, там же). Уч. рев. руху. Освіта н/середня. У 1909 з 12-річного віку почав працювати коногоном на руднику Галковського. У 1915 став бурильником. Уч. 1-ї світ. війни з трав. 1916 у скл. 46 ПП. Воював у Карпатах. Уч. рев. подій на фронті у лют.-берез. 1917. Уч. гром. війни у скл. 536 СП на Захід. фр. З літа 1921 у скл. трудармії відновлював рудники Кривбасу. У 1922-1951 працював десятником, майстром, нач. дільниці РУ ім. К.Лібкнехта. Підтримував тісні зв’язки з РУ ім. Кірова. Один з організаторів народного музею. Виготовив макети старих шахт. Почес. гірник.

Андрієвська Світлана Дмитрівна (16.12.1948, Кр. Ріг). Госп. керівник. Зак. Криворізьк. будтехнікум. З 1970 інж. ін-ту "Укррадгосппроект". У 1984-1987 авіамеханік Півд. групи військ. З 1987-1994 ст. інж. по кадрах ком-ту "Кривбасшахтопроходка". З 1994 директор фірми "Україна-тур", "Колумбус".

Андрієвський Анатолій Леонідович (1931, Чернігів. обл.). Засл. юрист України. Зак. Київ. ун-т (1954). У 1954-1957 пом. прокурора Дзерж. р-ну, Кр. Рогу. З 1957-1960 1-й

секретар Ц.-Міськ. райкому ЛКСМУ. У 1960-1966 прокурор Ц.-Міськ. р-ну. З 1966 в прокуратурі Дніпропетровська. Працював прокурором Дніпропетров. обл.

Андрієнко Володимир Васильович (7.5.1938, Дніпропетровськ – 10.6.1995, Криворіжжя). С/госп. керівник. Зак. Дніпропетров. с/госп. ін-т (1968). У 1958-1962 майстер, інж. з-ду "Комунарський" в Луганськ. обл. У 1962-1966 механік рад-пу ім. К.Лібкнехта. У 1966-1970 голов. інж. рад-пу "Красіне". У 1970-1972 голов. інж. райоб'єднання "Сільгосптехніка". У 1972-1982 голов. інж., секретар парткому рад-пу "Красіне". У 1982-1985 директор рад-пу "Південний". Умілий організатор с/госп. виробництва. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора.

Андрієць Валентина Іванівна (1.11.1939, Кр. Ріг). Засл. працівник сільськ. господарства України (1988). Зак. Херсон. с/госп. ін-т (1964), Всесоюз. с/госп. акад. ім. Тімірязєва (1973). У 1957-1968 обліковець рад-пу "Червоний шахтар". У 1968-1970 зоотехнік рад-пу "Росія" Херсон. обл. У 1970-1971 викладач Бехтерськ. с/госп. тех.-му Херсон. обл. У 1971-1973 зоотехнік рад-пу ім. К.Лібхнехта, учитель хімії і біології Новопільськ. СШ. У 1973-1975 зоотехнік рад-пу "Південний". У 1975-1977 бригадир МТФ держплемзаводу "Червоний шахтар". У 1977-1983 обліковець ст. "Червоний шахтар". У 1985-1994 бригадир, зоотехнік, селекціонер держплемзаводу "Червоний шахтар". Ударник п'ятирічок, переможець змагань.

Андріївка, поселення епохи пізньої бронзи виявлене археологами у 1984, проведені розкопки. Розташовувалося на терасі лівого берега р. Інгулець. Розкопана територія 150 х 110 м. Виявлені уламки вапняку і граніту. Знайдені уламки посуду.

Андріївка, село Валівської сільради розташовувалося на правому березі р. Бокова за 3 км від с. Валове. Виникло на початку XX ст. Землі належали Юриці. До ВВВ нараховувалося до 50 будинків. На момент ліквідації у 50-х – 30 будинків. Територія затоплена Карачунівським водоймищем.

Андріївська, балка розташована на правому березі р. Інгулець у півд. частині Ц.-Міськ. р-ну. Довж. 3 км. Впадає в р. Інгулець. Схили пологі. У XVIII ст. розташовувалися землі запорозьк. полковника А.Ляха, зимівник. Нижня частина затоплена водами Карачунівськ. водоймища. На схилах збереглася степова рослинність. Береги вкриті лісосмугами. Виявлені мінерали ксенотим, пазирит. Назва пішла від села, знесеного під час будівництва Карачунівськ. водоймища. Місце проведення турзмагань.

Андріївське урочище Криворізьк. лісництва Криворізьк. лісгоспу закладене у 1937-1968. Пл. 1029 га. Росте дуб, акація, тополя. Парк-пам'ятник природи (1972). Знаходиться на березі Карачунівськ. водоймища.

Андрій Дюка (справж. Кучер Андрій Анатолійович) (13.3.1969, Магаданська обл.). Літератор. Зак. Криворізьк. педін-т (1995). У 1992-1994 учитель СШ № 16. У 1994 зав. літ. частиною міськ. театру ляльок. З берез. 1994 голов. редактор альманаху "Саксагань". Автор книг "Благородний лицар Яал", "Замок зоряного короля". Книговидавець.

Андрія Первозванного, 13 грудня, саме цьому апостолу молилися криворізькі дівчата, щоб подарував їм гарного нареченого.

Андрія-наливи, народна назва 17 липня на сільському Криворіжжі. У цей день наливаються яблука, груші та ін.

Андрія-телятника, день 1 вересня, до цього дня на Криворіжжі достигав овес.

Андріяшик Роман Васильович (5.5.1933, Тернопільська обл.). Чл. СПУ. Зак. Львів. ун-т (1964). Друкувався з 1957. У 60-х жив у Кр. Розі, згодом виїхав до Києва. У 70-х під час творч. відрядження працював у бригаді Героя Соц. Праці О.Висоцького. Романи "Люди із страху" (1966), "Кровна справа" (1978).

Андріященко Георгій Андрійович (23.2.1919, Дніпропетров. обл. – 4.1.1988, Кр. Ріг). Новатор виробництва. Освіта н/середня. У 1935-1940 працював у сільськ. господарстві. Уч. ВВВ з серп. 1941. У 1947-1969 бурильник ш. "Центральна" РУ "Інгулець". У 1953 встановив рекорд видобутку руди, пройшов 223,5 м проходки, перевиконав завдання на

316%. Кращий бурильник СРСР (1954). Переможець змагань, ударник п'ятирічок. Нагородж. орд. Вітчизняної війни 2 ст., Червоної Зірки.

Андромеда (лат. Andromeda), сузір'я Півн. півкулі, з території Криворіжжя видно влітку, взимку та восени.

Андрусевич Анатолій Олександрович (6.12.1952, Житомир. обл.). Герой праці Лаосу (1987). Зак. Київ. ін-т інж. цивільн. авіації (1975). У 1976-1985 секретар ком-ту ЛКСМУ, викладач Криворізьк. авіатехуч-ща. У 1985-1990 працював за кордоном. У 1990-1999 зав. відділом, заст. нач., з 1999 нач. авіатехколеджу. Відмінник авіації. Уміло керує підготовкою кадрів для авіації.

Андрусенко Дмитро Васильович (4.101885, Полтав. обл. – 18.7.1965, Суми). Укр. кобзар. Зак. диригент. курси у Полтаві (1921). Віртуоз гри на бандурі, цимбалах, сопілці. З 1921 викладач співу, керівн. хорів. У 1929-1931 прац. у Кр. Розі. Автор пісень.

Андрусенко Петро Федосійович (20.11.1930, Дніпропетров. обл.). Засл. металург України (975). Освіта середня. У 1949-1955 вальцювальник Дніпродзержинськ. металург. з-ду. У 1956-1984 ст. вальцювальник блюмінгів-1, 2 з-ду «Криворіжсталь". Новатор виробництва. Переможець змагань, ударник п'ятирічок. Почес. металург СРСР (1963). Ініціатор труд. починів, наставник.

Андрусівка, села пам'ятник на честь воїнам-односельчанам, які загинули під час ВВВ (1941-1945), встановлен. у трав. 1983. Обеліск висотою 1,85 м виготовлен. з граніт. крихти. Місце урочистостей на честь визволення села і Дня Перемоги. Доглядають школярі місцевої школи.

Андрусівка, село Златоустівської сільради розташоване за 6 км на захід від с. Златоустівка. Рельєф пересічний з ухилом на південь. Засноване у 1926 переселенцями з с. Велика Андрусівка Кіровоград. обл. У 30-ті до серп. 50-х діяв колгосп "Колос". У 1966 мало 42 двори, проживало 135 чол., у 1987 - 44 двори, проживало 75 чол. У 2001 дворів 44, проживало 32 чол. Забудова одноповерх., вода із шахт-колодязів. На півночі свино- і птахоферми, на півдні свино- і молочна ферми. Діє магазин, поблизу ставок.

Андрусівське кладовище закладене у кінці 20-х. Займає площу 0,5 га. Кількість поховань невідома. Перебуває у числі діючих. Розташоване на околиці с.Андрусівка Златоустівської сільради.

Андрух Василь Миколайович (1939, Дніпропетров. обл.). Освіта вища. У 1959-1961 ст. оператор СПЦ № 1 з-ду "Криворіжсталь". У 1961-1964 редактор газ. "Мичуринец" рад-пу "Гірник". У 1964-1965 інструктор, у 1965-1967 1-й секретар Криворізьк. райкому ЛКСМУ. У 1967-1970 секретар парткому рад-пу ім. Мічуріна. У 1970-1979 2-й секретар Криворізьк. райкому КПУ. У 1979-1982 нач. управління с/господарства . З 1982 працював головою агропрому . Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора (2).

Андрушко Олександр Іванович (27.4.1952, Киргизстан). Пром. керівник. Зак. КГРІ (1979). З 1972 монтер зв'язку, пом. машиніста екскаватора, гірнич. майстер, ст. диспетчер ЦГЗК. У 1991-1998 нач. дільниці об'єднання "Чорнобиль", директор підприємства "Техносервіс", заст. директора об'єднання "Кривбасасфальт". З січ. 1998 заст. гендиректора ВАТ "ЦГЗК". Умілий організатор виробництва, будівництва пром. об'єктів. Нагородж. знак. "За заслуги перед містом".

Андрущенко Микола Дмитрович (19.12.1935, Кр. Ріг). Чл. СХУ (1968). Народ. художник України (1998). Зак. Дніпропетров. худ. уч-ще (1956). Працює у галузі живопису. У 1956-1957 учитель малювання СШ в П'ятихатках. У 1957-1958 художник Криворізьк. худ. майстерень. З 1958 на творчій роботі у Львові. Персонал. виставки у Львові (1985, 1995), Івано-Франківську (1986), Києві (1997). Серед робіт "На польовому стані" (1966), "Мати" (1971), "Бесіда" (1991), "Дорога життя" (1993). Твори зберігаються у музеях і приватколекціях.

Андрущенко Тимофій Семенович (1887, Херсон. обл. – 1933). Уч. рев. подій. Освіта н/середня. Наймитував. У 1918-1919 формував частини Червоної Армії у Херсон. губ.

Один із керівників Висуньської повстанськ. партизан. республіки. У груд. 1919 брав участь у боях за Кр. Ріг проти денікінців. Згодом на парт. роботі у Херсон. обл.

Андрущук Мирослав Олександрович (9.1.1965, Кр. Ріг – 21.6.1984, Афганістан). Воїн-інтернаціоналіст. Зак. СШ № 100, навчався в КГРІ. В арм. з 1983. Уч. боїв в Афганістані у скл. гарматного розрахунку. Загинув у бою. Похован. у Кр. Розі. Нагороджен. орд. Червоної Зірки.

Андрущука М.О. меморіальна дошка встановлена у 1987 на будинку № 3 по вул. Сонячній в Інгульці. Напис свідчить, що встановлена на честь воїна-інтернаціоналіста.

Андрющенко Анатолій Васильович (4.11.1935, Кр. Ріг). Гірнич. проектант. Зак. КГРІ (1958). У 1959-1961 майстер, диспетчер рудника НКГЗК. У 1961-1977 ст. інж., голов. інж. проектів, з 1977 заст. голов. інж. ін-ту "Кривбаспроект". У 1967 очолив проектування ІнГЗК. Проект. потужність за 10 р. збільшилася з 18 до 36 млн. т сирої руди. Уміло використовував досягнення науки і техніки. Керував впровадженням циклічно-поточної технології в кар'єрі № 1 ЦГЗК і 2-ї черги ІнГЗК. Держ. прем. України за розробку циклічно-поточної системи. Золота, бронз. мед. ВДНГ. Автор 5 винаходів, 15 наук. праць з проблем проектування гірнич. об'єктів.

Андрющенко-Чирва Надія Іванівна (5.8.1924, Криворіжжя). Герой Соц. Праці (1949). Освіта н/середня. Уч. Трудового фронту. Уч. відбудови сільськ. Криворіжжя. З 1944 працювала у колгоспі "Кривбуд"/рад-п ім. Мічуріна. Майстер високих врожаїв зернових. Ударник п'ятирічок. Наставниця. Ім'я у Книзі Трудової Слави Дніпропетров. обл. Ініціатор труд. починів. Уч. ВДНГ. Брала участь у громадській роботі. Нагородж. орд. Леніна.

Ане, сорт картоплі, що у незначному обсязі культивується на Криворіжжі.

Анекдот (від грецьк. – невиданий), коротке усне оповідання сатирично-гумористичного характеру. Наближається до народ. фольклору, новели. Сюжети, як правило, беруться з життя. Автори залишаються невідомими. Існують цілі серії суто криворізьк. тематики. Здебільшого це стосується проблем екології басейну.

Анемона (Anemone), рід рослин родини жовтецевих. На Криворіжжі зустрічаються в природі А. лісова, А. жовтецева. А. лісова – багаторічна високодекоративна трав'яниста рослина. Стебло прямостояче, у верхній частині майже білоповстисте, 15-30 см заввишки. Листки довгочерешкові, прикореневі, 5-тироздільні, густоопушені. Квіти великі поодинокі, здебільшого з 5 пелюсток, білі, у діаметрі 30-70 мм. Цвіте V-VII. Зрідка зустрічається по схилах балок та в заростях степових чагарників, часто в культурі. Охороняється в Дніпропетров. області. А. жовтецева – багаторічна кореневищна рослина, заввишки 10-30 см. Стебло прямостояче, стеблові листки майже сидячі, зібрані по 3 в кільце, пальчастотричірозсічені, прикореневий листок на довгому черешку. Квітки яскраво жовті у діаметрі 2-3 см. Цвіте IV-VI. Ефемероїд. Зрідка зустрічається в залишках байрачних лісів, часто в культурі як ранньовесняна красиво квітуча рослина. В культурі відомі А. японська, А. нарцисоцвітна та ін.

Аненка П.Р., меморіальна дошка встановлена у 1973 на початку вул. Аненка. Напис на білому мармурі свідчить, що вулиця названа на честь уч. революцій на Криворіжжі П.Р. Аненка.

Аненка, вулиця у центрі Ц.-Міськ. р-ну закладена на початку XX ст. Розвитку набула у 30-х. Сучас. назву одержала у 20-х. Довж. 110 м, ширина 6 м. Пл. 660 кв. м. У 1972 прокладен. тротуар. Має 21 будинок. Названа на честь уч. рев. руху на Криворіжжі П.Р. Аненка. Обслуговує 99 в/з.

Аненко Прокіп Родіонович (1882, Орлов. обл. – початок 1921, Кр. Ріг). Учасник рев. подій. З 1901 у Кр. Розі. Працював на шахтах. Уч. рев. подій 1905. У 1917 створював загони Червоної гвардії. У 1919 чл. ревкому і виконкому Криворізьк. повітради, голова військ. трибуналу. З 1920 продкомісар Криворізьк. повіту. Загинув на тер. Казанківського повіту. Ім'я носить вул. Кр. Рогу, є мемор. дошка.

Аненков Федір Іванович (1898, Дніпропетров. обл. - ? Кр. Ріг). Новатор виробництва. Освіта н/середня. Працював у с/господарстві. У 1926-1941 бурильник шахт "Магістраль", "Філіція", "Центральна" в Інгульці. Ударник перших п'ятирічок, стахановець. Після війни брав участь у відбудові шахт, працював на ш. "Центральна" РУ "Інгулець". Нагородж. орд. Леніна.

Анестезіології та інтенсивної терапії науково-практичне товариство створене у 1967. Історія анестезіології на Криворіжжі починається з берез. 1959 із створенням хірургом Ю.Ф. Тхоревським на базі 2-ї міськлікарні спеціальної служби. У 1964 у Кр. Розі працювало 15 анестезіологів, які обслуговували лікарні. Товариство займається пропагандою передового досвіду, сприяє обміну досвідом. Щорічно у Кр. Розі вживається до 30-40 тис. анестезіологічних препаратів. Працює 123 анестезіологи. За роки існування проведено 200 засідань. Члени брали участь у з'їздах, конгресах, підготували 100 рацпропозицій. Голови Ю.Ф. Тхоревський, В.В. Запольський, Б.А. Разумов.

Анищенко Андрій Анатолійович (16.4.1975, Харків). Майстер спорту (1999). Футболіст. Захисник. Виступав за "Металіст" (Харків), "Крила Рад" (Самара). У Кривбасі в 1998 - 2000. Був капітаном. Бронз. призер чемпіонату України 1998/1999. Уч. єврокубків.

Анізанта (Anisantha), рід однорічних рослин родини злакових. Найбільш поширена А. покрівельна. Висота 20-60 см. Волоть однобока, поникла. Колоски 25-30 мм завдовжки з остюками такої ж довжини. Бур'ян, широко розповсюджен. по засмічених місцях, біля шляхів, серед житлових масивів.

Анізодактілус (Anisodactylus), вид жуків. Тіло коренасте, голова з червоною плямою на лобі. На Криворіжжі зустрічається 2 види.

Анікін Микола Олександрович (25.3.1919, Перм. обл. – 6.10.1977, Москва). Герой Рад. Союзу (22.2.1944). Навчався в Свердловськ. політех. ін-ті. Зак. Смоленськ. арт. уч-ще. (1942). Уч. ВВВ з липня 1942. Гв. кап. ком-р дивізіону 137 гв. артполку 92 гв. СД. Відзначився в боях на Криворіжжі. Нагородж. орд. Леніна, Червоного Прапора.

Анімалістичний жанр (від латин – animal – тварина), образотворчий жанр, в якому головним мотивом є зображення тварин. Присутнє тонке знання тваринного світу, гострота характеристики та декоративної виразності образів поєднуються з пізнавальною метою. У цьому жанрі працює багато криворізьк. митців.

Аніс (Anisum), рід рослин родини зонтичних. А. звичайний – однорічна трав'яниста рослина. Батьківщина – Мала Азія. Стебло прямостояче, борозенчасте, 25-60 см. Листки: нижні – довгочерешкові, цілісні; середні – прості, перисті; верхні – тричіперисторозсічені. Квіти дрібні, білі. Суцвіття – складний зонтик. Плід – двосім'янка. Цвіте VI-VII. Ефіроолійна рослина. Препарати мають відхаркувальні, протизапальні, сечогінні та бактерицидні властивості. Широко використовується фармацевтами Кривбасу.

Аністрат Павло Андрійович (80-ті XIX ст. – серп. 1963, Кр. Ріг). Уч. гром. війни. Освіта середня. З кінця 90-х працював на Галковському руднику. За участь у рев. виступах 1905 вислан. до Сибіру. Уч. рев. подій 1917. Перебував у скл. загону Червоної гвардії. Уч. рев. війни. Новатор виробництва, ударник п'ятирічок, стахановець.

Анкери УШС розроблені науковцями КГРІ у 80-х. Призначені для кріплення розстрілів армування до стін бетонної кріпі ствола, монтажу гірнич. обладнання, зміцнення надійності гірнич. виробок.

Анкерит (на честь австр. мінералога М.Анкера), мінерал класу карбонатів. Блиск скляний. Колір сірий, бурий. Супутні мінерали сидерит, доломіт, кварц та ін. Геологи Ю.Г. Гершойг, О.І. Стригін виявили А. у півн. частині Сакс. руд. р-ну у жилах талькових порід.

Анненкова Стефанія Петрівна (25.1.1923, Львів. обл. – 8.2.1980, Кр. Ріг). Засл. артистка України (1966). Зак. студію при Львів. укр. драм. театрі ім. М.Заньковецької (1944). На сцені з 1944. У 1944-1949 у Львів., у 1949-1958 у Хабаровськ., у 1958-1960 Прокоп'євськ., у 1960-1961 Павлодарськ., у 1961-1980 Криворізьк. театрах. Ролі Мадам Енко ("На світанку" О.Сандлера), Євгенії ("На людному місці" О.Островського), Комісара

("Оптимістична трагедія" В.Вишневського), Ганни ("Доля Ганни" З.Тоболкіна), Антігони ("Антігона" Софокла) та ін. Чл. театр. тов-ва.

Аноколов Микола Кирилович (3.4.1924, Казахстан – 1998, Кр. Ріг). Буд. керівник. Зак. Криворізьк. буд. тех-м (1956). У 1936-1942 працював у кол-пі "Дружні сходи". Уч. ВВВ з серп. 1942. У 1948-1950 лаборант тр-ту "Криворіжбуд". У 1950-1953 майстер, виконроб, у 1953-1959 нач. БУ № 12, у 1959-1964 нач. БУ № 16 тр-ту "Кривбасрудбуд". У 1964-1967 керуючий тр-том "Криворіжбудмеханізація". У 1967-1970 керуючий трестом "Кривбасрудбуд". Умілий організатор виробництва. Нагородж. орд. Вітчизняної війни 2 ст., Червоної Зірки", "Знак Пошани".

Анонімного товариства Криворізьких залізних руд рудник заснован. на початку 90-х XIX ст. на землях поміщика Гданцева за 1,5 км від ст. Кр. Ріг. Родовище до 2 саж. розроблялося кар'єром. Потужність 50 млн. пудів. Руда доставлялася на Гданцівськ. з-д. Серед володарів Конткевич, Шимановський. Ліквідован. у 1903. За радянськ. часів видобуток вела ш. "Північна" РУ ім. Ілліча.

Анортит (від грец. – непрямий), породоутворюючий мінерал класу силікатів. Колір сірувато-білий. Блиск скляний. Прозорий. У Кривбасі дуже рідкісний. Виявлен. у Півн. руд. р-ні в амфіболітах серед метаморфічної кварцитової товщини. Вивчав Л.Д. Юр'єв.

Аносова, вулиця в мкрн. Першотравневий Дзерж. р-ну закладена в 30-х. Розвитку набула в 50-60-х. Довж. 294 м. Пл. 1 тис. кв. м. Багата на зелені насадження. Має 19 приват. будинків. Названа на честь рос. металурга Аносова Павла Петровича (1799, Петербург – 1851, Омськ). Ген.-майор (1841). З 1818 керував військ. з-дами в Златоусті. Відновив виробництво булатної сталі. Обслуговує 32 в/з.

Аношин Іван Семенович (1904, Саратов. обл. - 80-ті, Москва). Ген.-лейтенант (1944). Зак. Військ. акад. ім. Леніна. У 1925-1927 секретар Пугачовськ. волкомітету ВЛКСМ. У 1930-1932 зав. відділом Махачкалинськ. міськкому ВКП(б), у 1932-1935 зав. відділом міськкому ВКП(б) у Читі. У 1937-1941 працівник апарату ЦК ВКП(б), 1-й секретар Башкирськ. райкому ВКП(б). Уч. ВВВ з січ. 1942. Нач. політвідділу 43 А. Під час боїв за Кр. Ріг чл. Військової ради 37 А. Один з організаторів спецзагону А.Шурупова. В арм. до 1957. Нагородж. орд. Леніна, Червоного Прапора (2), Кутузова 2 ст., Б.Хмельницького 2 ст.

Аношин Павло Кирилович (6.11.1903, Пензенська обл. – 20.5.1983, Кр. Ріг). Гірнич. керівник. Зак. КГРІ. У 1928-1938 нормувальник ш. "Центральна", у 1938-1940 керуючий ШУ ім. Фрунзе. У 1940-1941 директор ФЗН тр-ту "Ленінруда". У 1941-1943 нач. кар'єру Джезказганськ. гірнич. ком-ту. У 1943-1958 керуючий РУ ім. Фрунзе. Керував відбудовою рудника. Умілий організатор виробництва. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора.

Анпілогова Валентина Василівна (20.3.1930, Миколаїв. обл.). Пром. керівник. Зак. Донецьк. ін-т торгівлі (1975). У харчовій промисловості з 1952. У 1961-1986 директор хлібокомбінату № 2. Ініціатор і керівник випуску сортів хлібобулочних продуктів. Виховала кілька поколінь пекарів.

Ансамбль бального танцю створен. у 2000 у скл. БК "Райдуга" за ініціативою В.П. Ушакова. Відвідують 12 чол. У репертуарі латиноамериканські і спорт. танці.

Ансамбль бального танцю створен. у 2000 у скл. ПК металургів. Відвідують 58 чол. У програмі вальси і латиноамериканські композиції. Керівник П.П. Логвиненко.

Ансамбль ветеранів війни і праці ПК "Райдуга" створен. 1970. Відвідує 18 чол. У репертуарі пісні воєн. років, фольклор, укр. народ. пісні. Керівник М.Г. Миколаєнко.

Ансамбль народних інструментів муз. школи № 4 створен. у 2001. Відвідують 14 чол. У репертуарі твори фольклору, варіації на тему укр. народ. пісень. Керівник Г.О. Білоненко.

Ансамбль скрипалів муз школи № 4 створен. у 1994. Відвідує 16 чол. У репертуарі твори класики. Уч. фестивалів і конкурсів. Керівник В.О. Совєтова.

Ансамбль скрипалів створен. у верес. 1993 в гімназії № 95 за ініціативою С.Й. Охонько. 8 учасників. В репертуарі народ. і класич. музика. Лауреат обл., міськ., райоглядів, концертів.

Ансамбль студентів музичного училища створен. у 1996. До скл. входять 6 чол. У програмі джазова класика. Сприймається як учбовий ансамбль. Уч. фестивалів "Горизонти джазу". Керівник А.Шумейко.

Ансир російський, старовинна міра ваги. Дорівнювала 96 золотникам, 1 фунту. Використовувалась у торг. відносинах жителями дореволюційного Криворіжжя.

Антаблемент (франц. entablement), верхня частина споруди, яка, як правило, лежить на колонах, складовий елемент архітектурного ордера, ділиться на архітрав, фриз, карниз. А. присутній у спорудах криворізьк. палаців культури, кінотеатру ім. В.І. Леніна та ін.

Антал, міра вина або горілки, яка дорівнювала 60 пляшкам у давнину на Криворіжжі.

"Антей", клуб школяра діяв у Сакс. р-ні у 80-90-х. Об'єднував школярів, які відвідували гуртки і секції за інтересами. Вихованці брали участь у виставках, фестивалях і конкурсах.

"Антей", спортклуб створен. на базі водноспортивної бази "Локомотив" у Жовт. р-ні у квіт. 1994. Налічує 60 чол. Культивує водні види спорту, проводить змагання. Голова В.В. Ляховець.

Анти, за думкою археологів, являли групу південнослов'янськ. племен у серед. І тисячоліття. Мали Антське та Склавинське царства. Вели боротьбу з Римськ. імперією за володіння Балканами. За гіпотезами, назва походить від іранськ. назви, що означає "рубіж", "околиця", "кордон". Є вірогідність, що носії Черняхівськ. культури, які проживали на Криворіжжі у II-V ст. н.е., виступали під ім'ям антів.

Антигорит (за місцем знахідки – Антигорія, Італія), мінерал класу силікатів. Колір сіро-білий, червонуватий. Блиск скляний, перламутровий. У Кривбасі дуже рідкісний. Зустрічається в Півн., Центр. руд. р-нах. Вивчався Ю.І. Половинкіною, Л.Д. Юр'євим, Д.Д. Бойком, С.М. Зимою.

Антипа-водопола, день 24 квітня, з цього дня на Криворіжжі з'являлися сходи кропиви.

Антипаска, тиждень після Паски у давні часи на Криворіжжі. Від цього виразу виникло слово – антипатія.

Антипенко Микола Никонович (13.4.1936, Київ. обл.) Засл. працівник МВС СРСР (1986). Зак. Київ. вищу школу міліції (1969). Полковник (1986). В органах МВС з 1960. У 1960-1965 ст. оперуповноважений. У 1965-1974 заст. нач. Дзерж. РВВС, нач. Інгулецьк. РВВС. У 1974-1984 нач. відділу охорони громадськ. порядку УВС міськвиконкому. У 1985-1989 нач. управління внутрішніх справ Кр. Рогу. Має 25 заохочень по службі. Відмінник міліції.

Антипов Віктор Федорович (7.12.1927, Волгоград. обл.). Почес. транспортник. Зак. Криворізьк. тех-м гірнич. транспорту (1969). Уч. ВВВ з квіт. 1945 у скл. 5 гв. окрем. ПД бр. У 1955-1957 комбайнер, механік, заст. директора рад-пу у Волгоград. обл. З 1958 водій, нач. колони, заст. начальника АТП №№ 03102, 03123, 14158. Виховав багато спеціалістів. Нагороджений орд. Вітчизняної війни 2 ст., Трудового Червоного Прапора.

"Антисоветский Кривбасс", газета міськ. організації партії Демократичного союзу. Виходила з серп. 1991. Мала політичне спрямування. Вийшло кілька номерів тиражем 5 тис. екз.

"Антифутбольна кампанія", акція проти гри у футбол проводилася у Кр. Розі у 1925-1927. Ініціатори спробували довести, що футбол не "пролетарський" вид спорту, веде до травм і сутичок на полі. Особливо заборонявся дитяч. футбол. Проти гри розгорнулася широка кампанія у пресі. Газ. "Красный горняк" присвятила цій темі кілька гострих публікацій. Кампанія з тріском провалилася.

Антихрист, у християнському розумінні супротивник Христа, посланець Сатани, який нібито прийде до другого пришестя Христа і вестиме боротьбу з православною церквою, але буде переможений Христом. На Криворіжжі використовується як своєрідна лайка на людей невіруючих.

Античний посуд, виготовлявся у стародавній Греції та Римі з глини, мав форми глечиків, амфор, кухлів з ручками і без них. Використовувся для зберігання і перевезення на

кораблях вина, оливкового масла, зерна, меду та ін. Знайдені культурні напластування із фрагментами А. п. під час археологічних розкопок на Криворіжжі.

Античні міста, виникли під час грецької колонізації Причорномор'я в VI ст. до н.е. Серед цих міст була Ольвія, яка знаходилася на території Криворіжжя. В середині III ст. – наприкінці IV ст. н.е. занепали.

Антіпін Михайло Миколайович (23.10.1946, Кіровоград. обл.). Пром. керівник. Зак. Ленінград. ін-т водного транспорту (1972). У 1965-1967 технік земснаряда в Архангел. обл. У 1975-1981 інж.-технолог, голова профкому ДРРЗ. У 1981-1991 секретар парткому ДРРЗ, співробітник Ц.-Міськ. райкому КПУ. У 1991-1997 голов. технолог, у 1997-1999 голов. інж., нач. техвідділу, з груд. 1999 голова правління ВАТ "Рудор". Керував реконструкцією цеху бур. інструментів, створенням дільниці верстатів з ЧПУ, випуском нових систем насосів.

Антокольського, вулиця розташована у півн. частині Довг. р-ну. Закладена у 20-х. Розвитку набула у 30, 50-60-х. До 1975 мала назву пров. 1-й Самойлова. Довж. 288 м, ширина 9 м. Має 25 приват. будинків, де проживає 75 чол. Вкрита щебенем, багата на зелені насадження. Названа на честь рос. поета Антокольського Павла Григоровича (1.7.1896, Петербург – 9.10.1978, Москва). Автор поем "Син" (1943), "В провулку за Арбатом" (1954), збірок віршів "Нічний огляд" (1974) та ін., кн. "Про Пушкіна" (1960). Перекладав твори Т.Шевченка, Л.Українки та ін. укр. поетів. Держ. премія СРСР (1946). Обслуговує 48 в/з.

Антоненка І.Й. трудова діяльність пов'язана із шахтою ім. 1-го Травня РУ ім. Дзержинського. Після закінчення гірничопромислового уч-ща з 1932 працював коногоном. У середині 30-х серед перших у Кривбасі опанував підземний електровоз. Ударник перших п'ятирічок, стахановець. Уч. ВВВ. У 1945-1966 нач. внутрішахт. транспорту ш. "Комунар". Уч. відбудови шахти. Нагороджений орд. Трудового Червоного Прапора. Вичерпних біографіч. даних не виявлено.

Антоненко Іван Олексійович (12.8.1943, Кіровоград. обл.). Почес. гірник. Освіта середня. З 1966-1973 прохідник ш. ім. Артема. У 1973-1974 прохідник дільниці ш. "Ковдорська" Мурман. обл. У 1974-1991 прохідник ш. ім. Артема ШБУ № 1, з 1991 постачальник матеріалів, слюсар тр-ту "Кривбасшахтопроходка". Ініціатор швидкіс. проходок. Актив. раціоналізатор. Нагороджений орд. Леніна, Трудового Червоного Прапора, Трудової Слави 3 ст.

Антоничев Михайло Якович (1934, Ярослав. обл.). Гірнич. керівник. Зак. Томськ. політех. ін-т (1958). У 1958-1970 майстер, кер. групи, зав. лабораторією з-ду "Сибелектросталь". У 1971-1975 голов. технолог ін-ту "СибкольорметНДІпроект". У 1975-1978 зав. кафедрою збагач. Красноярськ. ін-ту кольор. металів. У 1978-1996 зав. лабораторією фіз.-хім. досліджень ін-ту "Механобрчормет". Канд. тех. наук (1971). Автор 79 праць, 9 свідоцтв з проблем збагач. руд.

Антонів вогонь, давня назва гангрени на Криворіжжі.

Антонівка, зимові сорти яблуні. Зустрічається на Криворіжжі. Плоди великі та середні, винокислі з характерним ароматом. Урожай 500 кг та більше з одного дерева.

Антонівка, невелике село засноване у середині XIX ст. поблизу сел. Гданцівка, на березі Інгульця. З кінця XIX ст. входило до скл. Мусіївської волості Херсон. обл. Назву дали вихідці з Болгарії, які заклали сади яблуневого сорту - антонівка. Із введенням Гданцівськ. чавуноливарн. з-ду у 1892 увійшло до скл. сел. Гданцівка. Тепер частина Ц.-Міськ. р-ну.

Антонівське родовище залізистих кварцитів розташоване за 2-4 км на півд. захід від центру Кр. Рогу. Географіч. координати $47^0 53^/$ - $47^0 54^/$ півн. широти, $33^0 19^/$ - $33^0 20^/$ схід. довготи. Являє півд. частину Криворізько-Кременчуцьк. руд. підзони. Ст. Кр. Ріг-Західний за 1 км від родовища. Виявлене у 20-х. Попередня розвідка проводилася у 1964-1965. У 70-х балансові запаси складали до 2 млрд. т руди. Приурочене до інтенсивної магніт. аномалії. Тарапако-Лихманівська синкліналь виступає у ролі рудоконтролюючої структури. Рудні тіла – пластоподібні. Пл. 1,2 км х 0,5 км. Належить до залізисто-

кремнистої формації. Вік 2100 млн. років. Склад – залізисті роговики, сланці. Вивчали геологи М.І. Веригін, Л.Г. Загоруйко, Г.М. Сумцова та ін.

Антонов Анатолій Павлович (1.10.1937, Одес. обл.). Засл. металург України (1974). Зак. школу майстрів (1965). У 1961-1987 сталевар, майстер мартен. цеху ком-ту "Криворіжсталь". Новатор виробництва. Почес. металург СРСР (1973). Переможець змагань. Ударник п'ятирічок. Ініціатор труд. починів. Вів активну громадську діяльність. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора, "Знак Пошани".

Антонов Андрій Юрійович (26.2.1960, Кр. Ріг). Проф. (1999). Д.Т.Н. (1996). Зак. КГРІ (1982). З 1984 інж., наук. співробітник ін-ту "Механобрчормет". Проф. кафедри Криворізьк. економіч. ін-ту. Вивчає проблеми ресурсозберігаючої технології вибухової рудопідготовки заліз. кварцитів на глибоких кар'єрах. Винахідник. Прем. ім. Комсомолу Кривбасу. Уч. галузевих конференцій. Автор 90 наук. праць.

Антонов Григорій Сергійович (23.01.1900, Тульська обл. – 17.12.1974, Одеса). Герой Рад. Союзу (22.2.1944). Освіта середня. В арм. з 1919. Уч. гром. війни, боїв на Хасані, рад.-фін. війни (1939 – 1940), ВВВ з червня 1941. Під час форсування Дніпра і осінніх 1943 боїв на Криворіжжі ком-р 182 гв. СП 62 гв. СД. В арм. до 1952. Нагородж. орд. Леніна (2), Червоного Прапора (2).

Антонов Олександр Васильович (29.6.1920, Смоленська обл. – 17.6.2001, Кр. Ріг). Військ. діяч. Зак. Харків. військ. авіауч-ще. В арм. з 1938. Уч. ВВВ. З 1961 майор запасу. У 1961-1982 працював у відділі кадрів тр-тів "Криворіжаглобуд", "Криворіжіндустрбуд". У 1987 перший голова Довг. організації ветеранів. Нагородж. орд. "Знак Пошани".

Антонов Опанас Олександрович (3.10.1929, Казахстан). Гірнич. керівник. Зак. Дніпропетров. гірнич. ін-т (1954). У 1954-1965 маркшейдер, голов. інж. ш. "Гігант" РУ ім. Дзержинського. У 1963-1971 нач. ш. "Жовтнева", голов. інж. РУ, у 1971-1982 директор РУ ім. Комінтерну. У 1982-1986 на дільниці ш. "Жовтнева", з 1986 очолює штаб цивільн. оборони РУ ім. Комінтерну/ШУ "Жовтневе". Керував процесом видобутку, впровадженням нових технологій. Нагородж. орд. "Знак Пошани", Грамотою Президії Верх. Ради України, знак. "Шахтарська слава" 1-3 ст.

Антонова скеля, народ. назва географіч. об'єкта у вигляді виходу гранітів на поверхню на березі р. Інгулець у межах с. Лозуватка. Назва походить від власного імені.

Антонова-Овсієнка, вулиця житломасиву Коломойцеве (народні назви "Собачівка", "Бурі вуглі") Терн. р-ну закладена у дореволюційні часи на лівому березі р. Саксагань як гірниче селище. Розвитку і формування набула у 30, 50-60-х. До 1975 мала назву вулиця Леніна. Довж. 1 тис. м, ширина 8-9 м. Має 35 приват. будинків, де проживає 128 чол. Вкрита асфальтом. Названа на честь уч. рев. подій Антонова-Овсієнка Володимира Олександровича (21.3.1883, Чернігів – 1938). Проф. революціонер, у рев. русі з 1903. Організатор штурму Зимового палацу. Уч. гром. війни. Нарком військ. справ України. Жорстоко придушив селянський виступ на Тамбовщині. Згодом на дипломатичній роботі. Загинув під час сталінських репресій. Обслуговує 78 в/з.

Антон-перезимник, день 30 січня. Якщо цей день був теплим, то потім знову наставали суворі морози.

Антопольський Борис Хаймович (28.4.1927, Саратов). Засл. будівельник України (1997). Зак. Саратов. автошлях. ін-т (1950). З 1950 на будовах Кривбасу. Працював майстром, інж., виконробом, заст. нач. ком-ту "Кривбасбуд", заст. керуючого тр-том "Криворіжбуд". Умілий організатор виробництва. Керував будівництвом і реконструкцією домен КМК. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора, "Знак Пошани".

Анточ Валентин Григорович (1941, Молдавія). Відом. будівельник. Зак. КГРІ. Ветеран тр-ту "Криворіжжитлобуд". Працював майстром, ст. виконробом БУ "Житлобуд". Керував будівництвом багатьох об'єктів Кривбасу. Колектив успішно виконував виробничі завдання. Наставник. Відзначився на будівництві ДП-9. Нагородж. орд. "Знак Пошани".

"Антошка", журнал для дітей заснован. у лист. 2000 С.В. Балабановим. Виходить щомісяця тиражем 3 тис. екз.

Антресоль (антресолі) (франц. Entresol), верхній напівповерх будинку (в особняках XVIII-XIX ст.). Зараз на Криворіжжі будуються житлові будинки з А.

Антропов-Естрюн Север'ян Олександрович (24.1.1905, Київ - ?) Засл. артист України (1955). Зак. Ленінград. театр. уч-ще (1928). На сцені з 1925. У 1928-1955 у театрах Ленінграда, Сухумі, Краснодара. У 1955-1965 провідний актор Криворізьк. театру. З 1965 жив в Івано-Франківську. Голов. ролі Кошкін ("Любов Ярова" К. Греньова), Хомутов ("Вогняний міст" Б. Романова), Жухрай ("Як гартувалася сталь" М. Островського). Поставив спектаклі "Чайка" А. Чехова, "Варвари" М. Горького, "Сильні духом" Д. Медведєва, "За тих, хто в морі" Б. Лавреньова. Нагородж. орд. "Знак Пошани".

Антропогенез, зміна природних ландшафтів під впливом людської діяльності (антропогенних факторів), що супроводжується появою на місці природних ландшафтів антропогенних. На Криворіжжі – відвали, кар'єри.

Антропогенна рослинність, сукупність рослинних угрупувань, що їх створює або змінює своєю діяльністю людина.

Антропогенний вплив, зміни, викликані діяльністю людини, складу й режиму атмосфери, річок, водоймищ внаслідок забруднення складу і структури екосистем, повне руйнування багатьох з них, знищення продуктів еволюції – багатьох видів тварин і рослин. У Кр. Розі А.в. призвів до незворотних змін в довкіллі. У процесі видобутку і переробки залізорудної сировини, скидання відходів збагачення в атмосферу та водойми протягом року потрапляє 1 млн. 200 тис. тонн різних шкідливих пром. викидів – пил, окис вуглецю, сірководень, феноли тощо, концентрація яких в 3-22 рази перевищує гранично допустимі норми.

Антропогенний рельєф створений людиною, внаслідок видобування корисних копалин, їх переробки та складування відходів. На території Криворіжжя розробки корисних копалин відомі здавна, але широкого розвитку А.р. набув з 1881р., після початку широкомасштабного видобування залізних руд. Основними формами А.р. є кар'єри, відвали та провали. Кар'єри представлені: за будовою – прості і складні (терасовані); за глибиною – неглибокі (до 50 м глибини), середні (50-100 м), глибокі (150-250 м); за формою – округлі, видовжені, серцеподібні, яйцеподібні, овальні, неправильні; за місцеположенням – рівнинні, схилові, вододільні, вододільно-схилові, присхилові; за замкненістю – замкнені і відкриті; за добувною сировиною – залізорудні (найбільші), гранітні, піщані, глинисті, суглинкові, вапнякові. Найдовшим є Ганнівський кар'єр (4,32 км) і № 1 ЦГЗК (4,03 км), найглибшим Першотравневий (365 м), найширшим Першотравневий (2,47 км) і ПівдГЗК (2,38 км). Провальний рельєф сформувався на місці обвалених верхніх підземних горизонтів шахт рудників. Представлений 2-ма зонами – провалля і зрушення. Основу провальних зон складають провальні поля і ділянки, що їх розділяють. Провальні поля складаються з воронок, улоговин, каньйонів, схилів, які ускладнені зсувними, обривистими, обвальними і осипними схилами. У зоні зрушення (розташовані на захід від проваль) розвинуті тріщини і тераси відсідання. Відвали – горби, що формуються з супутніх добувних порід і відходів переробки залізних руд. За будовою представлені простими (гребеневидно-пасмові, терикони, притулені насипні, одноярусні платоподібні) та складними (багатоярусні платоподібні, сегментно-ярусні платоподібні). За висотою – низькі (до 20 м), середні (20-50 м), високі (50-100 м), надвисокі (понад 100 м) відвали; за розмірами – дуже малі (площа менше 50 га), малі (50-100 га), середні (100-300 га), великі (300-800 га), надвеликі (понад 800 га); за об'ємом – дуже малі (до 50 млн. мі заскладованої речовини), малі (50-100 млн. мі), середні (100-200 млн. мі), великі (200-400 млн. мі), надвеликі (понад 400 млн. мі); за формою в плані – видовжені, округлі, грушоподібні, лопатеві, неправильні, деревоподібні, квадратоподібні; за гідрологічними умовами – сухопородні і гідровідвали (хвостосховища); за місцезнаходженням – вододільні, схилові, балочні, провальні, кар'єрні, долинні; за заскладованою сировиною – скельні, піщані, глинисті, змішаного характеру. Відвали за морфометрією є аналогами гір.

До форм А.р. також належать – траншеї, виїмки, канали, кургани, насипні поверхні, ями під фундаменти будівель тощо.

Антропогенні ландшафти Кривбасу розподіляються на *промислові* з гірничо-промисловими (кар'єрними, відвальними, провальними) та фабрично-заводськими (гірничо-металургійними, машинобудівними, гірничо-будівними, хімічними, харчовими, легкопромисловими, деревообробними) геосистемами, *селитебні* з житловими та нежитловими (кладовищні, курганні) ландшафтами, *сільськогосподарські* з городними, садовими, пасовищними, дачними і польовими геосистемами, *водогосподарські* (водосховищні, ставкові), каналовими та відстійниковими ландшафтами, *транспортні* з залізничними, автомобільними, авіаційними, пішохідними, водопровідними, продуктопровідними, електропровідними геосистемами, *рекреаційні* з лікувальними, спортивними, туристичними і лісопарковими ландшафтами, *лісогосподарські* з лісосмужними, лісокультурними і лісорозсадниковими геосистемами, *белігеративні* з польовими і казарменними, *обслуговуючі* з торговельними, науково-навчально-виховними, побутовими і управлінськими ландшафтами, *пустищні* з постпромисловими, смітниковими, постселитебними, воднопустищними і постсільськогосподарськими геосистемами, *природоохоронні* з заказниками, пам'ятками природи, ботанічними садами, масивами садово-паркового мистецтва. Найбільш розповсюдженою групою ландшафтів є сільськогосподарські. Вони займають 61,2% площі регіону. За ними стоять селитебні – 13,1%, промислові – 11,5%, водогосподарські – 8,1%, лісогосподарські – 3,5%, транспортні – 2,0%. В межах м. Кр. Рогу ці цифри змінюються так: селитебні – 34,1%, промислові – 31,9%, водогосподарські – 4,1%, лісогосподарські – 3,5%, транспортні – 15,0%, сільськогосподарські – 3,0%. Таким чином, Кривбас відзначається високим рівнем різноманіття антропогенних ландшафтів.

Антропогеновий (антропоген) період (від. грец. народження і людина), останній період кайнозойської ери. Вік від 0,6-0,8 до 2,5-3,5 млн. років. Відбулося охолодження Землі. Період виникнення людини, формування сучас. рельєфу, формування геологіч. відкладень, зокрема, у Кривбасі. Відбувалося формування флори і фауни Криворіжжя, основ його сучас. рельєфу.

Антропоморфний, предмет, що має або нагадує своєю формою людське тіло.

Антуріум (Anthurium), рід родини ароїдних, що обслуговує більш як 800 видів. Епіфіти, наземні трави та ліани, поширені в тропіках Нового Світу. Серед них багато красивоквітуючих видів, що використовуються для оранжування букетів. Особливої декоративності рослинам надають не квіти, які дуже дрібні і збрані у прямостояче суцвіття-початок, а яскраві листки-покривала, що оточують суцвіття і є блискучо-червоного, оранжевого, білого забарвлення. Найбільш поширені А. Андре, А. Шерцера. Використовуються і декоративно-листяні види – А. Бейкера, А. Гукера, А. кришталевий. Перспективні для фітодизайну оранжерейні рослини.

Анучін Дмитро Миколайович (8.9.1843, Петербург – 4.6.1923, Москва). Відом. географ, археолог. Зак. Моск. ун-т (1867). Чл. Рос. акад. наук (1896). Консультував укладення карт Криворіжжя 80-х XIX ст.

Анцибал, лайливе слово на адресу турок, татар, на зразок бусурман за часів козаччини на Криворіжжі.

АОМ (аналогова обчислювальна машина) широко застосовувалася в обчислювальних центрах підприємств Криворіжжя до введення комп'ютерів.

Апайка, 1. Козача назва жінки-татарки. **2.** Батіг. Побутувало на Криворіжжі у давні часи.

Апальков Іван Тихонович (1924). Новатор виробництва. Освіта середня. Уч. ВВВ з лип. 1943 у скл. 479 гв. мін. полку. Працював водієм автобази № 17. Переможець змагань, ударник п'ятирічок. Наставник. Нагороджений орд. Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1 ст., Трудового Червоного Прапора, Червоної Зірки.

Апаракін Роман Дмитрович (1902 – початок 80-х, Кр. Ріг). Пром. керівник. Освіта середня. У гірнич. промисловості працював з кінця 20-х. Перший директор Центр.

рудорем. з-ду. Сформував колектив, заклав основу мат. бази. Умілий керівник виробництва. Нагороджж. орд. Трудового Червоного Прапора.

Апарат (від лат. apparatus – устаткування), **1.** Прилад, техн. пристрій, пристосування (телефон, сатуратор); **2.** Сукупність закладів, організацій, які обслуговують якусь із галузей управління, господарства та ін. (напр., держ. А); **3.** Сукупність працівників якогось закладу, організації, співпрацівників, які забезпечують функціонування виборного органу, його роботу (напр., А. міськвиконкому); **4.** Примітки допоміжні матеріали до наукової праці, друкованого видання (критичний А., науково-дослідний А.); **5.** Сукупність органів людини, тварини або рослини, які виконують якусь особливу функцію організму (травний А., дихальний А.).

Апаратура дистанційного управління рудничними електровозами створена науковцями КГРІ під керівництвом О.М. Сінчука. Забезпечує певний термін завантаження составів. Впроваджена на шахтах Кривбасу.

Апатит (від грец. – обман), мінерал класу фосфатів. Блиск скляний. Колір безбарвний, білий, жовтий. У Кривбасі досліджувався геологами П.М. Каніболоцьким, Ю.Г.Гершойгом, Я.М. Бєлєвцевим. Вони відзначали, що А. є одним з найбільш звичайних акцесорних мінералів залізистих порід і руд з незначним утриманням А.

"Апельсиновий аромат", напій сильно газований, безалкогольний , розроблен. технологами концерну "Надєжда" у 1989. Склад: очищена вода, аспартам, лимонна кислота, бензоат натрію, ароматична основа "Оранж", діоксид вуглецю. Рекомендується як низькокалорійний напій. Протипоказання – не рекомендується вживати хворим на фенілкетонурію. Енергетична цінність – 0,6 ккал/100 куб. см. Гідно представляє криворізьку марку.

Апі, скіфська богиня, яка животворить землю.

Апітерапія (від лат. – apis – бджола та терапія), вживання бджолиної отрути та її препаратів з лікувальною метою (при радикулітах, артритах, міозитах, алергічних та ін. захворюваннях).

"Апітонік", природний продукт із бджолиного обніжжя квіткового пилку, технологію якого вперше в Україні розробили у 1999 спеціалісти криворізьк. підприємства "Плазіс ЄМ". В основі використання можливостей квіткового пилку. На основі "А". можна виготовляти креми, мазі, ліки. Сприяє швидкому відновленню функції головного мозку, протидії передчасному старінню, розвитку атеросклерозу, пухлин. Представляє марку криворізьк. товарів.

Аплікація (від лат. Applicatio – прикладання), створення художніх зображень наклеюванням, нашиванням на тканину, папір, картон різнокольорових шматочків паперу, тканини, соломки, листя та ін. матеріалів. Таким чином робиться зображення сюжету, узору. У жанрі А. працюють деякі криворізькі художники, зокрема, М. Раджабов. А також поширена як вид занять у криворізьких дошкільних закладах та школах.

Апорт, ранньозимовий сорт яблуні. Поширений на Криворіжжі. Плоди великі, виносолодкі, з приємною кислинкою. Урожай 200-400 кг з одного дерева.

"Апостол", підпільна організація діяла у Кр. Розі у 1919-1920. Створена братом отамана Григор'єва. Готувала теракти, мала склади зі зброєю. Виступала за заборону громадськ. організації, мітингів, партій. Припинила діяльність з арештом ватажків.

Апостола Євангеліста Іоанна Богослова храм Укр. православної церкви Моск. патріархату відкрит. у с. Грузьке у лют. 1996 за ініціативою В.В. Плахоти, В.М. Плахоти, К.П. Цицик, О.І. Собченка за підтримкою сільськ. громади. Розташован. у пристосованому приміщенні . Відвідують віруючі сіл Грузьке, Новолозуватки, Тернівки та ін. Богослужіння відбуваються у святкові дні.

Апостоловсько-Нікопольський фронт діяв у квіт.-червні 1919 і вів боротьбу проти отамана Григор'єва. Театр бойових дій цього оперативного формування проходив територією Криворіжжя. У скл. фронту діяв 1-й Криворізьк. комуністичний полк.

Апотропій (від грец. відвертаючий лихо, "амулет", "оберіг"), в археології та етнографії назва предметів та зображень, яким приписувалася магічна сила, властивість відганяти злих духів. Знаходили криворізькі археологи на розкопках.

Апполон (Parnassius apollo) – денний метелик родини парусникових. Розмах крил 70-90 мм. Поширен. в Європі, в т.ч. і в Україні – в Карпатах та Київ. обл., Поліссі, Криворіжжі. Літає в червні-липні. Нешкідливий.

Апрош, назва рову, траншеї, окопу у давні часи на Криворіжжі.

Апсида (від грец. hapsis, род. hapsidos – свод), виступ будови, напівкруглий, гранчастий або прямокутний у плані, перекритий напівкуполом або зімкнутий напівсклепінням. З'явилося у християнськ. базиліках, у християнськ. храмах – алтарний виступ у Спасо-Преображенськ. соборі, "Колізей" у міськвиконкомі, криворізьк. цирк.

Аптека (від грец. – кольори), мед. заклад, де виготовляють ліки, реалізують їх. Існують окремо і у скл. поліклінік. У давні часи роль А. брали на себе знахарі, цілителі. У Кр. Розі у 1914 існувало 2 аптеки, 8 аптечних магазинів, діяв хіміко-біологіч. кабінет. Працювало 2 фармацевти. У 1921 діяло 7 аптек. У трав. 1923 організоване окружне аптекоуправління. У 1933 існувало 50, у 1941 – 20 аптек. У 1962 діяло 25 міських, 18 сільських, 2 аптечні пункти, склад, об'єднані в аптекоуправління. У 1990 працювало 76 аптек. Станом на 2001 діяло 108 аптек, 175 аптеч. кіосків.

Аптечна, вулиця розташована у житломасиві Вербове Жовт. р-ну. Закладена у 20-х. Розвитку набула у 50-70-х. Довж. 500 м, ширина 7 м. Має 38 будинків. Вкрита асфальтом, багата на зелені насадження. Розташована СШ. Обслуговує 40 в/з.

Араба, козача назва виду брички, завезеної з Туреччини, згодом цей вираз трансформувався в "гарба", "трабарка". Побутував на сільськ. Криворіжжі.

Арабаджі Федір Костянтинович (26.6.1927, Молдавія). Засл. гірник України (1976). Освіта н/середня. У 1949-1958 прохідник тр-ту "Донецькшахтобуд". З 1959 прохідник ШПУ № 2 тр-ту "Кривбасшахтопроходка". Наставник, раціоналізатор. Володів всіма професіями гірника. План перевиконував на 129%. Нагородж. знак. "Шахтарська слава" 1-3 ст.

Арабеска, європейська назва орнаменту, що виник у мистецтві мусульманських держав. Побудований за принципом безкінцевого розвитку іритмічного повтору геометричного, рослинного або епіграфічного мотивів. Відрізняється ритмічним наслоєнням однорідних форм, що складає враження насиченого узору. На Криворіжжі використовується для оформлення внутрішніх інтер'єрів будівель. Вважається, що в наші краї А. завезені татарами.

Арагоніт (за місцем знаходж. в Арагоні), мінерал класу карбонатів. Блиск скляний, колір сніжно-білий, жовтувато-білий. Геологи знаходили в кар'єрі ПівдГЗК. Вивчали Ю.Г. Гершойг, П.М. Каніболоцький.

Аралія маньчжурська (Aralia mandshurica), дерево родини аралієвих. Батьківщина – Дал. Схід, Корейський п-в, Півн.-Схід. Китай. Листопадне дерево до 12 м заввишки, але звичайно 1,5-3 м, зі стовбуром, покритим численними міцними шипами. Листки двічі-, рідше тричіперисті до 1 м довжиною. Стрижень листка і черешок шипуваті, суцвіття – волоть, до 45 см довжиною, квіти білі. Плоди синьо-чорні. Цвіте VII-VIII, IX. В культурі України з кінця XIX ст. Цінна лікарська рослина. Препарати поліпшують загальний стан хворих, стимулюють обмін речовин, покращують апетит, підвищують розумову і фізичну працездатність, використовуються як реабілітаційний засіб після тяжких хронічних та інфекційних захворювань. У Криворізьк. ботсаду з 1980.

Аральська, вулиця у житломасиві ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну. Забудова почалася у 1959. До груд. 1975 мала назву 1-го Алма-Атинського провулку. Довж. 300 м. Має 16 приват. будинків. Названа на честь Аральського моря. Обслуговує 34 в/з.

Арап, темношкіра або смаглява людина в давнину на Криворіжжі.

Арапник, вид батога, нагайки за часів козаччини на Криворіжжі.

Араратська, вулиця розташована у житломасиві Бажанове Жовт. р-ну. Закладена у 20-х. Розвитку набула у 30, 50-60-х. До 1975 мала назву провулок 1-й Кисловодський. Довж. 600 м, ширина 7 м. Має 9 будинків. Багата на зелені насадження. Названа на честь гори Арарат на Вірменському надгор'ї у Туреччині. Обслуговує 31 в/з.

Арахіс (Araxis), рід рослин родини бобових. Батьківщина – Центр. Америка. Вид А. підземний – однорічна трав'яниста рослина. Стебло витке, 25-40 см. Листки опушені, прямостоячі. Квіти білі, жовті або жовто-оранжеві, в пазушних китицях. Віночок п'ятипелюстковий метелик. Плодоносні квітки розміщені в нижній частині стебла та під землею, а у верхній частині – безплідні. Після запліднення всі елементи квітки відмирають, а плодоніжка із зав'яззю починає рости, повертається вниз і заглиблюється в землю, там і зав'язуються одно-, тринасінні плоди коконоподібної форми. Цвіте VI-IX. В Україні культивують як високобілкову харчову рослину.

Арахнологія, галузь зоології, що вивчає павукоподібних. Дані А. є науковою основою заходів для захисту від шкідливих і використання корисних видів. Розділом А. є акарологія.

Арбалет (франц. Arbalete), метальна зброя. Завезена в Україну запорозькими козаками. На Криворіжжі А. називали самостріл.

Арболіт (від лат. Arbor – дерево та грец. Litnos – камінь), різновид легкого бетону. Виготовляється із суміші органічних наповнювачів (подріблених відходів деревини, очерету тощо) і мінерального в'яжучого (як правило, нортланд-цементу). Стіновий матеріал малоповерхових будівель. Використовується у будівництві на Криворіжжі.

Арбузов Олексій Миколайович (26.5.1908, Москва – 1986, там же). Рос. драматург. Держ. прем. (1980). П'єси "Таня" (1939) у 1955, "Іркутська історія" (1959) у 1960 поставлені на сцені міськ. театру ім. Т.Г. Шевченка.

Аргасові кліщі, аргазиди (Argasidae), родина кліщів. Довжина тіла від 3 до 30 мм. Бл. 100 видів. Поширен. переважно в країнах з теплим кліматом; в Україні – 17 видів. Живляться кров'ю наземних хребетних і людини. Багато видів А.к. є переносниками захворювань (кліщового поворотного тифу та ін.).

Аргати (тюрк.), робітники у запорізьких зимівниках XVI-XVIII ст. Наймалися старшиною і багатіями для ведення господарства. Окремі А. виростали до управителів і розпорядників.

Аргунов Георгій Михайлович (16.4.1965, Кр. Ріг). Фотохудожник. Освіта вища. У 1986-1988 фотокор. газ. "Червоний гірник". У 1988-2001 фотограф галереї "АРТ-маркетинг" композиції "Важкий рок", видавництва "АРТ-прес". У 2001 фотокор. газ. "Червоний гірник". Диплом виставки "Заколот-91" (Москва, 1991), книгоілюстратор. Брав участь у випуску дисків О.Малініна, В.Леонтьєва та ін.

Аргунових, вулиця розташована у центр. частині Ц.-Міськ. р-ну. Закладена на початку 1900-х. До 1975 мала назву провулок 4-й Глінки. Довж. 450 м, ширина 6 м. Вкрита відсівом, багата на зелені насадження. Названа на честь рос. живописців Аргунова Івана Петровича (1729-1802), автора репрезентативних парадних та камерних портретів, та Аргунова Івана Івановича (1771-1829), син Івана Петровича. Творчість пов'язана з традиціями класицизму. Обслуговує 99 в/з.

Арден, порода коней, що була поширена на Криворіжжі з давніх часів.

Ареал, місцевість поширення виду або іншої систематичної групи тварин чи рослин, а також угруповань організмів. А. характеризує простір поширення корисних копалин, мов, діалектів тощо.

"Арена", готелю сквер закладен. у 1969. Пл. 1, 23 га. Межує з пр. Металургів і вул. Костенка. Обладнаний клумбами, пішохід. доріжками, місцями відпочинку, дитяч. майданчиком. Багатий рослинністю, серед дерев – липа, клен, береза, ялина. Розташован. у Дзерж. р-ні.

"Арена", готель відкрит. у берез. 1969. Має 3 поверхи, 74 номерів, ресторан, бар. В основному проживають артисти цирку. Розташован. по вул. Косіора Дзерж. р-ну.

"Арена", народний цирковий колектив діє в ПК металургів і вважається нащадком цирк. студії "Романтик", створен. у 1957 за ініціативою Т.А. Горяйнова. У 1967 одержав звання народного. Лауреат Всесоюз. фестивалю цирк. мистецтва (1967). Почес. Грамота Президії Верх. Ради України.

Арешкович Василь Данилович (1912-1996, Київ). Засл. будівельник України. Зак. Дніпропетров. інж.-буд. ін-т (1935). У 1929-1935 коваль, майстер, конструктор Дніпропетров. машинобуд. з-ду. У 1935-1941 інж. , керуючий тр-том "Дзержинськбуд". Після війни працював у тр-ті "Криворіжбуд". У 1963-1967 заст. міністра, у 1967-1981 міністр Промбудівництва України. Нагороджений орд. Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, "Знак Пошани".

Арзамаська, вулиця житломасиву ім. К.Лібкнехта Сакс. р-ну закладена у 20-х сім'ями гірників РУ ім. К.Лібкнехта. Розвитку набула у 50-60-х. Довж. 634,5 м, ширина 3 м. Має 47 приват. будинків, де проживає 112 чол. Багата на зелені насадження. Газифікована, вкрита відсівом. Обслуговує 11 в/з. Названа на честь м. Арзамас Нижньоновгородськ. обл. Росії на р. Теші. Виникло у 1578. Населення більше 100 тис. чол. Промисловий і культурний центр Поволжя.

Арибал (від лат. - Aryballos), древньогрецька туалетна посудина для ароматичних масел округлої форми, з вузьким горлом, покрита розписом. Фрагменти знайдені при розкопках на Криворіжжі.

Аристотеля, вулиця житломасиву Веселі Терни (народна назва Новопавлівськ) Терн. р-ну закладена у 30-х як гірниче селище. Розвитку набула у 50-х. До 1975 мала назву провулок Артема. Довж. 900 м. Має 38 приват. будинків, де проживає 128 чол. Вкрита відсівом, багата на зелені насадження. Названа на честь давньогрецького філософа Аристотеля (384-322 до н.е.). Засновник наукової школи. Обслуговує 90 в/з.

Арифмометр (від грец. Arithmos – число і метр), настільна механічна рахувальна машина для виконання арифметичних операцій, в якій установка чисел і приведення механізму в дію приводилось вручну. А. були поширені на Криворіжжі до поч. 70-х XX ст. Витіснені калькуляторами.

Аришкович Ігор Васильович (1939, Миколаїв). Держ. керівник. Зак. Дніпропетров. буд. ін-т (1960). У 1960-1969 голов. технолог тр-ту "Криворіжбуд". Один із організаторів спецуправління "Стальмонтаж". Згодом міністр промислового будівництва України.

Арії, один з народів носій діалектів індоіран. мов IV тис. до н.е. греко-вірмено-арійська, слов'яно-балто-германська та ін. Складав населення Півд. Причорномор'я. З початком III ст. до н.е. почався процес розселення обширними територіями. На Криворіжжі представлені ямною і катакомбною культурами. Характерна особливість їх "повноправ'я" на відміну від поневолених народів.

Арістова, вулиця розташована у захід. частині Довг. р-ну. Закладена у 20-х. Розвитку набула у 30, 50-60-х. До 1975 мала назву вулиця 3-я Сизранська. Довж. 304 м, ширина 9 м. Має 18 приват. будинків, де проживає 41 чол. Вкрита асфальтом, багата на зелені насадження. Названа на честь рос. актора і режисера Арістова Василя Михайловича (29.1.1898, Москва – 9.5.1962, Харків). Народ. арт. України (1946). Ролі: Безсеменов ("Міщани" М.Горького), Петерсен ("Під золотим орлом", Галана), Горлов ("Фронт" Корнійчука). Спектаклі: Бронепоїзд "14-69" В.Іванова (1951), "Учень диявола" Б.Шоу (1958). Обслуговує Залізничний в/з.

Арка (від лат. Arcus – дуга), криволінійне перекриття отвору в стіні або простору між двома опорами (стовпами, колонами). А. є в багатьох будівлях та спорудах Криворіжжя.

Аркалик (тюркськ.), деталь кінської упряжі – черезсідельник у давні часи на Криворіжжі.

Арконда Сесар Муньйос (9.12.1898, Іспанія – 10.3.1964, Москва). Ісп. письменник. Уч. гром. війни в Іспанії. З 1939 – в СРСР. Романи "Бідняки проти багатіїв" (1932), " Ріка Тихо" (1938), перекладав Т.Г. Шевченка. У 1962 на замовлення газ. "Червоний гірник" написав нарис про Ген. секретаря ЦК КПІ Х. Діаса ("ЧГ", 23.3.1962).

Арктична, вулиця житломасиву Карнаватка Ц.-Міськ. р-ну закладена у 1950. Розвитку набула у 50 – 60-х. До 1975 розподілялася на провулки 2, 3-й Брянські. Довж. 718 м, ширина 4,8 м. Пл. 3,4 тис. кв. м. Тротуар з 1970. Має 65 приват. будинків. Обслуговує 72 в/з.

"Арлекін", театр. студія створена у 1974 за ініціативою Л.М. Мотрюк при Палаці дитячої та юнацьк. творчості ім. Ю.О. Гагаріна. Відвідує 40 чол. Переможець театр. оглядів "Маски" (Кр. Ріг, 1998), "Повір у себе" (Одеса, 1998) та ін.

"Арлекін", циркова студія створена у 1982 у скл. ПК ім. Артема. Відвідують 20 чол. У програмі циркові номери. Переможець фестивалів і конкурсів. Керівник Л.А. Борисова.

"Арлекін", цирковий колектив ПК ПівдГЗК створен. у берез. 1991. Керівник Г.Ф. Горяйнова. Уч. фестивалів "Ранкова зірка", "Срібне джерельце", "Кришталева квітка", "Україно моя", "Молодий цирк України". З 1995 – народний. Уч. новорічних вистав. Гастролював у Скадовську, селах Широківськ. р-ну.

Армавірська, вулиця житломасиву ЦГЗК (44 кв.) Жовт. р-ну закладена у кінці 40-х. Розвитку набула у 50-60-х. Довж. 1,1 тис. м, ширина 9 м. Має 31 багатоповерх. будинок, де проживає 3 800 чол. Розташовані 2 школи, диткомбінат, 4 магазини. Вкрита асфальтом, багата на зелені насадження. Названа на честь міста Армавір Краснодар. краю (Росія). Обслуговує 53 в/з.

Армата (істор.), скорочена назва артилерії за часів козацтва на Криворіжжі.

Арматура (від лат. – спорядження), елементи для залізобетонних конструкцій. Широко використовується у будівельній індустрії. Один з видів прокату КМК.

Арматура фонтанна на тиск 70 мПа розроблена спеціалістами ВАТ "Констар" разом із фірмою "ІФ ЕЛТЕРМ" у 90-х. Призначена для герметизації гирла нафтових і газових свердловин, регулювання їх роботи. Гідно представляє криворізьку марку.

Армашова Ганна Федорівна (3.2.1910, Кіровоград. обл. – серп. 1981, Кр. Ріг). Герой Соц. Праці (1960). Освіта н/середня. Видатний будівельник. Ударник перших п’ятирічок. Уч. будівництва КМЗ. Стахановка 30-х. Вся трудова діяльність пов’язана з тр-том "Криворіжбуд". Актив. учасник відбудови. У 1947-1965 вантажниця, бригадир бетонників БУ "Залізобетон-2". Особливо відзначилася на спорудженні стану-250, конверторів КМЗ, аглофабрики ПівдГЗК, ДП-5. Ініціатор труд. починів. Наставниця. Громадський діяч. Уч. ВДНГ. Серед перших впровадила рухливу опалубку, зварні армокаркаси, вібролотки, які успішно використовувалися на будівництві ДП-6, 7, блюмінгу-2, стану-300. У жовт. 1968 підписала звернення ветеранів праці України до молоді. Нагородж. орд. Леніна.

Армреслінг, боротьба на руках (зап’ястях), міська федерація створена у 1995 за ініціативою І.М. Мойсєєва. Діють 2 секції, які відвідують до 50 чол. Працюють 2 тренери. Серед вихованців мсмк О.Семиренко, мс Р.Антонюк. Як вид боротьби виник у 1967 в м. Потаума (США). У 1989 С.Рахманов заснував укр. секцію. З 1994 проводяться чемпіонати України.

Армування (від лат. armo – озброюю, зміцнюю), посилення матеріалу або конструкції елементами (арматурою) з іншого найбільш тривкого матеріалу (напр., металічною сіткою, прутом, дротом). Застосовують на Криворіжжі при виготовленні залізобетонних та кам’яних конструкцій та ін.

Арнаутов Віктор Мусійович (10.1.1919, Миколаїв. обл. - 1968, Кр. Ріг). Засл. гірник України (1958). Освіта середня. Один з кращих прохідників Кривбасу. У 1944-1968 прохідник, бригадир прохідницької бригади ВКБ РУ ім. К.Лібкнехта. 9 травня 1959 встановив рекорд Кривбасу, пройшов 315 м штреку одним забоєм. Ініціатор труд. починів, переможець змагань. Наставник, створив школу передового досвіду. Нагородж. знак. "Шахтарська слава" 1-3 ст.

"Аромат полуниці", сильно газований безалкогольний напій, розорблен. технологами концерну "Надєжда" у 1989. Склад: очищена вода, лимонна кислота, бензоат натрію, ароматична основа "Полуниця", діоксид вуглецю, аспартам. Рекомендується як низькокалорійний напій. Протипоказання – не рекомендується вживати хворим на

фенілкетонурію. Енергетична цінність 0,6 ккал/100 куб. см. Гідно представляє криворізьку марку.

"Аромат червоної груші", напій сильно газований, безалкогольний, розроблен. технологами концерну "Надєжда" у 1989. Склад: очищена вода, аспартам, лимонна кислота, бензоат натрію, ароматична основа "Червона груша", діоксид вуглецю., вітамін С. Рекомендується як низькокалорійний напій. Протипоказання – не рекомендується хворим на фенілкетонурію. Енергетична цінність – 0,6 ккал/100 куб. см. Гідно представляє криворізьку марку.

Аронія, горобина чорноплідна (Aronia melanocarpa), рослина родини розових. Батьківщина – Півн. Америка. Кущ заввишки 2-2,5 м, спочатку компактний, потім розлогий. Листки прості, широкоовальні з гострою верхівкою, пильчасті, знизу гладенькі, яскраво-зелені, восени червоні. Суцвіття – щиток. Квітки двостатеві, дрібні, білі. Цвіте V-VI. Плоди округлі чорні або чорно-пурпурові з сизим нальотом, масою 1-1,5 г, плодоносить VIII-IX. Світлолюбна, досить зимостійка, вологолюбна, невибаглива до грунтів. Розмножується насінням, живцями, відсадками. Цінна лікарська, плодово-ягідна і декоративна культура. Плоди містять 4,5-9,5% цукру, 2,5% пектинових речовин, вітаміни, мікроелементи (йод – 5-6 мкг / 100 г). Рослина має гіпотензивні, спазмолітичні, протизапальні, капілярозміцнюючі, сечо- й жовчогінні властивості.

Арсена, вулиця Терн. р-ну закладена у дореволюційні часи як гірниче селище. Розташована на захід від Першотравневого кар'єру. Розвитку набула у 30 - 50-х. До 1975 мала назву вулиця Перемоги. Довж. 450 м, ширина 7 м. Має 16 приват. будинків, де проживає 46 чол. Вкрита асфальтом. Багата на зелені насадження. Названа на честь нац. героя грузинськ. народу Арсена Одзелашвілі (? – 1843). Керівник селянськ. руху в Грузії. Герой епосу "Пісня про Арсена". Обслуговує 78 в/з.

"Арсенал", дискоклуб ПК ПівдГЗК створен. у 1979. Пропагує музич. твори різних жанрів. Дав поштовх до розвитку дискотечного руху в Інгулецьк. р-ні. Керівник Г.Л. Лошатинський. Уч. фестивалів дискоклубів у Києві, Дніпропетровську, Луганську, Сумах та ін. Серед кращих програм "Сталеве серце", "Руда і люди", "Пісні на "біс". Лауреат обл. оглядів (1981, 1984), дипломант республікан. конкурсів (1986, 1987).

Арсенівський млин, існував у с. Недайвода у кінці XIX – початку XX ст. Назва від імені власника. Користувався популярністю у селян навколишніх сіл.

Арсенопірит, мінерал класу персульфідів. Блиск металевий. Колір олов'яно-білий, сталево-сірий. Миш'яковий колчедан. У багатьох рудах зустрічається рідко. Розміри зерен не перевищують кількох десятих долей мм. У магнетитових рудах Лихманівської смуги зустрічається у вигляді ізольованих відокремлень розміром до 5 мм в асоціації з піритом. Вивчали геологи Г.В. Тохтуєв, О.І. Стригін, Ю.Ю. Юрк, Є.Ф. Шнюков.

Арсентьєв Василь Олександрович (2.1.1947, Москва). Проф. (1989). Д.Т.Н. (1988). Зак. Ленінград. гірнич. ін-т (1970). У 1965-1966 слюсар ком-ту "Апатит". У 1971-1977 асистент Ленінград. гірнич. ін-ту. У 1977-1980 зав. лабораторією у м. Заполярний. У 1980-1989 заст. директора ін-ту "Механобрчормет". У 1989-1990 професор кафедри збагачення КГРІ. Спеціаліст в галузі збагачення бідних руд. Автор більше 130 наук. праць.

Арсентьєв Йосип Петрович (1890, Кр. Ріг – 1961, там же). Держ. керівник. Освіта середня. У 1905-1918 слюсар Харінського рудника. Брав участь у рев. подіях 1905. Переслідувався поліцією. У 1917 формував загони Червоної гвардії. Уч. гром. війни 1919-1920 у скл. 56 СД на Півд. фр. У 1921-1931 голова Софіївськ. райвиконкому, Криворізьк. міськвиконкому, секретар партбюро ШУ ім. Леніна. У 1932-1936 голова Ульянівськ. райвиконкому Чернігів. обл., директор хлібозаводу в м. Кременчук. У 1937-1941 директор Криворізьк. місцевпрому, нач. відділу ШУ ім. Леніна. У 1941-1945 працював на Високогорськ. руднику на Уралі. У 1945-1951 нач. відділу кадрів ШУ "Буре вугілля". актив. учасник відбудови Кривбасу. Нагородж. знак. "Герою ревруху".

Арсентьєв Олександр Іванович (23.10.1918, Смоленська обл.). Проф. (1963). Д.Т.Н. (1963). Зак. Моск. ін-т кольор. металів (1941). Уч. ВВВ з квіт. 1942 у скл. стрілецьк.

частини. У верес. 1942 потрапив у полон, згодом здійснив втечу. У 1946-1953 художник, ст. інж ін-ту "Діпрорідмет" (Москва). У 1953-1964 ст. викладач, доцент, проф. кафедри підзем. розробки КГРІ. З 1964 працював заст. директора НДІ на Кольськ. півострові, Ленінград. гірнич. ін-ті. Чл. СХ СРСР. Працював у галузі акварелі. Уч. виставок. Вивчав проблеми аналізу гірнич. виробок. Автор 200 наук. праць. Нагороджений орд. Вітчизняної війни 1 ст., Червоної Зірки.

Арсентьєва, вулиця житломасиву Первомайка Терн. р-ну. Закладена у кінці 90-х XIX ст. на землях рудопромисловця С.Колачевського як гірниче селище. Розвитку набула у 50-х. До 1975 мала назву вулиця Пролетарська. Довж. 600 м, ширина 9 м. Має 19 приват. будинків, де проживає 67 чол. Вкрита асфальтом, багата на зелені насадження. Названа на честь уч. рев. подій на Криворіжжі, жителя с. Веселі Терни Й.П. Арсентьєва. Обслуговує 81 в/з.

Арсенюк Олексій Іванович (26.2.1924, Вінницька обл.). Новатор виробництва. Освіта н/середня. Уч. ВВВ. У 1952-1956 машиніст екскаватора РУ ім. Ілліча. У 1956-1979 машиніст екскаватора рудника НКГЗК. Стояв біля витоків підприємства. Почес. гірник. Ударник п'ятирічок, переможець змагань. Автор труд. починів, чл. "Клубу мільйонерів". Наставник і раціоналізатор. Нагороджений орд. Жовтневої Революції, Вітчизняної війни 2 ст., Трудового Червоного Прапора, знак. "Шахтарська слава" 1-3 ст.

"Арт-Авеню", вокально-інструментальний ансамбль ПК ПівдГЗК створен. у 1982 за ініціативою Р.Скляренка. Чл. колективу виконують власні твори. Переможець і дипломант фестивалів і конкурсів. Солістка О.Чайковська.

Артамонов Володимир Олександрович (14.7.1924, Пензенська обл.). Герой Соц. Праці (1971). Зак. КГРІ (1955). У 1941-1950 водій, диспетчер у м. Нижній Ломов Пензенська обл. У 1955 гірнич. майстер ш. "Гігант" РУ ім. Дзержинського. У 1955-1960 зав. пром. відділом міськкому КПУ. У 1960-1965 1-й секретар Жовт. райкому КПУ. В 1965-1967 другий, у 1967-1973 перший секретар міськкому КПУ. У 1973-1977 2-й секретар Одес. обкому КПУ. У 1977-1990 1-й заст. голови Комітету народного контролю України. Делегат XXIV, XXV з'їздів КПРС. Депутат Верх. Ради України. Нагороджений орд. Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, "Знак Пошани", Почес. грамотами Президії Верх. Ради України (2).

Артамонов Геннадій Володимирович (19.12.1945, Пензенська обл.). Відом. еколог. Зак. КГРІ (1970). У 1970-1972 інж.-механік з-ду "Комуніст". Розробляв засоби захисту від шуму гірнич. механізмів. У 1972-1991 зав. лабораторією, заст. директора ВНДІ безпеки праці в гірнич. промисловості. Вивчав проблеми екології. У 1992-1994 перший зав. ековідділом міськвиконкому. Брав участь у розробці міськ. екопрограми, організації "Екоцентру-К". З 1991 вивчає методику учителя П.Іванова. У 1994-1999 працював на науково-дослід. роботі, психологом. Один із засновників міськ. центру "Живе джерело". Канд. тех. наук (1982). Автор наук. праць з проблем екології.

Артамонов Іван Геннадійович (24.2.1957, Вітебська обл.). Засл. металург України (1994). Освіта середня. З 1974 токар РМЦ № 2, прибирач металу, майстер блюмінгу-2 комту "Криворіжсталь". Новатор виробництва, наставник, ударник п'ятирічок, переможець змагань.

Артамонов Іван Іванович (1912 – 28.2.1944, Криворіжжя). Визволитель. Зак. Моск. с/г акад. ім. Тімірязєва. Працював учителем у м. Ігарка. Заклав основи наукового тваринництва у Киргизії. Займався селекцією коней у м. Пржевальськ. Уч. ВСГВ. Уч. ВВВ з лип. 1943. У скл. 1243 артполку визволяв Криворіжжя. Загинув у бою на Інгулецькому плацдармі.

"Арт-ательє", міська художня газета заснована у червні 1985 В.І. Токарем. Публікує матеріали про художників, виставки. Виходить щомісяця тиражем 3 тис. екз.

Артезіанський колодязь, бурова свердловина для забору підземних вод. Широко розповсюджений у сільському Криворіжжі.

Артезіанські свердловини використовуються на Криворіжжі для забору підземних вод, які зосереджені між водотривкими пластами, що знаходяться під гідравлічним тиском. Глибина сягає інколи за 100 м.

Артеківський, провулок розташован. у житломасиві Соколовка Жовт. р-ну. Закладен. у 20-х. Розвитку набув у 30, 50-60-х. До 1975 мав назву провулок Приміський. Довж. 400 м, ширина 7 м. Має 19 приват. будинків. Багатий на зелені насадження. Названий на честь дитячої здравниці СНГ – Артек (Крим). Обслуговує 14 в/з.

Артем (справж. **Сергєєв Федір Андрійович**) (18.3.1883, Курська обл. – 24.7.1921, Москва). Держ. діяч. Проф. революціонер. Навчався у Моск. вищ. техніч. уч-щі. На партроботі з 1902. Уч. рев. подій 1905-1907. Піддавався переслідуванням. Перебував в еміграції у Франції, Китаї, Австралії. Агент "Искры", в Австралії заснував газ. "Австралийское эхо". За участь у страйках дістав прізвисько Великий Том. З лип. 1917 секретар бюро Донецьк. обл. комітету РСДРП (б). У 1918 Голова Раднаркому України, Голова Раднаркому Донецько-Криворізьк. радянської республіки. Очолив боротьбу проти австро-німецьк. окупантів. Один з організаторів оборони Царицина. У 1918-1919 заст. голови і нарком пропаганди радянськ. уряду України. У 1920-1921 секретар Моск. к-ту РКП(б). З лют. 1921 голова ЦК Всеросійськ. спілки гірників. Чл. ЦК ВКП(б). Трагічно загинув під час випробування залізнич. техніки. Ім'я носять 14 міст і селищ, у Кр. Розі 2 шахти РУ ім. Кірова, площа у Сакс. р-ні, пам’ятник.

"Артем-1" шахти, сквер закладен. в середині 70-х в Сакс. р-ні. Пл. 2,2 га. Обладнан. пішохідними доріжками, клумбами, місцями для відпочинку. Багатий на зелені насадження. Встановлен. пам’ятний знак на честь визволителів.

Артема ім. житломасив закладен. у 80-х XIX ст. як гірниче селище Галковськ. рудника. Складався із землянок і бараків. Розвитку набув з початку 30-х. Розбудовувався у 40-80-х. Центр. частина Сакс. р-ну. До скл. входять 20 вулиць із населенням понад 20 тис. чол. Розташовані РУ ім. Кірова, ПК ім. Артема, СПТУ, магазини ін.

Артема ім. Палац культури і техніки відкрит. у 1955 у скл. РУ ім. Кірова. Має зал на 500 місць, зали для занять худ. самодіяльності. Діють 15 колективів, які об’єднують до 500 чол. Серед колективів ансамбль танцю "Гірник", ансамбль бального танцю "Натхнення", хор "Ветеран", шоу-група "Нотка", театри танцю "Пролісок" і "Дзига", студії "Ля-ля-фа", "Арлекін" та ін. Проводяться міські заходи, фестивалі, конкурси. У приміщенні розташований музей трудової слави РУ ім. Кірова.

Артема ім. парк, закладен. на початку 50-х поблизу ПК ім. Артема в Сакс. р-ні. Пл 5,3 га. Діють атракціони, торг. мережа, фонтан. Обладнан. клумбами, пішохідними доріжками, місцями відпочинку. Багатий на зелені насадження. Місце проведення урочистостей, масових гулянь жителів Сакс. р-ну.

Артема ім. площа розташована у центр. частині Сакс. р-ну. Закладена на початку 50-х. Сформувалася у 60-х. Пл. 660 кв. м. Має 3 багатоповерхових будинки, де проживають 597 чол., в основному родини гірників РУ ім. Кірова. Розташовані ПК ім. Артема, пам’ятник Артему (Ф.А. Сергєєву), аптека, транспорт. зупинка. Основна транспорт. магістраль Кр. Рогу. Обслуговує 36 в/з.

Артема ім. шахта № 1 введена в експлуатацію у квіт. 1963 з проект. потужністю 2,2 млн. т руди. Збудована ком-том "Кривбасрудбуд". Розташована у півд. частині Сакс. руд. смуги, схід. крило Криворізьк. синклінарії. Входить до скл. РУ ім. Кірова. У січ. 1964 введена 2 черга. У квіт. 1973 проведена швидкіс. проходка бригадою А.Я. Солодухи. У 1974 скіповий підйомник виведен. з експлуатації. Згодом виконувала допоміжні функції.

Артема ім. шахта № 2 введена в експлуатацію у верес. 1970 у скл. РУ ім. Кірова. Будівництво тривало з 1960. У проектуванні взяли участь 20 ін-тів та установ. Споруджували тр-ти "Криворіжіндустрбуд" та "Кривбасшахтопроходка". Вважалася найпотужнішою шахтою у світі. Глибина розробки 955 м. Шахтне поле розкрите до глибини 775 м. Діють 2 похилих ствола. Система розробки складається з підповерхових обвалень. Руда подається на-гора конвеєрами потужністю 3 тис. т на годину. Річна

продуктивність 10 млн. т руди. До скл. входять дробильно-сортувальна фаб-ка, руд. двір та ін.

Артема ім. шахтоуправління як самостійна структура діяло у 1921-1939. Створене на базі Галковського рудника. Розробляло криворізьк. родовище. У лист. 1921 видало перші т руди і в кінці року – 15 тис. т. У 1923 видобуто 113 т руди на одного гірника. У 1924 працювало 1587 робітників і 124 службовці. У 1929 діяло 9 електропідйомників, 2 компресори, 8 насосів. До складу входили шахта "Північна" (1926), "Південна" (1929), "Центральна" (1933), кар'єри 1, 3, 7. У 1939 мало 74 скрепер. лебідок, 322 перфоратори, 365 вагонеток, 11 електровозів. Виходила газета "Бурка". Керуючі К.Е. Клинтух, Кузниченко, Ф.І. Лаштоба. На базі ШУ утворилися ШУ ім. Кірова та ім. Калініна.

Артема площі, сквер закладен. у середині 50-х у Сакс. р-ні. Пл. 0,1 га. Обладнан. клумбами, у центрі пам'ятник Артему.

Артеменко Анатолій Костянтинович (20.10.1936, Кр. Ріг). Новатор виробництва. Освіта н/середня. З 1952 модельник фасонносталеплавильного цеху ком-ту "Криворіжсталь". Ударник п'ятирічок, переможець змагань, наставник. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора, Трудової Слави 3 ст.

Артеменко Віктор Пилипович (3.8.1945, Кр. Ріг). Гірнич. керівник. Зак. КГРІ (1969). У 1969-1977 гірнич. майстер, нач. дільниці, у 1977-1978 голов. інж., у 1978-1981 нач. ш. "Комунар" РУ ім. Дзержинського. Згодом на керівних посадах у гірнич. промисловості Кривбасу.

Артеменко Геннадій Володимирович (25.11.1948, Кр. Ріг). Д.Г.Н. (1999). Зак. Київ. ун-т (1975). Відом. гідрогеолог. З 1979 ст. інж., ст. наук. співробітник, зав. відділом геохімії ізотопів Ін-ту геохімії та фізики мінералів АН України. Вивчає ранній докембрій Українського щита. Автор наук. праць.

Артеменко Григорій Іванович (4.5.1926, Кр. Ріг). Громадський діяч. Освіта середня. Уч. ВВВ з лют. 1944 у скл. 190 СП 7 гв. СД. До 1975 служив в армії, ст. прапорщик. З 1976 працював у системі Держбанку. З 1987 заст. голови ради ветеранів Сакс. р-ну. Бере актив. участь у громадській роботі. Нагородж. орд. "За мужність", Вітчизняної війни 2 ст., знак. "За заслуги перед містом".

Артеменко Іван Григорович (1923, Криворіжжя – 18.2.1944, там же). Уч. підпілля. Освіта н/середня. Уродженець с. Красіне. Розстрілян. гітлерівцями після жорстоких катувань за відмову співробітничати.

Артеменко Максим Григорович (1926, Криворіжжя – 1944, Югославія). Уч. руху Опору. Освіта н/середня. Працював у кол-пі. У 1942 насильно вивезен. до Німеччини. Здійснив втечу, потрапив до лав югославськ. партизан. Виявив особисту мужність і героїзм. Загинув у бою. Нагородж. юг ослав. орд. "Партизанська зірка" 2 ст., медаллю партизана.

Артеменко Михайло Порфирович (1895, Кр. Ріг – 1941, Дніпропетров. обл.). Сільгосп. керівник. Освіта н/середня. Вів одноосібне господарство у с. Божедарівка. Уч. гром. війни у скл. 1-ї КА С.М. Будьонного. Один із засновників с.Новоіванівка Глеюватськ. сільради. У 1929-1930 брав участь в організації кол-пу ім. Шевченка. Працював бригадиром. Брав участь в евакуації кол-пу на Схід. Загинув під час бомбардування дніпровськ. переправ.

Артеменко Олександр Михайлович (1912, Кр. Ріг – лют. 1944, там же). Зак. школу ФЗН (1932). У 1932-1934 машиніст скрепер. лебідки ш. "КІМ" ШУ ім. К. Лібкнехта. З 1934 в армії. Уч. ВВВ з черв. 1941 у скл. 41 СД. Відзначився в боях за Раву-Руську і Київ. Під Барвенковим потрапив у полон. Здійснив втечу, повернувся додому. З лист. 1941 у скл. підпільної групи на ШУ ім. К.Лібкнехта. Брав участь у диверсіях на шахтах. Після лютих тортур розстрілян. гестапо.

Артеменко-Рублевська Катерина Дмитрівна (3.2.1916, Кр. Ріг). Засл. гірник України (1958). Освіта середня. У 1932-1941 відкатниця, коногон, машиніст електровоза ш. ім. Шильмана ШУ "Суха Балка". Стахановка 30-х. Новатор виробництва. У 1944-1957 машиніст електровоза ш. ім. Шильмана. У 1953-1961 машиніст ш. "Південна". Брала актив. участь у відбудові шахт. Ініціатор труд. починів. Нагородж. орд. Леніна.

Артемівська геологорозвідувальна партія створена у 1951 у скл. Криворізьк. геологорозвід. тр-ту. Вела розвідку руд. родовищ РУ ім. К.Лібкнехта, ім. Кірова. У лип. 1953 на свердловині № 4130 вперше у Кривбасі впроваджен. бурверстат ЗІФ-650А. Ліквідована у 1963 шляхом приєднання до Жовтневої геологіч. партії. Розташовувалася в р-ні Карнаватки Ц.-Міськ. р-ну. Керівники Ф.М. Коваленко, О.П. Гавеля.

Артемівська, балка розташована за 2 км на захід від с.Златоустівка. Довж. до 3 км, ширина від 3 до 20 м. Має природні джерела, насадження акації. Назва пов'язана з ім'ям Артема, господаря цієї місцевості у дореволюційні часи.

Артемівське родовище залізистих кварцитів розташоване за 0,5 км від с. Артемівка Кіровоград. обл. Географіч. координати 48^0 24/ - 48^0 28/ півн. широти, 33^0 23/ - 33^0 24/ півн. довготи. Являє центр. частину Західно-Інгулецьк. руд. підзони. Ст. Жовті Води за 15 км від родовища. Відкрите у 1924-1925. Геологіч. розвідка проводилася у 1949. У 1973-1974 криворізькі геологи привели детальне обстеження. У 70-х балансові запаси складали до глибини 500 м до 1 млрд. т руди. Приурочене до магніт. аномалії. Артемівська синкліналь виступає у ролі рудоконтролюючої структури. Рудне тіло – платоподібне. Пл. 0,8 км х 0,4 км. Належить до залізисто-кремнистої формації. Вік 2 100 млн. років. Склад – залізисті роговики, джеспіліти, сланці. Типи руд – магнетитові, силікатно-магнетитові, магнетит-гепатит-гематитові, гетит-гематитові. Утримання заліза 32%. Вивчали геологи М.М. Мороз, Д.І. Чумак, Т.М. Сумцова та ін. Перебуває у зоні впливу ЦГЗК.

Артемівське рудовиявлення розташоване поблизу с.Артемівка Кіровоград. обл. Частково займає схил балки Зеленої. Географіч. координати 48^0 24/ - 48^0 25/ півн. широти, 33^0 26/ - 33^0 24/ схід. довготи. Являє центр. частину Західно-Інгулецьк. руд. підзони. Ст. Жовті Води за 12 км від родовища. Географіч. розвідка почалася у 1949. Запаси руди не підраховувалися. Приурочене до залізисто-кремнистої формації. Вивчали геологи Т.М. Сумцова, Л.Г. Загоруйко, В.М. Чернецова.

Артемова Анастасія Олександрівна (3.11.1924, Саратов. обл.). Новатор виробництва. Освіта вища. У 1957-1967 нач. лабораторії збагач. фаб-ки ПівдГЗК. Вела активну дослідницьку роботу з впровадження у виробництво нових технологій збагачення бідних магнетитових руд. Канд. тех. наук. Автор наук. праць. Нагороджена орд. Леніна, "Знак Пошани".

Артему (Ф.А. Сергєєву) меморіальна. дошка відкрита у берез. 1983 на будинку № 1 пл. Артема у Сакс. р-ні. Являє барельєф з написом, виготовлена з граніту. Встановлена на честь 100-річчя Ф.А. Сергєєва.

Артему (Ф.А. Сергєєву) пам'ятник встановлен. у центрі пл. ім. Артема в Сакс. р-ні у 1958. Фігура на повний зріст у момент виступу перед шахтарями Донбасу у берез. 1921. Висота постаті 3,7 м (чавун), постамент 10 м (цегла, залізобетон, граніт). Скульптори О.В. Васякін, Ю.О. Важневич, архітектор Б.П. Кохно. Піддавався реконструкції.

Артемчук Віктор Денисович (1940, Кр. Ріг). Керівник правоохоронців. Освіта вища. В органах МВС з 60-х. У 1976-1983 нач. Ц.-Міськ. РВВС. Відмінник міліції. Організатор боротьби із злочинністю. Мав чисельні заохочення за сумлінну службу.

Артефакт (археологіч.), матеріальний об'єкт, виготовлений людиною далекого минулого, який представляє певну культуру. Охоплює окремі риси об'єкта, структури, матеріальні сліди діяльності людини.

Артикуляція, міра якості системи зв'язку, призначена для передачі мовної інформації: визначається відношенням правильно прийнятих елементів мови (звуків, складів, слів, фраз) до всіх переданих та вимірюється у відсотках. Наприклад, в системах криворізьк. телефонного зв'язку А. досягає 90%.

"Артилерист", багатотиражна газета військової частини Кр. Рогу виходила у другій половині 20-х.

Артилеристів, вулиця житломасиву Карачуни Ц.-Міськ. р-ну закладена у 1950. Розвитку набула у 50-60-х. Довж. 700 м. Обслуговує 25 в/з.

Артишок (Cynara), рід рослин родини айстрових. А. посівний – багаторічна трав'яниста рослина. Батьківщина – Середземномор'я. Стебло прямостояче, гіллясте, сіро-зелене, висотою 0,5-1,5 см. Листки великі, перисторозсічені, знизу опушені. Квітки сині, зібрані у великі, до 25 см в діаметрі, кошики. Плід сім'янка. Цвіте - VI-VII. Овочева рослина, містить каротин, вітаміни В, С. Наявність цінаризину зумовлює протисклеротичну, жовчо- та сечогінну активність.

"АРТиШОК", інформаційний довідник виходить з трав. 2002. Друкує рекламу у кольорі у вигляді буклету.

Артіль рудокопів вперше створена на Криворіжжі у 1881 лікарем і підприємцем С.М. Колачевським на його руднику. Складалася з грабарів, широко використовувалася кінна тяга. Це дозволило значно збільшити обсяги розкривних робіт. Знайшли поширення на всіх рудниках Кривбасу. Склад набирався із сезонних робітників, в основному із селян з різних губерній, що приїздили на Криворіжжя у пошуках заробітку. Як правило, складалися з 25-200 чол., що жили в казармах, які були закріплені за кожною А.

Артіль, види добровільного об'єднання громадян для спільної господарської діяльності. Поширені на Криворіжжі у 20 х – початок 50-х. Складали основу виробництва у легкій, харчовій, швейній промисловості. У ті часи діяло до 200 артілей різного призначення, які у більшості стали основою для розвитку промисловості Кр. Рогу групи "Б".

Артьомкіна Марія Яківна (6.11.1934, Кіровоград. обл.). Педагог-новатор. Зак. Кіровоград. педін-т (1959). У 1953-1958 ст. піонервожата СШ № 17. У 1958-1959 зав. відділом шкіл Дзерж. райкому ЛКСМУ. У 1959-1962 ст. піонервожата, учитель рос. мови СШ № 16. Одна з організаторів піонер. руху в Кр. Розі після війни. У 1962-1987 учитель ВШ № 74. З 1997 учитель рос. мови СШ № 16. Ст. учитель. Відмінник народ. освіти. Знак ЦК ВЛКСМ (1958). Учитель-наставник. Уміло використовує сучас. методи викладання. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора.

Артюх Віктор Михайлович (4.8.1949, Кр. Ріг). Держ керівник. Зак. КГРІ (1972), Київ. вищу парт. школу (1986). У 1974-1978 інж. наук.-дослід. ін-ту. У 1978-1981 інструктор оргвідділу Терн. райкому КПУ. У 1981-1984 заст. голови Терн. райради. У 1986-1987 майстер, секретар парткому РУ ім. Леніна. У 1987-1992 голова Терн. райради. У 1992-2001 1-й заст. голови міськвиконкому, з 1998 міського голови. Один з керівників будівництва 3-ї черги швидкіс. трамваю. Брав участь у складанні комплекс. програми виходу Кривбасу з кризи. Нагородж. орд. "За заслуги" 3 ст.

Артюшевський Ольгерд Петрович (4.6.1921, Мінська обл. – 12.10.1992, Кр. Ріг). Проф. (1989). Д.Т.Н. (1988). Зак. Білорус. ун-т (1946). У 1940-1941 працював учителем в Мінськ. обл. Уч. ВВВ. У 1946-1976 зав. відділом Ленінград. історич. архіву, учитель, директор школи, зав. районо в Мінськ. обл. У 1976-1992 ст. викладач, доцент, зав. кафедрою історії Криворізьк. педін-ту. Медаль ім. Макаренка. Автор 25 наук. праць з проблем історії. Нагородж. орд. Вітчизняної війни 2 ст.

Артюшкін Анатолій Олександрович (19.3.1941, Липецька обл.). Діяч культури. Зак. Вищу профшколу профспілок. Працював у театрах. Організатор і 1-й директор Криворізьк. театру ляльок, де працював у 1977-1986. Поставив кілька спектаклів, сформував трупу.

Архалук, вид одягу у давні часи на Криворіжжі.

Архангородський Зіновій Семенович (26.4.1931, Кіровоград). Засл. тренер СРСР, засл. тренер України. Майстер спорту. Зак. Моск. ін-т фіз-ри (1954). Викладав у КГРІ. У 1956 створив секцію важкоатлетів, де займалося 100 юнаків. Вперше в Союзі застосував 5 разове тренування, ввів атлетизм, заснував Центр олімпійської підготовки з важкої атлетики, заснував атлетичну гімнастику, спецшколу олімпійського резерву, написав програму для СДЮСШОР. Виховав плеяду видатних спортсменів, серед них рекордсмени світу, Європи О.Коновалов, В.Шуба, Е.Бровко, С.Батищев, Б.Папірник, Ю.Шрам та ін. Суддя міжнарод. категорії. Голов. суддя першостей СРСР, України. Кращий тренер

України з важкої атлетики за останні 30 років. Автор монографії "Гирьовий спорт", 20 наук. праць. Почес. чл. ЦР "Буревісник", "Трудові резерви". Працює в Харкові.

Архейська ера, найдавніша в геологіч. історії Землі, нижній підрозділ докембрію. Вік 2600-2800 млн. років. Складає основу-фундамент давніх платформ. На поверхню виходить в області Українського щита. На Криворіжжі вивчали Ю.І. Половинкіна, М.П. Семененко.

Археозой, одна з найстаріших ер геологіч. історії Землі. Відкладення цього періоду простежуються слабо. Їх вік 2700-3500 млн. років. На Криворіжжі вивчали геологи В.І. Лучинський, Ю.І. Половинкіна, М.П. Семенко у 1953.

Археологічна культура, сприймається як сумарність історичних та господарсько-культурних цінностей. Вчені розглядають близько 30 визначень цього розуміння. Всі вони спрямовані на вивчення спадщини народів, яку зберігають надра, води. Головне полягає у тому, щоб зберегти культурну спадщину, повернути її цивілізації як джерело знань історії.

Археологічна періодизація являє розподіл минулого людства на періоди за ознаками матеріальної культури. Це відбувається в основному за характеристикою матеріалів, з яких виготовлялися знаряддя праці. Таким чином розподіл має такий вигляд. Кам'яний вік, що поділяється на нижній палеоліт (12,6-1,2 млн. років тому), середній палеоліт (100-40 тис.), верхній палеоліт (40-15 тис.), мезоліт (15-8 тис.), неоліт (8-5,5 тис.), енеоліт (5,5-4,5 тис.). Бронзовий вік (4,5-3 тис.). Бронзовий вік (1 тис. до н.е.).

Археологічна розвідка, один із засобів попереднього вивчення пам'яток. Існують 2 основних види. Пошук ставить за мету відкриття нових пам'яток, вивчення їх зовнішнього вигляду та дослідження з метою вивчення об'єкта розкопок. На Криворіжжі офіційно проводиться з літа 1980.

Археологічні дослідження на Криворіжжі започатковані О.М. Полем у 1866. Під час розкопок у Дубовій балці виявлено залишки давніх плавильних печей скіфського періоду. О.М. Поль ретельно вивчав археологіч. пам'ятники краю, зібрав багату колекцію знайдених старожитностей. Вони стали основою Катеринославськ. історичного музею. Серед знахідок кам'яні сокири, точильні камені епохи бронзи. У 1882 знайдені 2 полірувальні сокири-молоти, точильні камені. А.д. один із засобів попереднього вивчення пам'яток історії. Розрізняються 2 види розвідки. Це пошуки з метою відкриття нових пам'яток та ретельне вивчення об'єктів. Грунтовне обстеження не велося тривалого часу, не існувала й археологічна карта. І тільки у 1983 співробітники міськ. музею почали масштабні обстеження. За цей період на облік взято 492 кургани різних епох. Тільки у Криворізьк. р-ні описані 1 поселення доби мезоліту, 7 – неоліту, 10 – доби пізньої бронзи, 2 – черняхівського часу. В першу чергу обстежувалися території під новобудови. На всіх поселеннях зроблені топографічні зйомки масштабу 1:500, 1:1000, на кургани висотою 4 і більше м 1:100. У 1984 обстежувалися території Широківськ. р-ну: 8 поселень доби пізньої бронзи, 3 – черняхівського часу, близько 300 курганів. На поселенні Черняхівської культури (Ганнівка-1) розчищена дільниця пл. 20 кв. м із залишками наземної споруди. Більшість курганів та поселень пошкоджені в результаті систематич. розорювань. У 1993 проаналізовано стан археологіч. пам'яток. Виявлено закономірність, що за 10 років висота деяких курганів зменшилася на 0,3-0,4 м в результаті розорювання. Доводиться констатувати, що протягом XX ст. повністю знищено не менше 50% пам'яток археології. Цей висновок підтверджують дані вивчення картографічних матеріалів кінця XIX ст. – 1-ї третини XX ст. Є відомість, що у межах сучас. Криворіжжя на початку XX ст. існувало не менше 1,2 тис. курганів.

Археологія, наука вивчає історію суспільства за матеріальними залишками та діяльності людини. Досліджує окремі старовинні предмети, що виявлені завдяки археологічним розкопкам. На основі цього відбивається історія епох, які мало або зовсім не висвітлені письмовими джерелами. Вперше використав Платон. Потім про це забули. Знову виникло у 1803 як вивчення та опис старожитностей.

Архипенко Аврам Давидович (1888 – 13.9.1941, Кр. Ріг). Новатор виробництва. Освіта н/середня. З початку XX ст. працював на Інгулецьких рудниках. Уч. рев. подій 1905, 1917. Уч. відбудови шахт Кривбасу. Стахановець 30-х. Працював на ШУ "Інгулець". Розстрілян. гітлерівцями за відмову співробітничати на відбудові шахт.

Архипенко Віра Василівна (2.9.1908, Кр. Ріг - ?). Пром. керівник. Зак. Харків. інж.-економіч. ін-т (1932). У 1932-1941 зав. економіч. відділом, нач. ливарного цеху з-ду "Комуніст". Ударник перших п'ятирічок, стахановка. Стояла біля витоків підприємства, брала участь в його евакуації на Схід. У 1944-1991 нач. економіч. відділу, економіст з-ду "Комуніст". Брала актив.участь у відбудові підприємства. Переможець змагань. Нагородж. орд. "Знак Пошани".

Архипов Іван Васильович (1907 - ?). Герой Соц. Праці (1977). Зак. Моск. верстато-інструмент. ін-т (1933). З 1921 токар мехмайстерень у Калузі. З 1933 працював у Коврові і Дніпродзержинську. У 1937-1938 голов. механік КМЗ. У 1939-1941 секретар Криворізьк. міськкому КПУ. Організатор авакуації промисловості Кривбасу на Схід. У 1943-1950 1-й заст. наркому кольорової металургії СРСР. У 1950-1958 голов. економіч. радник в КНР. У 1958-1974 заст. голови Держкомітету енергосистем СРСР. У 1974-1986 заст. Голови Ради Міністрів СРСР. Почес. громадянин Кр. Рогу (1982). Нагородж. орд. Леніна (3), Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора.

Архів міський заснований у 1925. До війни існувало 2 архіви - філіал обл. історич. архіву та міськархів. На 1.5.1941 фонд складав 210 тис. одиниць зберігання. Майже все втрачено під час ВВВ. Після війни документи передаються до обл. архіву. Міськ. А. здійснює контроль за зберіганням документів на підприємствах, комплектує їх, бере на постійне зберігання, а потім передає до облархіву.

Архідиякона Стефана храм діє з 2001. Підпорядкован. Українській православній церкві. Має вівтар на честь архідиякона Стефана. Споруда однокупольна. Богослужіння відбуваються у вихідні і святкові дні. Розташован. у Жовт. р-ні. Настоятель Р.Канюка.

Архімеда, вулиця житломасиву Веселі Терни Терн. р-ну закладена у кінці 90-х XIX ст. С.Колачевським як гірниче селище. Розвитку набула у 30-50-х. До 1975 звалася провулком Печерським. Довж. 1,1 тис. м, ширина 9 м. Має 48 приват. будинків, де проживає 170 чол. Вкрита відсівом, багата на зелені насадження. Названа на честь давньогрецьк. вченого Архімеда (близько 287 –212 до н.е.). Застосував математику у техніці. Розробив зразки метальної зброї, методи визначення площ, поверхні та ін. Обслуговує 90 в/з

Архітектура (лат. architectura, від грецьк. architector - будівельник), мистецтво проектувати та будувати об'єкти, які оформляють простір для життя та діяльності людини. Витвір криворізьк. А. – споруди, ансамблі, а також будови, які організують відкритий простір (монументи, тераси, набережні та ін.). Особлива галузь буд. мистецтва – містобудування, а також садово-паркове мистецтво. В А. взаємопов'язані функціональний, технічний та художній початки (користь, міцність, краса). Функції архітектурного спорудження визначають його план та просторова структура, буд. техніка – можливість, економічну доцільність та конкретні способи його утворення. Образо-естетичний початок в А. пов'язаний з її соціальною функцією і виявленням у формуванні об'ємно-просторової та конструктивної системи спорудження. Виразні засоби А. – композиція, ритм, архітектоніка, масштаб, пластика, синтез мистецтва та ін.

Архітектури промислових і цивільних споруд кафедра Криворізьк. техніч. університету створена у 1978 у скл. КГРІ. Перший завідувач М.І. Красиков. Забезпечує підготовку спеціалістів з архітектури, гідравліки, водопостачання, вентиляції та ін. Працює більше 20 чол. З 1987 діє аспіратура. Працівники беруть участь у виставках, ведуть науковий пошук.

Архітектури малих форм, невеликі споруди, що використовуються для організації відкритого простору і доповнюють архітектурно-містобудівельну чи садово-паркову композицію. Мають функціонально-декоративне (фонтани, сходи, огорожі) чи

меморіальне (надгробники, стели) значення, служать елементами міського благоустрою (ліхтарі, кіоски), носіями інформації (реклама, оголошення тощо). До А.м.ф. на Криворіжжі також відносяться садово-паркові скульптури.

Арчак, дерев'яний каркас сідла, обтягнутий шкірою. Вирізався з цілої колоди або з окремих частин, скріплений шкіряними ремінцями. Застосовувався на Криворіжжі під час верхової їзди.

Аршин, міра довжини від 66 до 106,6 см. В Україні з XVIII ст. – 28 дюймів (71,12 см). Існувала до впровадження метричної системи мір. Широко побутувала на Криворіжжі.

Асанов Віктор Андрійович (1893-1933). Уч. рев. подій. Освіта середня. У дитинстві наймитував. Уч. рев. подій 1917. Перебував у скл. загонів Червоної гвардії. Уч. гром. війни у скл. частини ВЧК. У 1920-1922 уповноважений Криворізьк. повітового ЧК. Брав участь у боротьбі з бандами. Помер від ран. Почес. співробітник ОДГУ (1932). Відзначен. іменною зброєю.

Асєєва Іда Артемівна (28.8.1926, Ростов. обл.). Засл. шахтар України (1967). Зак. Керчинськ. металург. тех-м (1951). У 1951-1976 технолог збагач. фаб-ки. Нач. зміни дробильної фаб-ки ш. "Північна", нач. дільниці ДСФ ш. № 2 ім. Артема, ст. інж. з раціоналізації РУ ім. Кірова. Новатор виробництва, наставник. Згодом виїхала до Криму.

Асєєва, вулиця розташована у житломасиві Бажанове Жовт. р-ну. Закладена у 20-х. До 1975 мала назву вулиця 3-я Олександрівська. Довж. 460 м, ширина 7 м. Має 14 приват. будинків, де проживає 21 чол. Багата на зелені насадження. Названа на честь рос. поета Асєєва Миколи Миколайовича (9.7.1889, Курськ. обл. – 16.7.1963, Москва). Автор поем: "Будьонний" (1922), "Двадцять шість" (1925), "Семен Проскаков" (1928), "Маяковський починається" (1940), "Поеми про Гоголя" (1952-1953). Держ. премія СРСР (1941).

Асидол, маслянista рідина широко застосовувалась на Криворіжжі для чищення виробів з кольорових металів (латуні, бронзи). А. був у кожній військовій частині в часи, коли гудзики та емблеми виготовлялися з латуні.

Асіда (Asida), вид жуків довж. 9-12 мм. Чорний, вкритий рудуватими волосками, між якими затримуються частинки грунту. Кожне надкрилля з гострим кілем по боках. На Криворіжжі розповсюджен. один вид.

Аскаридоподібні, аскариди (Ascaridida), ряд тварин класу первиннопорожнинних червів. Паразитують у шлунку багатьох тварин, спричинюють аскаридоз. Небезпечними паразитами людини є аскарида людська, гострик дитячий. Зараження відбувається при вживанні води або їжі, забруднених яйцями аскарид. На Криворіжжі тваринництву завдають шкоди А. свиняча, А. кінська, А. куряча та ін.

Асланян-Кулікова Людмила Дмитрівна (2.7.1954, Петрозаводськ). Міжнарод. майстер ФІДЕ (1990). Зак. Дніпропетров. ун-т (1976). Шахістка. Дитинство, юність провела у Кр. Розі. Чемпіон ДСТ профспілок (1985), Зброй. Сил СРСР (1980), Ц. Р. "Динамо" (1982), Вірменії (1980), призер Всесоюз. жіноч. турніру (1980), чемпіонату Росії (1981), учасниця турнірів чемпіонату Росії (1981), СРСР (1982), зональних змагань на першість світу (1988), Всесвіт. шах. олімпіад в Манілі (1992), Москві (994), Єревані (1996).

Асмолов Олексій Микитович (17.3.1906, Саратов. обл. - ?). Ген.-майор (1945). Зак. Військ. акад.ім. Фрунзе (1939). В арм. з 1928. Один з організаторів партизан. руху. Виконував завдання командування з організації партизан. загонів у Ленінград. обл. У 1943-1944 представник Центр. штабу партизан. руху на Півн.-Зах., Півд.-Захід., 3-му Укр. фр. У груд. 1943 - лют. 1944 координував дії підпільних і партизан. груп Криворіжжя. Підписував акт про їх визнання, представляв патріотів до нагород. З груд. 1944 командував партизан. рухом у Словаччині. Почес. громадянин Банська-Бистриці, Мартину, Сліач. Чл. ради ветеранів. Служив в органах МВС. Нагороджу. орд. Леніна, Червоного Прапора (4), Б. Хмельницького 1 ст., Червоної Зірки.

"Асоль", зразковий вокально-інструментальний ансамбль ПК ш. ім. Леніна створен. у верес. 1975 за ініціативою М.М. Гонора. У берез. 1984 одержав звання зразкового. Відвідує 28 дітей віком 10-18 років. В репертуарі пісні укр., рос. композиторів, народні і

сучасні. Багато разів переможець укр., обл., міськ. фестивалів. Серед вихованців відома співачка Л. Остапенко ("Лілея"). Уч. телеконкурсів "Пісня збирає друзів", "Сонячне коло". Керівники М.М. Гонор, Л.Н. Юхимович, А.І. Повстянко, О.В. Баран.

Асоціація міст України створена у 1992. До її скл. входить Кр. Ріг. Міський голова Кр. Рогу Ю.В. Любоненко входить до скл. правління, яке бере актив. участь у вирішенні соціально-економіч. проблем держави, займається культурно-просвітницькою діяльністю.

Асоціація рослинна, 1. Рослинне угруповання, що склалося в межах будь-якого ареалу з подіб. умовами існування. Характеризується однорідним видовим складом, наявністю провідних (домінантних) видів, певним кількісним співвідношенням між окремими видами і життєвими формами, а також функціональними зв'язками, типом кругообігу речовин, продуктивністю і тенденціями розвитку. 2. Основна одиниця класифікації рослинного покриву, що являє собою сукупність однорічних фітоценозів з однаковою структурою, видовим складом і з подібними взаємовідносинами як між організмами, так і між ними та середовищем.

Асоціація товариств споживачів створена у серп. 1993. Налічує 150 чол. Голова О.О. Буденко. Захищає інтереси споживачів.

Асоціація фахівців з нерухомості України, міське відділення створене у червні 1999. Голова П.М. Міхайліді.

Аспарагус, спаржа (Asparagus), рід рослин аспарагусових. Батьківщина – тропічна Африка. Багаторічні трав'янисті рослини, напівкущі або ліани. У більшості видів розвинуте товсте підземне кореневище. Листки редуковані до дрібних плівчастих лусочок; функцію листків виконує тонке зелене стебло та багаточисельні голчасті чи листовидні кладодії. Квітки дрібні, двостатеві, одностатеві або полігамні, кремові, білі, ароматні, зібрані в китицю або поодинокі. Плід - червона ягода. У кімнатному квітникарстві поширені: Шпренгера, спаржевий. Використовується для оранжування букетів.

Аспид, лайливе слово у давні часи на Криворіжжі, отруйний змій.

Аспідистра висока (Aspidistra elatior), рослина родини лілейних. Батьківщина – Японія, Китай. Вічнозелена декоративно-листяна трав'яниста багаторічна рослина. Кореневище повзуче, тонке, вигнуте або товсте, коротке. Листки темно-зелені, шкірясті, продовгувато-широколанцетні до 70-80 см довжиною і 10 см шириною, загострені, на дуже міцних довгих черешках, що відходять від кореневища. Квіти поодинокі, на короткому квітконосі, розташовані в пазухах листків, майже непомітні на поверхні грунту, жовто-бурі або темно-вишнево-бурі, плямисті. Цвіте II-III. Рослина дуже тіньовитривала, стійка до протягів та запиленості. Широко використовується для озеленення усіх типів інтер'єрів.

Аспіраційне укриття конусної дробарки розроблене спеціалістами ін-ту ВНДІБПГ під керівництвом І.І. Афанасьєва на початку 80-х. Попереджує утворення пилу в дробильному виробництві, підвищує ефективність аспірації. Впроваджене на ПівдГЗК.

Аспіраційне укриття місць перевантаження крупногрудкового матеріалу з бункера на живителі**.** Розроблене науковцями КГРІ у 80-х. Знижує запиленість у місцях перевантаження у 1,2 рази. Використовується у гірнич. промисловості Кривбасу.

Ассонов Василь Андрійович (1896 – 1964). Видат. підривник. Освіта вища. У 1919 керував використанням вибухових речовин на потреби наргоспу. У 30-ті став ініціатором заміни динамітів на безпечні амоніти. Проводив (у Кузбасі і Кривбасі) випробування. З 1940 створив лабораторію вибухових робіт Ін-ту гірничої справи АН СРСР. Автор 200 праць. Написав перший навчальний посібник з вибухових робіт.

Астапенко Варвара Веніамінівна (6.8.1939, Кіровоград. обл.). Відом. будівельник. Освіта н/середня. З 1956 працювала на будівництві. З 1958 бригадир штукатурів дільниці малої механізації тр-ту "Криворіжжитлобуд". Стояла біля витоків тр-ту. Наставниця. Бригада переможець у змаганнях. Відзначилася на будівництві ДП-9. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора.

Астапов Олексій Дмитрович (1926, Курська обл.). Буд. керівник. Зак. Дніпропетров. металург. ін-т (1958). У 1950-1958 майстер Дніпропетров. паровозорем. з-ду. У 1958-1966 майстер, нач. відділу, БУ № 202 тр-ту "Дніпрометалургмонтаж". У 1966-1969 заст. нач. голов. управління "Укрголовметалургмонтаж". У 1969-1987 заст. міністра Мінмонтажспецбуду України. У 1987-1995 займав керівні посади в корпорації "Укрмонтажспецбуд". Будував гірничо-збагач. ком-ти у Кр. Розі. На будівництві ДП-9 вперше застосував вузловий метод ведення монтажу обладнання. Прем. Ради Міністрів СРСР (1982). Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора (2), "Знак Пошани".

Астаф'єв Юлій Павлович (29.5.1930, Алтай – груд. 1995, Кр. Ріг). Проф. (1971). Д.Т.Н. (1971). Засл. діяч науки і техніки України (1991). Зак. Моск. ін-т кольор. металів і золота (1953). У 1953-1956 нач. зміни, нач. Тихвінського бокситового рудника (Бокситогорськ). У 1956-1960 аспірант. З 1960 в КГРІ. Доцент, декан гірнич. факультету. У 1973-1985 ректор КГРІ. У 1985-1995 зав. кафедрою менеджменту і ринкових відносин КГРІ / КТУ. Засновник наук. школи автоматиз. планування розвитку гірнич. робіт у кар'єрах. Вперше в СРСР досліджував питання застосування комп'ютерів у гірнич. справі. Підготував 20 канд. наук . Уч. гірнич. конгресів в США, Польщі, Югославії. Автор 200 наук. праць. Читав лекції в Монголії, Єгипті. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора.

Асташкін Єгор Фролович (31.8.1918, Брянська обл.). Герой Рад. Союзу (20.12.1943). Зак. Військ. акад. ім. Фрунзе (1950). Працював учителем. В арм. з 1939. Уч. ВВВ з серп. 1942. Під час визволення Криворіжжя ком-р батальйону 184 гв. СП 62 гв. СД. Відзначився у боях на Дніпровськ. плацдармі в р-ні с. Мишурин Ріг, за села Недайвода, Лозуватка. Успішно відбивав ворожі атаки. В арм. до 1979, полковник. Оселився в Москві. Мемор. дошка у с. Дубровка Брянськ. обл. Нагородж. орд. Леніна, О. Невського, Вітчизняної війни 1, 2 ст., Червоної Зірки (2).

Астрагал (Astragalus)**,** рід рослин родини бобових. Трав'янисті багаторічники, рідше напівкущі або кущі. Листки непарнопірчасті, з прилистками, квітки зібрані пазушними гронами. Плід біб. На Криворіжжі зростають звичайні степові види: *австрійський, еспарцетний, український*; рідкісні: *Геннінг, понтичний, пухнастоквітковий, ріжковий, шорсткий, одеський, блідий.* Останні охороняються у межах Дніпропетров. обл. Серед астрагалів є цінні кормові та лікарські рослини. Переважна більшість місцевих видів росте на вапнякових та кам'янистих місцях, по сухих глинистих схилах басейну рр. Інгулець та Саксагань. Найбільш цінним є А. *шерстистоквітковий*, занесений до Червоної книги України та Європейського Червоного списку – трав'янистий багаторічник. Стебло пряме або висхідне, з розвиненими міжвузлями. Листки непарнопірчасті, складаються з 21-37 довгастояйцеподібних листочків, вкритих волохатими рудуватими волосками. Густі головчасті суцвіття сидять на довгих опушених квітконосах. Цвіте VI-VIII. Рідко зустрічається в степах, на степових схилах, переважно у північній частині Криворіжжя. Цінна лікарська рослина. Препарати мають седативну, гіпотензивну та кардіотонічну дію.

Астреус гігрометричний, (Astraeus hygrometricus (Pers.) Morg), гриб. Плодові тіла наземні, майже кулясті, 2-4 см в діаметрі, екзоперидій у розвернутому вигляді 5-7 см в діаметрі, майже до основи розділений на 7-20 лопатей, дуже товстий, твердошкірястий, при зволоженні гнучкий, зовні гладенький, білий, сірий або сірувато-коричневий, лопаті екзоперидія з середини з глибокими тріщинами, на кінцях загострені, гігроскопічні, сухі – завертаються в середину і гострими кінцями впинаються в ендоперидій, при зволоженні розвертаються. Ендоперидій сидячий, приплюснуто-кулястий, гладенький або трохи сітчастий, сірий або коричневий, 1,8-3 см у діаметрі, з маленьким неправильним або зірчастим отвором на верхівці. Капіліцій безкольоровий, сильно розгалужений, з супротивними гілочками більш тонкими, ніж діаметр спор. Спори кулясті, бородавчаті, коричневі, 8-11 мкм у діаметрі, рідше широкоеліпсоїдні, в середньому 10-13 мкм. На Криворіжжі зустрічається у степах (залишках степових цілинок), на галявинах захисних лісосмуг та лісонасаджень, грунті, серед травостану, VI-IX, маловідомий гриб, підлягає охороні.

Астрофітум, зірковий кактус (Astrophytum), рід рослин родини кактусових. Батьківщина – Центр. Америка. Характерна особливість багаторічних сукулентів цього роду – білі цяточки на стеблі, утворені мініатюрними волосками, які здатні вбирати вологу. Стебло завжди має 4 ребра без колючок. Квітки дрібні, жовтуваті. Оранжерейна рослина зустрічається у Кр. Розі.

Асфальт, спеціальна суміш, що використовується на Криворіжжі для покриття доріг.

Асфоделіна (Asphodelne), рід рослин родини асфоделових. В культурі відома А. жовта та А. кримська. Батьківщина – Крим, Балканський п-ів, Мала Азія. Високодекоративні трав'янисті багаторічні рослини, заввишки 50-70 см. Стебло густо вкрите лінійно-шиповидними довгими листками. Квітки зібрані у густу довгу китицю; в А. жовтої – жовті, А. кримської – білі з рожевими жилками. Розмножується насінням. Цвіте VI-VII. А. жовта занесена до Червоної книги України.

Атаманець Володимир Іванович (20.5.1939, Тернопільська обл.). Новатор виробництва. Освіта н/середня. У 1962-1985 люковий, бригадир видобувної бригади ш. "Гвардійська" РУ ім. Р.Люксембург. Близько 30 років працював під землею. Переможець змагань, ударник п'ятирічок. Раціоналізатор і наставник.

Атамась Зінаїда Леонідівна (28.10.1937, Кіровоград. обл.). Госп. керівник. Зак. Криворізьк. буд. тех-м (1965). У 1956-1957 ст. піонервожата Ганнівськ. СШ. У 1957-1977 табельниця, інспектор відділу кадрів, інж. ЖКК, заст. нач. ЖКК тр-ту "Криворіжпівнічруд". У 1977-1991 зав. відділом Терн. райкомунгоспу. З 1991-1997 нач. УЖКГ міськвиконкому. Згодом консультант комун. госп-ва Кр. Рогу. Кращий озеленювач. Одна з кращих керівників комунальної служби Кр. Рогу. Керувала реструктуризацією комунальної служби. Уміло впроваджувала передовий досвід. Організувала до 20 зон відпочинку і скверів. Нагородж. знак. "За заслуги перед містом".

Атеїзм (від грец. – не вірю), наука, яка заперечує існування Бога. У 20-х – кінець 80-х XX ст. домінувала в ідеології, замінювала Закон Божий.

АТК-12, термокінетичний аппарат, вперше в СРСР розроблен. науковцями лабораторії термоструменевої технології КГРІ у середині 80-х. Призначен. для напилення покриттів з цинку, алюмінію, бронзи, пластмаси, скла. Забезпечує скорочення строків ремонт. робіт, збільшує стійкість виробів. Маса 3,5 кг. Продуктивність 14-18 куб/год. Відзначен. нагородами ВДНГ України, СРСР.

Аткарський, провулок розташован. у житломасиві Бажанове Жовт. р-ну. Закладен. у 20-х. Розвитку набув у 30, 50-60-х. Довж. 400 м, ширина 7 м. Має 7 приват. будинків, де проживає 10 чол. Багатий на зелені насадження. Назван. на честь м.Аткарськ Саратов. обл. (Росія), діє з-д гірничошахтного обладнання, яке поставлялося на шахти Кривбасу. Обслуговує 31 в/з.

Атлантична, вулиця житломасиву МОДР Ц.-Міськ. р-ну закладена у 1950. Розвитку набула у 50-60-х. До 1975 носила назву 1-го провулку Богуна. Довж. 900 м, ширина 4 м. Пл. 3,6 тис. кв. м. Заасфальтована у 1970. Названа на честь Атлантичного океану. Обслуговує 19 в/з.

Атмосфера стандартна, умовна атмосфера, у якій тиск розподіляється з висотою по барометричній формулі при визначених передбаченнях про розподіл температури по вертикалі.

Атмосфера, 1. Газоподібна оболонка планети, на Землі складається з суміші різних газів, водяної пари і пилових частинок. 2. Як компонент біогеоценозу – це шар повітря в грунті і над його поверхнею, в межах якого спостерігається взаємний вплив компонентів біогеоценозу, в т.ч. і повітря. А. Кр. Рогу забруднена продуктами промисловості.

Атмосферний тиск, тиск атмосфери повітря на предмети, що на ньому знаходяться, та на земну поверхню. В кожної точки атмосфери А.т. рівний вазі вищележачого стовпа повітря. Розподіл А.т. по поверхні Землі (на рівні моря) характеризується відносно низьким значенням близько екватора, підвищенням у субтропіках та зниженням у середніх і високих широтах. При цьому над материками позатропічних широт А.т. взимку

звично підвищено, а влітку знижено. Для Криворіжжя вважається нормальним А.т. ртутного стовпчика висотою у 760 мм або 1013,25 гектопаскалів.

"Атолл", клуб підводного плавання організован. у груд. 2000 на базі спорткомплексу РУ ім. Кірова. Об'єднує 12 любителів підводного плавання, полювання, фотографування. Діють виставка спорт. оснащення і теоретич. клас. Практичні заняття проводяться на акваторії Чорного моря.

Атракціон (франц. Attraction – притягання), обладнання для розваг у місцях відпочинку громадян. **1.** Ефектний цирковий або естрадний номер, який відрізняється видовищністю, трюковою насиченістю, як правило, центральний номер програми (білі ведмеді з криворізьк. цирку). **2.** Пристрій для розваги у місцях прогулянок в парках та скверах Кр. Рогу (каруселі, колесо огляду та ін.). На Криворіжжі А. є в усіх парках та багатьох дитячих майданчиках, в дошкільних дитячих закладах.

Атрибутні знаки, ознаки гетьманської влади (булава, клейноди) за часів козацтва на Криворіжжі.

АТС-74 сквер закладен. у 1988. Пл. 2 га. Межує з пр. Металургів і вул. Димитрова у Дзерж. р-ні. Існує невеликий фонтан, який не діє. Обладнан. пішохідними доріжками, місцями відпочинку, має клумби, засаджен. деревами.

Аттик (від грецьк. attikos – атичний), стінка понад вінчаючим архітектурне спорудження карнизом. Часто прикрашалась рельєфами, написами. Збережені у Кр. Розі на будовах старовинної кладки.

Аттіла (? – 453), полководець гунського об'єднання племен у 434. Відзначався войовничістю і жорстокістю. Створив імперію гунів від Волги до Дунаю, куди входила територія сучас. Криворіжжя. Руйнівник Схід. Римської імперії. Племена Криворіжжя вели боротьбу з А.

Аукуба японська, золоте дерево (Aucuba japonica), рослина родини кизилових. Поширена від Гімалаїв до Японії. Вічнозелений кущ висотою до 4,5 м. Пагони прямостоячі, гіллясті. Листки супротивні черешкові, довжиною до 20 см, шириною 6 см, яйцеподібні, голі, блискучі, рівномірно темно-зелені. Найбільш поширена строкастолиста форма "Variegata". Застосовується для озеленення різних типів інтер'єрів. Оранжерейна рослина. Зустрічається у Кр. Розі.

Аурикулярія вуховидна, деревні вуха, юдине вухо (Auricula auricula (L. ex Fr.) Schroet), їстівний гриб. Плодові тіла еластичні і драглисті, дуже тонкі, мають форму вуха, черепашки або шапки, прикріплене звуженою частиною до субстрату, 1-8 см у діаметрі, верхня сторона вкрита численними рядами сіруватих ворсинок, які придають їй бархатистий вид. Нижня сторона більш менш зморшкувата, іноді біля основи спостерігається ніжка. Часто плодові тіла утворюють хаотичні групи. Колір плодового тіла коливається від фіолетового до оливково-бурого. У молодого гриба м'якоть еластична і драглиста, з часом твердіє і висихає, але після дощу відновлюється до попереднього стану. Гіменій сірувато-фіолетовий або темно-сірий, зі складками. Базидіоспори циліндричні, зігнуті 11-15(20) х 5-7(8) мкм. На Криворіжжі зустрічається у лісонасадженнях, степових лісосмугах, парках, лісових масивах вздовж водосховищ, скрізь де вологе середовище або після тривалих дощів, V-XII. Гриб можна вживати сирим, як салат, делікатес, особливо цінується у східній кухні.

Афанасенко Олексій Петрович (1925, Смоленська обл. – груд. 1972, Кр. Ріг). Почес. гірник. Освіта середня. Уч. партизан. руху на Смоленщині. Уч. ВВВ з лип. 1943 у скл. розвід. підрозділу. У червні 1944 в р-ні Мінська захопив "язика". Удостоєн. орд. Слави 3 ст., у лип. 1944 в р-ні Вільнюса привів ще одного "язика". Удостоєн. орд. Слави 2 ст. У січ. 1945 під Кенігсбергом знищив ворож. танк. Удостоєн. орд. Слави 1 ст. З 1953 працював електрослюсарем, бригадиром очисної бригади ш. "Гігант-Глибока". Переможець змагань. Встановлював рекорди. Наставник. Вів громадську діяльність. Нагороджен. орд. Жовтневої Революції, Червоної Зірки (2), Слави 1-3 ст., знак. "Шахтарська слава" 3 ст.

Афанасія-ломоноса, народна назва 22 січня на Криворіжжі. У цей день стоять люті морози.

Афанасьєв Олександр Никифорович (21.5.1928, Курська обл.). Гірнич. керівник. Зак. Дніпропетров. гірнич. ін-т (1954). У 1948-1951 маркшейдер ш. "Червоний партизан" ШУ ім. 1-го Травня. У 1951-1954 інж. тр-ту "Ленінруда". У 1955-1962 голов. маркшейдер тр-ту "Дальшахтобуд". У 1962-1973 маркшейдер, секретар парткому. З 1973 голов. маркшейдер РУ ім. Кірова. Уміло організовував видобуток руди. Автор наук. праць. Нагородж. орд. Трудового Червоного Прапора.

"Афганці", народна назва воїнів, які служили в Афганістані у 1979-1989. У Кр. Розі проживають 3,5 тис. "афганців".

Афіногенова, вулиця розташована у житломасиві Чорногорка Ц.-Міськ. р-ну. До 1975 мала назву провулок 3-й Широківський. Закладена у 20-х. Довж. 333 м, ширина 5 м. Багата на зелені насадження, вкрита відсівом. Названа на честь рос. драматурга Афіногенова Олександра Миколайовича (1904-1941). Серед творів п'єси: "Чудак" (1929), "Страх" (1930), "Машенька" (1940) та ін. Обслуговує 98 в/з.

Афодій (Aphodius), рід жуків. Проживає у гної, личинки розвиваються у купах послідів тварин. На Криворіжжі зустрічаються 5 видів.

Афонін Анатолій Петрович (3.2.1934, Орловська обл.). Проф. Д.М.Н. Зак. Дніпропетров. медін-т (1962). У 1952-1954 працював на шахтах Донбасу. У 1962-1982 терапевт, наук. співробітник Криворізьк. наук.-дослід. ін-ту гігієни праці. З 1982 зав. кафедрою основ мед. знань педін-ту/педун-ту. Готує аспірантів. Автор 90 наук. праць, 10 метод. рекомендацій з проблем розробок стандартів фізич. розвитку дітей і підлітків за умов промислового Кривбасу. Активіст Тов-ва Червоного Хреста.

Ахат, назва агату та ін. напівдорогоцінних мінералів у давні часи на Криворіжжі.

Ахрименко Пилип Павлович (28.11.1919, Гомельська обл.). Почес. гірник. Освіта н/середня. У 1933-1939 буронос, лопатник на шахтах ШУ ім. Комінтерну. Уч. ВВВ з серп. 1941. У 1945-1969 гірнич. майстер, нач. дільниці РУ ім. Комінтерну. Майже 40 років видобував руду. Наставник. Вихователь багато гірників. Нагородж. орд. Вітчизняної війни 2 ст.

Ахтинці, теж саме, що й актові селяни.

Ахтирський Василь Якович (15.2.1927, Краснодар. кр.). Пром. керівник. Зак. КГРІ (1979). З 1944 працював у радгоспі, на авторем. з-ді тр-ту "Кривбасруда", з-ді ДРРЗ. У 1975-1977 директор з-ду "Восход".Керував його будівництвом, становленням мат. бази, формуванням колективу. Нагородж. орд. "Знак Пошани".

Ацетилен, газ, який використовується на Криворіжжі при проведені газозварювальних робіт.

Ацетон, розчинник, рідина, що використовується на суриковому заводі та на підприємствах міста при проведенні фарбувальних робіт тощо.

Ацідота (Acidota), жук довж. 5-7 мм. Передній край з валикоподібним розширенням і позад нього з боріздкою. На Криворіжжі зустрічається під опалим листям і мохом, під корою дерев.

Ачинська, вулиця у житломасиві ПівдГЗК Інгулецьк. р-ну. Забудова почалася у 1959. До груд. 1975 мала назву 4-го Аглобудівського провулку. Довж. 220 м. Має 3 будинки ЖКК ЗАТ "Криворіжаглобуд". Названа на честь м. Ачинськ в Краснодарськ. краї. Обслуговує 34 в/з.

Ашкіназі Акіба Саулович (11.3.1911 – за інш. 31.12.1914, Кр. Ріг – 70-ті, Молдова). Шахіст, гірнич. керівник. Зак. КГРІ (1941). З 1927 грав у шахи. Відвідував перший у Кр. Розі шахклуб. Перший чемпіон Кр. Рогу з шахів (1935). Взяв участь у сеансі одночасної гри з чемпіоном світу 1921-1927 кубинським гросмейстером Х.Р. Капабланкою. У 1941-1945 голов. інж. групи шахт. тр-ту "Мангишлаквугілля", нач. ш. "Сольїцьквугілля". У 1946-1965 нач. кар'єру, директор Криворізьк. цегельного з-ду, нач. відділу Алтин-

Топканського ком-ту, нач. рудників "Лазурний", "Стрижки", заст. директора Калузького хім.-металург. ком-ту.

Ашхабатська, вулиця житломасиву ПівдГЗК Інгулец. р-ну. Забудова почалася у 1959. Довж. 230 м. Має 18 будинків приватного сектору. Названа на честь столиці Туркменістану. Обслуговує 34 в/з.

"АЯ", культурно-творче об'єднання створене у Кр. Розі в 1991 за ініціативою художників В. Странника і В. Тополя з метою розвитку культури у Кр. Розі до рівня світових стандартів. За його участю проведено 30 виставок, створено музей сучас. мистецтва.